

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR

E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

LEREN SCHIETEN OM NIET TE SCHIETEN

*Rede uitgesproken door de advocaat-generaal R. SIX
op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Antwerpen
op 1 september 1983*

In een schrijven van de minister van Justitie, gericht aan de procureurs-generaal, staat te lezen dat de opdrachten van de gerechtelijke politie voortdurend gevaarlijker worden door de durf van de misdadigers, die, meestal gewapend met geperfectioneerde dodelijke wapens, niet aarzelen er gebruik van te maken wanneer zij betrappt worden bij de uitvoering van hun criminele plannen¹.

Deze tekst klinkt bijzonder actueel. Het betreft niettemin de aanhef van een brief door de minister van Justitie, Carton de Wiart, verzonden aan de procureurs-generaal op 19 augustus 1913.

In dit zelfde schrijven leest men verder dat de verdediging, om volledig adequaat te zijn tegenover de aanval, tot doel moet hebben deze af te weren en zelfs indien mogelijk te voorkomen. Het is onontbeerlijk dat de agent van de openbare macht, die een gevaarlijke dienst vervult, altijd ernstig bewapend zou zijn, klaar om onmiddellijk te handelen, zonder aan de tegenstander de tijd te laten hem zelf buiten strijd te stellen².

Dit zeventig jaar oud ministerieel rondschriven beschrijft klaar en duidelijk de probleemstelling, die kan worden vervat in de volgende drie grondgedachten, die vandaag nog steeds gelden en toepasselijk blijven :

1. De verdediging tegen een aanval van een misdadiger moet *adequaat* zijn. Dit wil zeggen, in de juiste betekenis van het woord, *gelijkwaardig* zijn. Aangezien de misdadigers meer en meer gebruik maken van wapens en vooral van zwaardere vuurwapens, dienen bijgevolg de agenten van de openbare macht bewapend te worden met de meest moderne en aangepaste wapens, die hen in staat moeten stellen de vuurkracht en de doeltreffendheid van de wapens van de aanvallers af te weren, minstens gelijkwaardig te beantwoorden, en de gewapende criminelen zo nodig uit te schakelen.

2. Deze adequate bewapening verliest al haar doeltreffendheid indien de politiebeambte niet voldoende vertrouwd is met de werking van, en het schieten met, zijn vuurwapen. Hoe beter zijn opleiding des te doeltreffender en veiliger zal hij gebruik van zijn wapen kunnen maken.

3. Bovendien moet elke politiebeambte er zich terdege van bewust zijn dat, in de regel, de verschillende vormen van geweldpleging tegen personen door de wet strafbaar worden gesteld. Het zijn misdrijven, onverschillig door wie zij gepleegd worden³. Ook wanneer het een politiebeambte betreft. Hij moet weten in welke gevallen en in welke omstandigheden hij zijn vuurwapen tegen personen mag gebruiken en moet ervan doordrongen zijn dat deze gevallen zich, gelukkig maar, bijzonder zelden voordoen en zij dus eerder een uitzondering zullen uitmaken.

De politiebeambte is drager van een dienstwapen en er wordt verondersteld, wat jammer genoeg niet altijd met de werkelijkheid overeenstemt, dat hij bekwaam is om zijn wapen op de meest efficiënte wijze te gebruiken. Met andere woorden, dat hij degelijk opgeleid en getraind is, zijn vuurvaardigheid bestendig onderhoudt en door regelmatige schietoefeningen deze tracht te verbeteren.

Het is duidelijk dat, wanneer de politiebeambte in een noodsituatie komt te staan, een bijzonder grote verantwoordelijkheid op hem rust. Aan zijn inzicht en beoordeeling wordt het overgelaten, in een fractie van een seconde, de beslissing te nemen of hij al dan niet gebruik mag en moet maken van zijn wapen. Bij een eventueel falen rust op zijn schouders de uitsluitende verantwoordelijkheid voor de gevolgen ervan⁴. Men mag niet uit het oog verliezen dat de agenten van het openbaar gezag of van de openbare macht, wat het gebruik van vuurwapens betreft, in een identieke

³ J. D'HAENENS, «Het gebruik van vuurwapens tegen personen door politie», *R.W.*, 1968-69, 241.

⁴ J. VAN DER MEULEN, *Beschouwingen over het wapengebruik van de politie in Nederland*, N. Samsom N.V., Alphen-aan-de-Rijn, 1966.

¹ Min. schr. aan proc.-gen., 19 aug. 1913. *Police Jud.-Mesures de sécurité à prendre en cas de légitime défense.*

² Idem.

positie als die van de gewone particulier verkeren. Indien zij in de uitoefening van hun ambt iemand verwonden of doden, dan ontsnappen zij niet aan de strafrechtelijke gevolgen van hun daad, tenzij zij handelden in staat van wettige verdediging of in een van de door de wet bepaalde gevallen⁵. Omgekeerd zal op hen minstens een morele verantwoordelijkheid rusten, wanneer zij in een dringende noodsituatie hun wapen niet hebben gebruikt tegen een gewapende misdadiger en deze daardoor de kans kreeg andere mensen of de politiebeambte zelf te treffen.

Het ligt in mijn bedoeling te onderzoeken of het gebruik van vuurwapens door de politieambtenaren streng gekoppeld moet blijven aan het begrip van de wettige verdediging als enige rechtvaardigingsgrond en of deze eventueel niet zou moeten worden uitgebreid tot wat men noemt elke «noodtoestand», die een wettige reden zou kunnen uitmaken om krachtens artikel 257 van het Strafwetboek het aanwenden van geweld door politieambtenaren tegen personen te rechtvaardigen.

Volgens deze opvatting⁶ is iedere vorm van geweld tegen personen, met inbegrip van het gebruik van vuurwapens, op grond van artikel 257 van het Strafwetboek gerechtvaardigd in de mate waarin, door het voorhanden zijn van deze noodtoestand, de aangewende vorm van geweld als het «enig» en «onmisbaar» middel te beschouwen was.

Even wens ik te blijven stilstaan bij het destijds door de minister van Justitie ingediend wetsontwerp⁷, waarbij voorgesteld werd in het Strafwetboek een nieuw artikel 417bis ter aanvulling en uitbreiding van de artikelen 416 en 417 in te voeren.

Dit ontwerp bepaalde dat doodslag, verwondingen en slagen eveneens gerechtvaardigd waren indien de agent van het openbaar gezag of van de openbare macht zijn wapen gebruikte bij de aanhouding van personen die voortvluchtig waren terwijl ten aanzien van deze personen ernstige aanwijzingen bestonden dat zij op het punt waren een gewapende aanslag op personen of goederen te plegen of eraan hadden deelgenomen.

In deze gevallen zou de agent zijn vuurwapen hebben mogen gebruiken ofwel nadat hij een waarschuwing had gegeven, ofwel wanneer de houding van de dader bij hem de vrees voor een dreigend gevaar voor zijn eigen leven of dat van een derde kon wettigen.

Echter zou de agent geen gebruik van zijn vuurwapen hebben mogen maken indien hij daardoor het leven van anderen ernstig in gevaar kon brengen, tenzij zulks geboden was door de onmiddellijke noodzaak van de wettige verdediging van zichzelf of van een ander.

Klaarblijkelijk was het de bedoeling van dit wetsontwerp om aan de agenten van het openbaar gezag de bevoegdheid toe te kennen hun vuurwapens te gebruiken, niet alleen om zich en anderen te verdedigen, maar ook om misdadigers te overmeesteren⁸.

⁵ Memorie van toelichting bij het wetsvoorstel Vranckx, artikel 417bis, Sw.

⁶ J. D'HAENENS, «Het gebruik van vuurwapens tegen personen door de politie», *R.W.*, 1968-69, 241.

⁷ *Parl. Besch.*, Senaat, 1968-69, nr. 169.

⁸ A. MARCHAL, «Wettige verdediging en gebruik van vuurwapens door de politie bij roofovervallen», *R.W.*, 1970-71, 1497.

Men kan zich afvragen of dit voorgestelde artikel niet impliciet verwijst naar artikel 34 van de wet van 10 april 1933 dat aan de douanebeambten in veel ruimere mate het gebruik van vuurwapens toestaat. Wellicht heeft men deze wet als voorbeeld genomen.

De wet van 2 december 1957 evolueerde trouwens in diezelfde ruimere opvatting, namelijk door aan de Rijkswacht het recht te verlenen blanke en vuurwapens te gebruiken om samenscholingen uiteen te drijven of om een opstand te onderdrukken⁹. Uit dit alles blijkt dat, wat het gebruik van vuurwapens tegenover personen betreft, de toestand niet dezelfde is voor de verschillende korpsen. Hier rijst de vraag of dit wenselijk is en of het niet beter zou zijn in de gedragslijnen van de gewapende korpsen, zoals daar zijn de Rijkswacht, de gemeentelijke politie, de gerechtelijke politie, de landelijke politie, de Douane en Accijnzen, spoorweg- en vliegveldpolitie, naar meer eenheid en eenvormigheid te streven.

Het komt mij beslist noodzakelijk voor dat een eenvoudige gedragslijn omschreven wordt, niet zozeer naar de aard van het korps, zoals dat nu het geval is, maar eerder naar de aard van de ordeverstoring die zich voordoet.

Het gaat niet op dat er wettelijk met verschillende maten en gewichten wordt gemeten wanneer het erop aankomt het gebruik van vuurwapens tegen personen te rechtvaardigen.

Wij stellen vast dat de strengste regels ter zake gelden voor die korpsen die het meest de kans lopen tegenover gevaarlijke gewapende criminelen te komen staan en niet, zoals dit voor de Douane en Accijnzen het geval is, tegenover fiscale overtreeders.

Het aantal zware criminele feiten is de laatste jaren inderdaad bijzonder gestegen en het aantal misdrijven waarbij de daders gewapend optraden, is eveneens in sterke mate toegenomen. Er mag niet uit het oog verloren worden dat de gewapende dader die een misdrijf pleegt of poogt te plegen, bijna altijd gebruik van zijn wapen zal maken als hij in de uitvoering van zijn plan gedwarsboomd of betrapt wordt. Dit verhoogt natuurlijk het gevaar voor politie- en rijkswachtdiensten die geroepen worden om deze vorm van zware criminaliteit te bestrijden. Daarom gaat mijn aandacht speciaal naar de bewapening en de opleiding van de personen die tot deze korpsen behoren.

Uit een statistiek van de Rijkswacht licht ik volgende sprekende cijfers:

In 1972 stelde de Rijkswacht 48.605 misdaden en wanbedrijven vast. In 1981 was dit cijfer opgelopen tot 91.337 gevallen. Dit betekent dat het aantal misdaden en wanbedrijven, en dan nog maar alleen wat die betreft welke door de Rijkswacht werden vastgesteld, in een periode van negen jaar bijna verdubbelde. Uit dezelfde statistiek blijkt dat het aantal diefstallen met verzwarende omstandigheden, die door de Rijkswacht werden vastgesteld, in 1972, 8811 bedroeg en dat dit aantal in 1981 gestegen was tot 34.889, zich dus bijna verviervoudigend in negen jaar tijd!

Vele van die feiten werden gepleegd door gewapende misdadigers; meerderen onder hen waren voorzeker in het bezit van een vuurwapen. Tegenover die zeer gevaarlijke en brute criminaliteit moeten de overheidsagenten niet alleen

⁹ Artikel 19, wet 2 december 1957 (Rijkswacht).

hun eigen veiligheid maar ook die van derden kunnen waarborgen. Bovendien moeten zij in de mogelijkheid gesteld worden om hun opdrachten van gerechtelijke politie te vervullen, met als voornaamste taak het vatten van de schuldige¹⁰ en deze ter beschikking stellen van de gerechtelijke overheden.

Indien men aan deze opdracht wil tegemoetkomen, moeten de volgende voorwaarden vervuld zijn:

1. De politiebeambte moet doordrongen zijn van de idee dat hij zijn wapen slechts kan en mag gebruiken in de zeer beperkte gevallen van wettige verdediging of in de door de wet bepaalde gevallen en nooit daarbuiten.

2. De agent moet zó opgeleid en getraind worden dat hij zo vertrouwd wordt met zijn wapen dat men daardoor bij hem zelfvertrouwen en koelbloedigheid aankweekt waardoor hij zijn eigen veiligheid en die van derden kan waarborgen.

3. Het wapen dat de agent ter beschikking krijgt, moet van een zodanige hanteerbaarheid, vuurkracht en trefzekerheid zijn dat het volledig beantwoordt aan de behoeften van de noodsituaties waarin hij zich geplaatst kan zien. Het wapen moet hem de zekerheid geven dat hij er zijn tegenstander mee kan uitschakelen.

4. Zijn training en opleiding in het gebruik van wapens moet een voortdurende zorg van de overheid zijn, wil deze over een politiekorps beschikken dat opgewassen is tegen zijn taak en veilig en doeltreffend kan optreden in de hoogste noodsituaties.

De politiebeambte moet er zich dus van bewust zijn dat hij zijn vuurwapen slechts zeer uitzonderlijk tegen personen mag gebruiken en dat dit meestal slechts in het geval van wettige verdediging zal zijn.

De wettige verdediging «sensu stricto» komt voor in artikel 416 van het Strafwetboek. De tekst van het artikel luidt als volgt: «Er is noch misdaad, noch wanbedrijf, wanneer de doodslag, de verwondingen en de slagen geboden zijn door de ogenblikkelijke noodzaak van de wettelijke verdediging van zichzelf of van een ander.» Om van wettige verdediging te kunnen spreken is dus vereist dat verschillende voorwaarden vervuld zijn. Laten wij deze bondig opsommen¹¹.

1. Bedreiging tegen een persoon met ernstig fysisch geweld.

De bedreiging moet dus gericht zijn tegen de agent zelf of tegen een andere persoon. Men kan de vraag stellen of het woord bedreiging wel juist gekozen is en of men niet beter zou spreken van «in gevaar brengen» van een persoon¹¹.

2. *Persoonlijke reactie van het slachtoffer of een solidaire reactie van een derde, gepaard gaande telkens met de keuze van de afweer, de aard en de middelen ervan.*

3. *De bedreiging moet getoetst worden aan de persoon van het slachtoffer en de omstandigheden waarin het feit*

plaatsgrijpt. Ook de reactie moet beoordeeld worden aan de hand van subjectieve en objectieve gegevens.

4. De afwezigheid van enige tussenkomst van de gemeenschap

Deze laatste voorwaarde is van het allergrootste belang want zij verleent aan de wettige verdediging haar juiste draagwijdte en sociologische basis. Het is juist omdat de gemeenschap te kort komt in haar taak om de orde te handhaven, onmachtig is om haar specifieke rol te vervullen, dat een particulier persoon het recht verkrijgt om zichzelf of een derde te beschermen tegen fysiek geweld met de middelen waarover hij beschikt¹². Dit geldt ook voor de politiebeambte die door de omstandigheden geroepen is om zijn leven of dat van een ander veilig te stellen.

Bij verscheidene auteurs komt de mening naar voren dat het principe van de wettige verdediging te eng is om te oordelen of een politiebeambte al dan niet het recht had om zijn vuurwapen tegen personen te gebruiken. Buiten het wetsontwerp tot invoering van een artikel 417bis in het Strafwetboek, bestaat ook de neiging de gevallen waarin een vuurwapen tegen personen mag worden gebruikt, uit te breiden tot alle gevallen die men onder een «noodtoestand» zou kunnen onderbrengen. Alvorens ter zake een standpunt in te nemen is het wenselijk na te gaan, zij het dan op een summier wijze, hoe de toestand zich in de ons omliggende landen voordoet¹³.

De voorschriften zijn er in het algemeen genomen laconiek en vaag te noemen, behalve in de Bondsrepubliek Duitsland, Nederland en Luxemburg waar de voorschriften zeer gedetailleerd en omslachtig zijn. In alle landen worden de gevallen waarin gebruik van een vuurwapen mag worden gemaakt, meestal restrictief opgesomd. De gevallen zijn:

1. Wettige zelfverdediging.

2. *Voor het verhinderen of voorkomen van een zwaar misdrijf*, om de uitvoering van een misdrijf te beletten of de voortzetting ervan te verhinderen waarbij de daders gebruik maken of in bezit zijn van wapens of *springstoffen*. Bondsrepubliek Duitsland en Zwitserland.

3. *De aanhouding van een delinquent*. In de instructies voor de Gendarmerie Nationale in Frankrijk komt dit geval als het ruimst geïnterpreteerd voor. Het wapen mag gebruikt worden om de vlucht te beletten van personen die zich aan een onderzoek willen onttrekken en die niet op een andere wijze kunnen worden weerhouden dan door het gebruik van een wapen. In Duitsland en Denemarken gelden voor dit geval veel strikter directieven.

4. *Om de ontsnapping van een aangehouden persoon te beletten*, of om hem opnieuw aan te houden. Dit geval

¹² A. MARCHAL, «Wettige verdediging en gebruik van vuurwapens door de politie bij roofovervallen», *R.W.*, 1970-71, 1497.

¹³ VAN DE VIJVER, *Geweldgebruik door de politie*, Tjeenk Wilink, Zwolle, blz. 9 e.v.; J. GODDING, «L'utilisation des armes à feu par les agents de l'autorité ou de la force publique en cas d'agression armée», *Revue de la gendarmerie*, nr. 32, april 1968, blz. 9 e.v.

¹⁰ Openingsrede van procureur-generaal V. VAN HONSTÉ, «Réflexions sur la lutte contre la criminalité grave», *J.T.*, 1973, 19.

¹¹ A. MARCHAL, «Wettige verdediging en gebruik van vuurwapens door de politie bij roofovervallen», *R.W.*, 1970-71, 1497.

komt voor in de onderrichtingen in Duitsland en in Nederland.

5. *De noodzakelijkheid eigen aan de functie.* Het gebruik van het vuurwapen wordt onontbeerlijk geacht om de politionele opdracht te kunnen vervullen. Dit is het geval in Frankrijk (Gendarmerie Nationale), Italië, Duitsland en Zwitserland.

6. *De Douane en Accijnzen.* Zowel in Duitsland als in Nederland bestaan er speciale onderrichtingen of wettelijke bepalingen voor het gebruik van vuurwapens door douaniers, die meestal veel verder gaan dan voor de politiediensten. Meestal gaat het om personen die weigeren te stoppen, zich niet willen laten onderwerpen aan een identiteitscontrole of aan de inspectie van hun goederen.

In bijna al deze landen komt er minstens één bijkomende voorwaarde bij, namelijk dat het wapen slechts mag worden gebruikt als alle andere middelen niet doeltreffend kunnen worden aangewend.

Buiten deze gevallen, waarin dus gebruik mag worden gemaakt van het dienstwapen, bestaan er nog voorschriften betreffende de wijze waarop van het wapen gebruik mag worden gemaakt. Samenvattend kan men zeggen:

1. *Na voorafgaande waarschuwing.* Dit kan een mondelinge waarschuwing of een waarschuwingsschot zijn. Dit laatste mag geen personen in gevaar brengen of schade veroorzaken aan eigendommen. Deze waarschuwing telt natuurlijk niet bij een onmiddellijk gevaar.

2. *Gemodereerd gebruik maken van het wapen.* De agent moet ervoor waken dat hij tracht zware kwetsuren of het doden van personen te vermijden.

3. *Doelgericht gebruik.* Het gebruik van het wapen streeft een welbepaald doel na, namelijk het individu *beletten aan te vallen of te vluchten*. Men moet ernaar streven om de *tegenstander te neutraliseren*, met bijvoorbeeld op benen en armen te mikken.

4. *Verbodsbepalingen.* Het is verboden wapens te gebruiken tegen kinderen (Duitsland). Eveneens als het gebruik van wapens derden in gevaar kan brengen (Duitsland en Denemarken). Zo ook bij de vlucht van een persoon, als zijn identiteit bekend is en zijn latere aanhouding de openbare orde niet in gevaar brengt (Nederland).

Ten slotte bepaalt de Zwitserse wetgeving dat de agent hulp moet verlenen aan de gekwetste persoon.

In Groot-Brittannië bestaan er geen afzonderlijke bepalingen die het gebruik van een vuurwapen tegen personen regelen. Er is slechts een algemene regeling voor het geweldgebruik, daarin begrepen het gebruik van vuurwapens, namelijk in artikel 3 van de Criminal Law Act. Dit artikel bepaalt dat iedereen geweld mag gebruiken om misdrijven te verhinderen, bij de aanhouding van daders en verdachten van strafbare feiten en tegen personen die zich onrechtmatig in vrijheid bevinden. Of er nu in deze gevallen ook gebruik van een vuurwapen mag worden gemaakt, hangt af van de vraag of dit gebruik in de gegeven omstandigheden redelijk was. Het hangt dus uitsluitend van het oordeel van de rechter af of hij achteraf het gewapend optreden van de

politie redelijk kan vinden. Met andere woorden of het gebruik van het wapen noodzakelijk was om het leven van de politiemans of van een derde te redden.

De Engelse politie wordt dikwijls als voorbeeld gesteld omdat zij ongewapend haar dienst vervult. Dit was vroeger het geval, maar nu stelt men meer en meer vast — wellicht onder de druk van de steeds toenemende gewapende criminaliteit — dat ook de Engelse «Bobby» langzamerhand meer gewapend op dienst komt. Zo zou thans ongeveer één derde van de Londense politie gewoonlijk drager zijn van een wapen en 15 % van hen zelfs scherpsschuttersopleiding hebben gekregen¹⁴.

Een algemene regeling betreffende het gebruik van vuurwapens bestaat in Frankrijk niet. Er bestaat een duidelijk onderscheid tussen de «Police Nationale» en de «Gendarmerie». Het gebruik van een vuurwapen door beampten van de «Police Nationale» wordt zoals voor ieder ander burger bepaald door de noodweersituatie. De politiebeambte of een derde moet steeds in een bedreigde positie verkeren wil men het gebruik van een vuurwapen achteraf door de overheid zien aanvaarden. Dit geldt zowel in het strafrecht als bij de ordehandhaving. Het is derhalve in Frankrijk niet geoorloofd een vuurwapen tegen een vluchtend persoon te gebruiken en bovendien is het sedert 1963 eveneens verboden te vuren op voertuigen die aan het bevel tot stoppen geen gevolg geven. Het enige geval waarin het gebruik van vuurwapens wordt aanvaard, is bij demonstraties en de bezetting van terreinen (artikel 104 Code pénal). Als enige voorwaarde wordt dan gesteld dat het gebruik van vuurwapens het laatste middel moet uitmaken, nadat er, tevergeefs, gewaarschuwd is door een vertegenwoordiger van de overheid.

Eigenaardig is dat de bevoegdheid van de «Gendarmerie» veel verder gaat. Naast de bevoegdheid die zij heeft zoals de «Police Nationale», mag de «Gendarmerie» haar vuurwapens daarenboven gebruiken als er geen enkele andere mogelijkheid meer bestaat om de haar toevertrouwde personen te beschermen. Ook bij opstand in gevangenis- en vluchtpogingen van gevangenen, mag er na sommatie om te blijven staan, op deze personen geschoten worden. Ten slotte mag de Gendarmerie gebruik maken van haar vuurwapens tegen personen — en dit lijkt mij bijzonder verregaand en gevaarlijk — telkens wanneer tegenstand niet anders dan door het gebruik van vuurwapens kan worden gebroken.

Men heeft in Frankrijk getracht deze zeer vergaande bevoegdheid van de «Gendarmerie» uit te breiden tot de andere politiediensten, maar daar is men tot op heden niet in geslaagd. Het is duidelijk dat de Gendarmerie in Frankrijk — onder meer wat het gebruik van vuurwapens betreft — een bijzonder statuut heeft.

In Duitsland is de toestand veel ingewikkelder en bijna onoverzichtelijk te noemen. Ik zal er dan ook mee volstaan te trachten de verschillende rechtsgronden, die te vinden zijn in de verschillende politiewetten van de Bond en van de Staten en ook die welke in het strafprocesrecht, het straf-

¹⁴ C. GREENWOOD, «Reality calls for more armed police», *Police Review* april, 1977, 414.

recht en in het burgerlijk recht voorkomen, samen te vatten.

Volgens R. Buchert¹⁵ kan men het vuurwapengebruik indelen volgens het Polizeirecht, volgens het strafprocesrecht en op grond van noodrechten.

— *Het vuurwapengebruik volgens het Polizeirecht.* Het vuurwapengebruik tegen personen is in de volgende gevallen geoorloofd:

1. Ter verhindering van strafbare feiten, die gepleegd worden met of door middel van vuurwapens. Het gebruik is niet toegelaten wanneer het strafbaar feit nog in voorbereiding is.

2. Bij de aanhouding van een persoon die poogt te vluchten na op heterdaad te zijn betrapt op een misdrijf dat begaan is met gebruik van een vuurwapen of drager ervan.

3. Om te beletten dat een ontsnapte gevangene vlucht of naar aanleiding van zijn aanhouding.

4. Tegen een mensenmassa, als vanuit deze massa geweldadaden worden gepleegd of deze onmiddellijk op handen zijn. Deze maatregel is enkel toegestaan als het optreden tegen individuele personen zonder enig succes is gebleven.

Volledigheidshalve dient te worden vermeld dat in het Polizeirecht ook het gebruik van vuurwapens tegen zaken is geregeld.

— *Het vuurwapengebruik volgens het strafprocesrecht.* Hier gaat het om het gebruik van vuurwapens als strafprocessuele dwangmiddelen in de volgende gevallen: 1. bij voorlopige aanhouding of hechtenis; 2. bij het doorzoeken van zaken wanneer deze handeling gestoord wordt door de betrokkene zelf of door een derde; 3. bij lichaamsonderzoek; 4. bij inbeslagneming.

— *Het vuurwapengebruik op grond van noodrechten.* Hier is het gebruik van een vuurwapen toegestaan op grond van een «noodrecht», dat zowel kan voortvloeien uit het strafrecht als uit het burgerlijk recht. Deze noodrechten kunnen zowel een rechtvaardigingsgrond als een schulduitsluitingsgrond uitmaken. Van de rechtvaardigingsgronden zijn vooral de noodweer en de noodhulp van belang. Het dodelijk gericht schot, om het leven van een gegijzelde te redden, kan op grond van de noodhulp verdedigd worden.

In het Groothertogdom Luxemburg regelt de wet van 28 juli 1973 het gebruik van wapens en andere dwangmiddelen door de leden van de openbare macht in hun strijd tegen misdadigheid. Zo mogen zij gebruik maken van blanke en van vuurwapens in de volgende gevallen:

1. wanneer tegen hen geweldadaden of feitelikheden worden gepleegd of wanneer zij aangevallen worden door ongewapende personen of bedreigd worden door gewapende personen;

2. wanneer zij opgeroepen worden om bijstand te verlenen aan personen die aangevallen werden en wier leven, lichamelijke integriteit of goederen aan een aanzienlijk reëel gevaar zijn blootgesteld;

3. wanneer zij het door hun bezet terrein, de hun toevertrouwde of onder hun bewaking gestelde posten, gebouwen of installaties of de hun toevertrouwde of onder hun bege-

leiding gestelde personen op geen andere wijze kunnen verdedigen;

4. wanneer personen, gesommeerd om te blijven staan, na twee met luider stemme geroepen waarschuwingen «Halt, rijkswacht!» of «Halt, politie!», een poging doen om zich aan het onderzoek of aan de arrestatie te onttrekken en wanneer men hen slechts door het gebruik van wapens tot staan kan brengen; in dit geval is het gebruik van de wapens evenwel slechts gerechtvaardigd wanneer er zware vermoedens bestaan:

a) dat de desbetreffende personen, al dan niet geïdentificeerd, een misdaad hebben begaan, en inzonderheid wanneer ze door het openbaar gerecht vervolgd worden;

b) of dat deze personen wegens een misdaad opgespoord worden of dat hun aanhouding door een gerechtelijk bevel verordend is;

c) of dat deze personen ontsnapte gevangenen, gearresteerden of veroordeelden zijn die opgespoord worden, verdacht worden of veroordeeld zijn wegens een misdaad.

De leden van de rijkswacht en van de politie mogen eveneens van hun wapens gebruik maken onder de voorwaarden hiervoor gespecificeerd:

1. Tegen de personen die niet gehoorzamen aan het bevel om te blijven staan en die vluchten nadat ze hen gewaapenderhand hebben aangevallen, alsook tegen de bestuurders van mechanische motorvoertuigen die vluchten nadat ze door hun handelwijze het leven van de beampten in gevaar hebben gebracht;

2. om diegenen terug te drijven die, ondanks een aanmaning afstand te houden of zich te verwijderen, een poging ondernemen om zich meester te maken van hun gevangenen, hun wapens of de voorwerpen, aangeslagen met het oog op verbeurdverklaring of bij wijze van bewijsstuk;

3. wanneer de bestuurders van de voertuigen, vaartuigen, vliegtuigen of andere middelen voor het transport van de vermoedelijke daders van een misdaad geen gevolg geven aan het bevel of aan het teken om te stoppen — onverminderd de bepalingen van onderstaand art. 8 — en wanneer men hen op geen andere wijze tot staan kan brengen; wanneer een versperring, opgesteld in het kader van de opsporing van misdadigers, door een voertuig doorbroken is en indien uit de omstandigheden blijkt dat de bestuurder ervan op de hoogte was, dan mag het vuur geopend worden zonder waarschuwing;

4. ter voorkoming van een drigende overtreding of van het voortzetten van die overtreding indien deze, naar gelang van de omstandigheden, later een misdaad zou zijn of een delict, gepleegd met behulp van wapens of springstoffen.

Indien er onder de gevangenen een opstand ontstaat of indien er een ontvluchttingspoging is en er zijn geen andere middelen om de opstandelingen of de vluchtelingen tegen te houden, dan zal de leider van het escorte hen uitdrukkelijk gelasten tot de orde terug te keren met de woorden «Halt of ik schiet». Indien dit bevel niet wordt opgevolgd is het gebruik van de wapens toegelaten.

Indien de gevangenen een poging ondernemen om de wapens van de escorteleden te veroveren of indien de wapens dadelijk en zonder voorafgaande waarschuwing gebruikt worden.

Ten slotte bij het transporteren van staats- of privé-fondsen en waardepapieren mogen de leden van de openbare

¹⁵ R. BUCHERT, *Zum polizeilichen Schusswaffengebrauch*, 1975, Verlag Max Schmidt-Römhild.

macht die het escorte vormen — ter uitvoering van de ontvangen orders — het vuur openen zodra het, door het optreden van vreemden wier daden het begin van een aanval vormen, duidelijk is dat het konvooi zal worden aangevallen, zelfs indien de begeleiders niet persoonlijk in staat van wettige zelfverdediging verkeren.

Indien de aanvallers zich meester gemaakt hebben van het geheel of van een gedeelte van de beschermde waardepapieren en op de vlucht slaan, mag zonder waarschuwing het vuur geopend worden op hen en op hun voertuigen.

Zoals in verscheidene buitenlandse wetgevingen heeft men ook in Nederland een regeling uitgewerkt die het principe aanvaardt dat de politie, in welbepaalde gevallen bij het aanhouden van personen, gebruik mag maken van geweld en meer nog het gebruik van vuurwapens toelaat. De grenzen en de voorwaarden die ter zake in acht dienen te worden genomen, worden bepaald¹⁶ en omschreven in twee ministeriële beschikkingen, beide van 10 februari 1966, de «Bijstandsinstructie» en de «Instructie voor het Korps Rijkspolitie» genoemd.

Onverminderd wat bepaald wordt in artikel 41 van het Wetboek van Strafrecht, is het gebruik van een vuurwapen tegen personen en tegen vervoermiddelen waarin zich mensen bevinden, slechts toegelaten in de gevallen opgesomd in artikel 8 van de Instructie van het Korps Rijkspolitie, namelijk :

— tot het verspreiden en het in bedwang houden van samenscholingen en volksmenigten die een ernstige bedreiging uitmaken voor de openbare orde, en het beteugelen van woelingen ;

— tot het aanhouden van een persoon die zich aan zijn aanhouding, voorgeleiding en of andere rechtmatige vrijheidsbeneming tracht te onttrekken of heeft onttrokken en die wordt verdacht van of is veroordeeld wegens het plegen van een ernstig misdrijf — de poging en de uitlokking daaronder begrepen, welk misdrijf bovendien moet worden bestempeld als een grove aantasting van de rechtsorde ;

— tot het aanhouden van een persoon die, ingevolge een bevel tot voorlopige hechtenis, voor de tenuitvoerlegging van een vrijheidsstraf of als ter beschikking van de Regering gestelde is opgenomen in een inrichting en die uit die inrichting ontvlucht — doch slechts bij ontdekking op hetaar ;

— tot het aanhouden van een persoon ten aanzien van wie redelijkerwijze mag worden aangenomen dat hij een voor onmiddellijk gebruik gereed zijnde vuurwapen bij zich heeft en dit tegen personen zal gebruiken.

Wanneer het gaat om het gebruik van vuurwapens tegen personen drukt artikel 9 van de «Instructie voor het Korps Rijkspolitie» zich zeer precies uit. De handhaving van de rechtsorde zal maar als een hogere rechtswaarde te beschouwen zijn en derhalve slechts op het recht op fysieke integriteit voorrang hebben, indien het gaat om een ernstig misdrijf, dat als een grove aantasting van de rechtsorde aan te merken is, en indien ieder uitstel van de aanhouding een

onaanvaardbaar te achten gevaar voor de rechtsorde met zich mee brengt.

Tegelijkertijd worden in Nederland de politieambtenaar, bij het gebruik van zijn vuurwapen, ernstige beperkingen opgelegd. Zo zal hij er steeds moeten voor waken dat door zijn optreden zwaar lichamelijk letsel of erger — met andere woorden de dood — voorkomen wordt. Hij zal zijn wapen evenmin mogen richten tegen een persoon die aan de politiemans bekend is en van wie redelijkerwijs mag worden aangenomen dat zijn aanhouding op een later ogenblik geen gevaar voor de rechtsorde zal meebrengen.

Van de politieambtenaar wordt verwacht dat hij een waarschuwing zal geven alvorens gebruik te maken van zijn wapen. Dit mag met een waarschuwingsschot. Doch dan moet hij er wederom zorg voor dragen dat er mogelijk geen gevaar voor personen of goederen aan verbonden is. Hij mag slechts een waarschuwingsschot geven als hij meent dat het een geval betreft waarin daarna een gericht schot geboden is.

Ondanks men in Nederland aldus getracht heeft de politieambtenaar een houvast te geven voor de gevallen waarin hij zich genoodzaakt zou zien gebruik te maken van zijn vuurwapen, is zijn toestand even moeilijk, om niet te zeggen wellicht nog moeilijker dan in de andere landen.

Uit deze uiteenzetting blijkt dat in de meeste ons omringende landen het gebruik van vuurwapens in een veel ruimere mate toegestaan wordt dan bij ons als aanvaardbaar beschouwd wordt, weliswaar met heel wat beperkingen, die niet altijd zeer klaar en duidelijk zijn. Alleen Groot-Brittannië maakt op deze regel een eenvoudige, typisch Britse uitzondering. Het vuurwapengebruik is voor iedereen aanvaardbaar als het een «redelijk gebruik» betrof.

Daar waar men de mening toegedaan is dat het begrip «wettige verdediging» zoals dit in België zijn toepassing vindt, werkelijk te eng is en er allicht een begripsverruiming noodzakelijk is, zijn sommigen in het buitenland juist de andere mening toegedaan. Zo schrijft drs. C. Van de Vijver in zijn werk *Geweldgebruik door de politie* de volgende beschouwingen over artikel 8 van de «Instructie voor het Korps Rijkspolitie»¹⁷ :

«Deze regeling is onduidelijk, juridisch slecht geformuleerd, te ingewikkeld en plaatst de politieambtenaar voor keuzen die hij of zij redelijkerwijze niet kan maken.

Deze regeling verplicht in een aantal gevallen vuurwapengebruik waarvan, op zijn zachtst gezegd, het hoogst twijfelachtig is of zij nog in het huidige rechtsdenken passen.»

Wat het eerste bezwaar betreft hoeft men zich maar af te vragen waarmee de politieambtenaar allemaal rekening moet houden, alvorens hij de beslissing mag en kan nemen of hij al dan niet in de voorwaarden verkeert om zijn vuurwapen te mogen gebruiken. Men mag het gerust zó stellen dat men van hem bijna het onmogelijke verlangt.

Wat het tweede bezwaar betreft moet men ervan uitgaan dat het gebruik van een vuurwapen, in principe, steeds dodelijk zal zijn. Het is derhalve logisch dat men het gebruik strikt moet beperken tot die gevallen die geboden zijn door de publieke noodweer.

¹⁶ J. D'HAENENS, «Het gebruik van vuurwapens tegen personen door de politie bij bestrijding van de criminaliteit», *R.W.*, 1968-69, 246; drs. C. VAN DE VIJVER, *Geweldgebruik bij de politie*, Studiepockets Strafrecht, Tjeenk Willink, Zwolle, blz. 82 e.v.

¹⁷ Drs. C. VAN DE VIJVER, *Geweldgebruik bij de politie*, blz. 82 e.v.

In Nederland, waar men juist getracht heeft het aantal gevallen verder dan de wettige verdediging te laten reiken en daarenboven deze gevallen zo precies en nauwkeurig mogelijk te bepalen en te omschrijven, lijkt men uiteindelijk niet zo gelukkig met deze oplossing. Men gaat er thans voor pleiten het aantal gevallen drastisch te beperken tot die waarin sprake is van reële, directe en rechtstreekse bedreiging van de lichamelijke integriteit van de politieambtenaar of van een derde. Men wil dus klaarblijkelijk terugkeren op zijn stappen en alles weer terugbrengen tot de toestand van de wettige verdediging. Zouden wij dan in België deze nogal lange en gevaarlijke omweg niet terzijde laten liggen als die er dan toch maar is om uiteindelijk te moeten terugkeren naar de vrij restrictieve toestand, zoals wij die thans kennen? Er een ruimere interpretatie of nieuwe wetteksten aan toevoegen lijkt mij niet alleen overbodig maar zelfs niet wenselijk.

Dat het probleem bijzonder actueel is, blijkt uit het feit dat het Nationaal Syndicaat van het Rijkswachtpersoneel, in zijn nationaal congres 1983 te Genk, onder meer de eis stelde dat de overheid de nodige maatregelen zou treffen opdat de rijkswachter beter tegen het steeds toenemend geweld zou worden beschermd. Men dringt opnieuw aan om een artikel 417bis in het Strafwetboek op te nemen. De volgende tekst wordt voorgesteld:

«Onverminderd de bepalingen van het artikel 417 zijn doodslag, verwondingen en slagen eveneens gerechtvaardigd wanneer deze voortspruiten uit het gebruik maken van een wapen door een agent van de openbare macht in de uitoefening van zijn functies en bij ogenblikkelijke noodzaak, inzonderheid:

1. voor de aanhouding van vluchtende personen tegen wie ernstige aanduidingen bestaan dat zij een misdrijf met vuurwapens of springstoffen tegen personen of eigendommen hebben gepleegd of eraan hebben deelgenomen en dat zij nog steeds in bezit zijn van wapens;

2. wanneer een aangehouden of voorgeleide persoon vlucht of poogt te vluchten en daarbij gebruik maakt van gewelddadige middelen tegen personen;

3. wanneer gewelddaden of feitelikheden tegen hen gepleegd worden op voorwaarde dat de aanranders niet onwetend kunnen zijn over de hoedanigheid van hun slachtoffers;

4. om op een andere manier de voertuigen en andere vervoermiddelen tot stilstand te brengen van daders verdacht van een aanslag tegen personen of eigendommen wanneer de bestuurders niet ingaan op de bevelen tot stilstand gegeven door de agenten van de openbare macht, gekleed in hun uniform;

5. wanneer een aangehouden of voorgeleide persoon die een aanslag komt te plegen tegen personen of eigendommen, mensen in gijzeling neemt om zijn vlucht te verzekeren of de actie van de ordemachten te belemmeren.»

Hoewel iedereen beslist bekommerd is om de veiligheid van de leden van de ordediensten meen ik toch dat deze voorgestelde tekst niet alleen overbodig maar zelfs niet wenselijk is, en hij vertoont bovendien zeer veel tekortkomingen die zeker aanleiding tot verwarring zullen geven.

— In het eerste behandelde geval moet men aannemen dat de daders, indien zij nog in bezit zijn van hun wapens, deze ook zullen tonen, ermee dreigen of ze gebruiken. Vanaf dit ogenblik is het gebruik van vuurwapens tegen deze

bijzonder gevaarlijke criminelen, in het kader van de wettige verdediging, volkomen gerechtvaardigd, en is bijgevolg de voorgestelde tekst overbodig.

— Wanneer gevangenen zich meester maken van gijzelaars of gewelddaden plegen tegen hun bewakers om hun vlucht te kunnen verzekeren. Vanaf het ogenblik dat deze dader tegen zijn bewakers of derden gewelddadige middelen gebruikt — en meestal zal dit gepaard gaan met gewapend geweld of met ernstige bedreigingen tegen het leven van iemand — bevinden wij ons toch opnieuw in een bijna karakteristiek te noemen geval van wettige verdediging. Dus ook deze tekst hoeft niet.

— Wanneer tegen agenten van de openbare macht gewelddaden of feitelikheden worden gepleegd. Hier mag men toch niet vergeten dat, bij het beantwoorden van geweld of feitelikheden, steeds de regel van de evenredigheid in het oog moet worden gehouden. Gaat dat geweld, bijvoorbeeld door de aanwending van de bekende gevechtssporten, zulk een gevaarlijke wending nemen dat wederom ofwel het leven in gevaar komt of ernstige fysieke letsels te vrezen zijn, dan is de regel van de wettige verdediging zeker weer toepasselijk. Bij minder ernstig geweld zal men geen vuurwapen mogen gebruiken omdat dit in volstreekte onevenredigheid zou zijn met het door de dader aangewende geweld of gevaar.

De voorgestelde tekst heeft het eveneens over «feitelikheden». Feitelikheden zijn lichte gewelddaden zoals daar zijn vasthouden, schudden, met modder of andere voorwerpen besmeuren, spuwen, met de haren trekken. Het kan toch nooit de bedoeling van de opstellers van de tekst geweest zijn om op dergelijke situaties met wapengeweld, inclusief het gebruik van vuurwapens, te laten risposteren!

— De volgende paragraaf van de voorgestelde tekst heeft betrekking op het tot stilstand brengen van voertuigen en andere vervoermiddelen waarvan de daders, verdacht van een aanslag tegen personen of eigendommen, weigeren te stoppen. Is deze tekst toepasselijk op «elke» aanslag tegen personen of eigendommen? Of wordt enkel een aanslag door middel van wapens of springstoffen bedoeld? Dit zou toch al een eerste ernstige beperking inhouden, op voorwaarde dat de daders nog in het bezit zijn van wapens en er gevreesd kan worden dat ze er bij hun aanhouding gebruik van zullen maken.

Als men in de tekst leest «voertuigen en andere vervoermiddelen», wat wordt er dan met dit laatste bedoeld? Vermoedelijk bedoelt men een brommer, motor of fiets? Als deze voertuigen dus geen gevolg geven aan een bevel tot stoppen zou erop mogen worden gevuurd. Vuurt men hier dan eerder op de bestuurder dan op het voertuig? Houdt men er dan geen rekening mee dat het zeer zelden voorkomt dat een voertuig door erop te schieten tot stilstand kan worden gebracht tenzij men de inzittenden en dan meestal nog de bestuurder, ernstig verwondt of doodt. Komt daarbij nog dat men in de praktijk zelden met zekerheid weet met welk voertuig de opgespoorde daders zich verplaatsen en in welke richting zij de vlucht hebben genomen. Meestal is dat nooit het geval. Het wordt dus vooral gissen met een zeer grote kans zich te vergissen.

Autobestuurders die geen gevolg geven aan het stopbevel doen dit om verschillende redenen. De bestuurder heeft wellicht door onachtzaamheid de versperring niet of te laat gezien; hij vreest een controle omdat hij gedronken heeft

of in gezelschap vertoeft van een persoon met wie hij niet graag aangetroffen wordt; hij heeft misschien een ander miniem misdrijf op zijn geweten en slaat in paniek. En dan bij het negeren van dat stopbevel onthaald worden op een regen van kogels lijkt mij heel riskant en niet toelaatbaar, te meer daar er soms onschuldige inzittenden bij betrokken worden.

Ten slotte het geval dat een voertuig gebruikt wordt als een wapen, door in te rijden op de politieambtenaren en te trachten dezen omver te rijden of uit te schakelen. Als in dit geval de politieambtenaren gebruik maken van hun wapen, lijkt mij dit beslist een geval van wettige verdediging en is er wederom geen speciale tekst voor nodig.

— In het laatste geval, waarin door de daders gijzelaars genomen worden om hun vlucht te verzekeren of het optreden van de ordemachten te belemmeren, zal dit steeds zonder de minste twijfel gepaard gaan met bedreigingen, waarbij het leven van de gijzelaars in de weegschaal wordt gelegd om uiteindelijk de gestelde voorwaarden of het gestelde doel te bereiken. Men moet aannemen dat een misdadiger die tot zulk een grof middel zijn toevlucht neemt, in staat is om zijn gruwelijke bedreigingen ten uitvoer te brengen. Men mag dan ook het risico niet nemen te denken dat het enkel bij bedreigingen zal blijven. Dat zou een fatale vergissing kunnen zijn. Indien in zulk een geval naar wapengebruik gegrepen wordt om de daders uit te schakelen, bevindt men zich ontegensprekelijk in de toestand van wettige verdediging.

Kortom de voorgestelde tekst van artikel 417bis lijkt mij volkomen overbodig en nutteloos. Ik durf dus met nadruk te pleiten voor het behoud van de huidige toestand. Trouwens houdt deze regeling toch nog in dat de politiebeambte, in een bijzonder korte tijdsspanne, moet uitmaken of de voorwaarden van de wettige verdediging verenigd zijn. Als politiebeambte bevindt hij zich in een identieke situatie als de gewone burger, die zich zou beroepen op de staat van wettige verdediging¹⁸.

Om het hoofd te bieden aan een toestand waarin de overheid niet bij machte is om haar rol te vervullen, heeft de particulier het recht om het recht in eigen handen te nemen alsof de groep niet georganiseerd was om zichzelf of anderen te beschermen.

Dit is het algemeen erkende grondbeginsel van de wettige verdediging.

Dezelfde maatstaf moet eveneens gelden voor de politieambtenaren die uit hoofde van hun functie aan het geweld het hoofd moeten bieden. Zij zijn het trouwens die beroepshalve de gewapende en gevaarlijke criminelen moeten overmeesteren, aanhouden en eventueel uitschakelen om te beletten dat zij nog meer schade aan de samenleving toebrengen.

Meer nog dan voor de gewone burger, gelden voor hen de strikt beperkende voorwaarden van de wettige verdediging.

Inderdaad, mocht hij op een niet te rechtvaardigen wijze gebruik maken van geweld en meer bepaald nog van zijn

vuurwapen, dan zou hij, en terecht, met toepassing van artikel 257 van het Strafwetboek, zwaarder gestraft worden. James Bond, Starsky en Hutch, Kojak en andere schietlustige politiebeambten geven ons een volledig verkeerd beeld van wat de ideale politiebeambte zou moeten zijn¹⁹. Film en televisie brengen zelden een politiemannet die in de spannende en gevaarlijke situatie waarin hij verkeert, handelt zoals wettelijk van hem moet worden verwacht. Integendeel zullen de meesten gebruik maken van hun wapen, en ik zou bijna durven zeggen rijkelijk gebruik maken van een onuitputtelijke voorraad kogels om hun tegenstanders — gelukkig meestal «de slechten — uit te schakelen. Niet zelden gebeurt dit in gevallen die niets met «wettelijke verdediging» of «noodweer» te maken hebben.

Ik ga akkoord met Colin Greenwood, hoofdcommissaris van politie in Groot-Brittannië, die een onderzoek instelde²⁰ naar de tactische mogelijkheden die de politie aldaar en elders ter beschikking staan, daar waar hij schrijft dat een onvoorwaardelijk schietwapengebruik door de politie bijna nooit gerechtvaardigd is. Hij pleit ervoor dat de politiemannet de rol van een effectieve en succesvolle treuzelaar zou moeten spelen.

Het komt mij inderdaad voor als de aangewezen manier van optreden in welbepaalde gevallen en omstandigheden, zoals daar zijn de gijzelingen of gebarricadeerde gewapende misdadigers. Het lijkt mij echter niet de aangewezen houding in de andere gevallen waarin men van de politie eerder een onmiddellijke reactie moet verwachten wil het eigen leven of dat van een ander mens niet in gevaar worden gebracht.

Colin Greenwood laakt de legende dat men nuttig vuurwapens kan inzetten om de banden van snelrijdende voertuigen stuk te schieten of om al schietend deursloten te openen. Een autoband die door een schot getroffen wordt, verliest slechts langzaam lucht en berokkend de voerder meestal slechts zeer geringe moeilijkheden. Een deur springt geenszins open wanneer men het slot stukschiet, hoogstens loopt men het risico dat de kogel afschampt op het metaal van het slot en dat iemand gewond of gedood wordt. Zo citeert hij het geval van een Amerikaanse politiebeambte die een oproep beantwoordde van een vrouw die in haar woning verkracht werd. Hij trachtte het slot van de deur van haar kamer open te schieten en doodde daarbij de vrouw die, ongelukkig genoeg, achter de deur stond.

Een Amerikaans onderzoek toonde aan dat 30 % van de slachtoffers vallen in de verwarring die gepaard gaat met een frontale aanval van de politie om een einde te maken aan een belegering²¹.

Het is duidelijk dat er een onderscheid bestaat tussen de wijze van handelen bij de belegering van gewapende en verschanste criminelen die ten overstaan van de gewapende misdadiger die zijn slachtoffer of de politiebeambte rechtstreeks bedreigt of onder vuur neemt op het ogenblik dat hij betrapt wordt bij het plegen van een misdrijf of op het punt staat aangehouden te worden en tracht te vluchten.

¹⁸ «De l'état de légitime défense et droit pénal Belge», *Revue de droit pénal et de criminologie*, 1966, 993-994; A. MARCHAL, «Wettige verdediging en gebruik van vuurwapens door de politie bij roofovervallen», *R.W.*, 1970-71, 1497.

¹⁹ *Die Polizei*, 72e jaargang, 12-1981, 392; *Politieblad*, 1982, nr. 2, blz. 38.

²⁰ C. GREENWOOD, «Reality calls for more armed police», *Police Review*, 1977, 414.

²¹ C. GREENWOOD, *op. cit.*

In het eerste geval zal iedereen het met mij eens zijn dat een manier van optreden vereist is die voor de toeschouwers langdradig en vervelend zal uitvallen. In dit geval moet de politie de misdadiger enkel in bedwang houden en zo mogelijk niet onmiddellijk ingrijpen. Door allerlei feitelijke omstandigheden moet men het de gewapende overtreder duidelijk maken dat hij geen enkele kans maakt om te ontsnappen. De politie moet tonen dat zij tegenover de situatie superieur is. Deze superioriteit moet voor de misdadiger zichtbaar en voelbaar zijn, zowel door de uitrusting van de manschappen als door de door de politie gebruikte middelen — zoals daar zijn traangas, kogelvrije vesten, honden, speciale bewapening — en door het groot aantal ingezette manschappen²². Men moet besluiten dat de politie, in dit geval, enkel mag grijpen naar gebruik van de vuurwapens en overgaan tot schieten, als alle andere middelen, zonder enig succes, zijn toegepast. Schieten is het allerlaatste middel dat men mag aanwenden.

Anders is het gesteld als de politiebeambte naar zijn wapen moet grijpen hetzij om zijn eigen leven of dat van een ander persoon te beschermen. In tegenstelling met het eerste geval waarin men, zodra de gewapende criminelen omsingeld zijn, met meerdere personen overleg kan plegen hoe de toestand het best zou kunnen worden aangepakt en naarmate deze evolueert de getroffen maatregelen kunnen worden aangepast, staat de politiebeambte, in het tweede geval, geheel alleen om de beslissing te nemen of hij al dan niet gebruik zal mogen maken van zijn dienstwapen. Maakt hij op dat ogenblik een beoordelingsfout en loopt het verkeerd af, dan draagt hij, en hij alleen, er de volledige verantwoordelijkheid van. De positie waarin hij zich op dat ogenblik bevindt, is allesbehalve benijdenswaardig.

Laten wij toch niet uit het oog verliezen dat, ingevolge de aanwervingsvoorwaarden van de verschillende gemeentelijke korpsen, de nieuwe kandidaten politieagenten gerecrueteerd worden vanaf de leeftijd van 21 jaar. Er zijn korpsen zoals dat van de Stad Antwerpen, waar de aanwervingsleeftijd op 18 jaar bepaald werd. De opleiding tot politieagent duurt slechts drie maanden. Uitzondering hierop maakt de opleiding van de agenten van de Stad Antwerpen, die zeven maanden bedraagt. Thans bestaat de intentie om de opleidingsduur voor het gehele land op negen maanden te brengen.

In de politietschool te Antwerpen²³, die ook de opleiding waarneemt van de korpsen uit de provincie, kan gezegd worden dat «het leren schieten» een essentiële discipline van de opleiding tot politieagent is geworden. Men tracht er de jonge politiebeamten de technische vaardigheid, de gepaste reflexen en de perfecte zelfbeheersing bij het hanteren van een wapen bij te brengen.

In het kader van de gehele opleiding moet het omgaan met vuurwapens aangeleerd worden in een uiterst korte tijdsspanne. Voor de korpsen uit de provincie bedraagt

deze 7 weken en voor de Stad Antwerpen 24 weken. In deze periodes krijgt de politiebeambte instructie over de individuele verdediging met het schietwapen volgens de meeste strikte toepassing van de regels van de wettige verdediging.

Door een bijzonder goed doorgedreven training tracht men het nodige zelfvertrouwen en vooral de nodige koelbloedigheid aan te kweken. Het algemeen leidmotief van de school luidt: «Leren schieten om niet te moeten schieten.»

De opleidingsmethode die in het Studiecentrum voor de politie te Antwerpen wordt toegepast vond haar oorsprong in de Verenigde Staten van Amerika, meer bepaald bij het F.B.I. In Frankrijk is deze methode bij de Sureté Nationale overgenomen en verder tot de «methode Sasia» ontwikkeld. In deze methode worden er een reeks schiethoudingen aangeleerd, die afgeleid zijn van auto-defensieve houdingen en gedragingen.

Tijdens de basisopleiding van drie maanden — politiepersoneel van de Stad Antwerpen en randgemeenten en uit de provincie — ontvangen de cursisten gedurende vijf weken een voorafgaande theoretische opleiding in wettige zelfverdediging, de wetgeving op de wapens, wapenleer en schietinstructie.

Daarop volgen zeven weken van telkens een halve dag praktische schietoefeningen die op de eigen schietstand van de Antwerpse politie gehouden worden. Per schietstonde krijgen de cursisten gelegenheid tot twee of drie schietoefeningen. In principe betekent dit dus het afvuren van ongeveer 140 patronen per cursist.

Tijdens de voortgezette cursus van vier maanden, die alleen voor de politieagenten van de Stad Antwerpen georganiseerd wordt, ontvangt de cursist nogmaals gedurende 17 weken, a rato van een halve dag per week, een voortgezette training van drie of vier oefeningen per schietstonde. De cursisten die uit de gemeenten van de provincie komen, krijgen deze voortgezette opleiding niet. Zij keren, na beëindiging van hun driemaandelijke opleiding in het centrum te Antwerpen, terug naar hun respectieve korpsen. Betreft het nu een korps waar één of meer schietmonitoren aangesteld zijn, dan zal hun wapenopleiding in dezelfde methode en geest voortgezet worden aangezien de schietmonitoren sedert 1972 in hetzelfde studiecentrum te Antwerpen opgeleid en gevormd worden. Betreft het echter een korps waar geen schietmonitor aangesteld is, dan zal de verdere opleiding uitsluitend afhangen van de mogelijkheden die het korps heeft wat personeel, beschikking over een schietstand en voornamelijk de financiële mogelijkheden betreft. Schietoefeningen kosten immers geld, veel geld, en heel wat gemeentebesturen dragen deze kosten niet graag. Voor hen is het geld, uit het gemeentelijk budget, dat gewoon in de lucht verschoten wordt.

In het politiecentrum van Antwerpen heeft men een systeem ontworpen waarbij de operationale politiebedienden, die deel uitmaken van de Mobiele Brigade, Verkeer en Havenpolitie, tijdens hun normale patrouilles gedurende de weekeinden, zich voor één uur bijscholing naar de schietstand begeven. De bedoeling is dat iedere agent zich minstens driemaal per jaar op de schietstand aanmeldt. Telkens, na een korte instructie, worden er dan, per man, twintig patronen afgevuurd, tien patronen met het pistool en tien met het Uzi-mitrailleurpistool.

De «opsporingsbrigade», verdeeld in groepen van minstens zes en maximum twaalf personeelsleden, ontvangt

²² «Politieoptreden tegenover gewapende overtreiders», *Politieblad*, nr. 2, jaargang 2, 1982, Ch. NUYTS, commissaris van Borgerhout, vrij uit *Die Polizei*, 1981, 393.

²³ Studiecentrum van de politie, Stad Antwerpen, Administratief Centrum, Oudaan, 2000 Antwerpen.

elke week een schietoefening waarbij dertig patronen per man afgevuurd worden.

Vroeger werd de politieman voor een vervolmakingscursus teruggeroepen naar het centrum. Wegens personeelstekort en de voortdurende uitbreiding van de taken van het korps wordt deze bijzondere cursus niet meer georganiseerd. Een belangrijk onderdeel van deze vervolmakingscyclus was het voortgezet schietonderwijs, dat hierdoor verloren gaat. Door de hiervoor uiteengezette werkwijze werd getracht deze betreurenswaardige leemte aan te vullen.

Voor het personeel van de verschillende afdelingen van de politie van de Stad Antwerpen die zich, op vrijwillige basis, willen bekwamen is een regeling getroffen waarbij de agenten zich, buiten de diensturen, op de schietstand mogen aanmelden. Deze extra prestaties moeten echter wel als overuren, tijdens de normale dienst, worden teruggegeven. Het nadelig gevolg hiervan is een kleinere personeelsbezetting van de normale diensten.

Uit de jaarlijkse verslagen van de procureurs des Konings met betrekking tot het toezicht op de politiecommissariaten van hun arrondissement, blijkt hoe verschillend de toestand in de respectieve politiekorpsen is wat de bewapening van de manschappen en de te houden schietoefeningen betreft. De frequentie van de schietoefeningen varieert, althans op papier, van wekelijks, maandelijks tot twee, drie tot viermaal per jaar. Het is nochtans ontstellend te moeten constateren dat er in het rechtsgebied Antwerpen-Limburg verschillende grote gemeenten, zelfs een grote stad, zijn waar door het politiekorps nooit schietoefeningen worden gehouden. Men kan terecht de vraag stellen of zulk een toestand vandaag te verantwoorden is. Waar blijft de veiligheid van de manschappen en ook die van de burgers, die rekenen op de bescherming van de samenleving door de politie?

Op deze overheid, die haar politie ongeïfend en onvoorbereid naar moeilijke en gevaarlijke politionele opdrachten stuurt, rust een bijzonder grote verantwoordelijkheid. Men kan terecht de vraag stellen of haar verantwoordelijkheid niet op een ernstige wijze in het gedrang zou komen wanneer, naar aanleiding van een zwaarwichtig crimineel feit, de politie verplicht zou zijn haar wapens te gebruiken en, door het niet of onvoldoende geïfend zijn van de manschappen, er zich een ongeval zou voordoen met ernstige letsels of dodelijke afloop. Zullen in dit geval de gerechtelijke instanties en de publieke opinie kunnen aanvaarden dat een tekort aan manschappen, te uitgebreide administratieve taken voor het personeel of louter budgettaire redenen als oorzaak worden ingeroepen van het eventueel «te kort schieten» van de politie?

Een stad of een gemeente die zijn politiebeambten, gewapend, doch onvoldoende opgeleid en geïfend hun dienst laat waarnemen, draagt een niet te onderschatten materieel en moreel risico. Ik durf dan ook met nadruk bij deze gemeentelijke overheden aandringen om, zo spoedig mogelijk, aan deze niet langer duldbare toestand een einde te maken. De praktijk leert ons dat zelfs kleine landelijke gemeenten niet gespaard blijven van gewapende overvallen op bank- of andere financiële agentschappen. Het is dus zeker niet denkbeeldig dat vroeg of laat het ook daar tot een confrontatie tussen gewapende criminelen en politie zal komen.

Samengevat moet gezegd worden dat in vele gemeentelij-

ke korpsen, door de beperking van de financiële middelen voor de aankoop van wapens en munitie en het houden van regelmatige schietoefeningen, een belangrijk deel van het personeel verstoken blijft van de allernoodzakelijkste opleiding, maar vooral, en dit is nog belangrijker, van het onontbeerlijk onderhouden van de vroeger aangeleerde technieken en vaardigheid in het gebruik van het dienstwapen.

Wanneer de agent hierdoor zijn vaardigheid en zelfzekerheid verliest, vermindert ook zijn koelbloedigheid. En dat kan voor hem of anderen fataal worden.

De rijkswachter die in dienst treedt, ontvangt gedurende één jaar een basisopleiding. In deze basisopleiding is vanzelfsprekend ook het vak bewapening opgenomen²⁴. Gedurende twintig lesuren ontvangt hij onderwijs in de theoretische kennis van de wapens. Veertig lesuren worden besteed aan het schieten op een schietstand. Voor deze praktische schietoefeningen is het zo dat hij 20 patronen met de luchtkarabijn schiet om daarna, verdeeld over de verschillende schietstanden, 190 patronen met het pistool, 55 patronen met het UZI-mitrailleurpistool, en 70 patronen met het geweer af te vuren.

Na zijn opleiding vervoegt de rijkswachter zich ofwel bij de mobiele ofwel bij de territoriale eenheden. In deze eenheden is er een jaarlijks programma voor de voortgezette vorming van de rijkswachter.

In de mobiele eenheden zal hij, wederom verdeeld over verschillende schietstanden, gelegenheid krijgen tot het afvuren van 70 patronen met het pistool, 40 met het UZI en 70 patronen met het geweer. In de territoriale eenheden wordt jaarlijks hetzelfde aantal patronen gebruikt, met dit klein verschil dat er slechts 10 patronen met het geweer worden afgevuurd. Men kan het dus zo stellen dat zowel voor de opleiding van de jonge rijkswachter als voor de voortdurende voortgezette vorming in het korps, meer dan behoorlijk gezorgd wordt. Bijgevolg mag aangenomen worden dat een rijkswachter voldoende getraind is om, op een veilige en doeltreffende wijze, met zijn wapen om te gaan.

Wellicht is het nuttig op te merken dat er in de onderrichtingen van de Rijkswacht met de meeste nadruk op gewezen wordt dat het vuurwapen in geen enkel geval tegen personen mag worden gebruikt, behalve wanneer het gaat om een geval van wettige verdediging. Hierop duldt men bij de Rijkswacht geen enkele uitzondering.

De stagiair-gerechtelijk agent die in dienst treedt bij de gerechtelijke politie, krijgt zijn opleiding in het gebruik van een dienstwapen in de brigade zelf waaraan hij verbonden wordt.

Wat het organiseren van schietoefeningen betreft, verschildt de toestand van brigade tot brigade en is hij afhankelijk van de mogelijkheden en vooral van het initiatief van de leidende officieren. Thans bestaat er eindelijk een neiging om zowel de opleiding als de schietoefeningen nationaal te gaan organiseren.

Wil men de politie in haar strijd tegen het banditisme niet in een minderheidspositie drukken, wil men de bevol-

²⁴ Opperwachtmeester Christian TILLE, «De Schietopleiding bij de Rijkswacht», *Revue van de Rijkswacht*, nr. 84-2-1981.

king het recht verlenen te kunnen rekenen op een beheerste en vastberaden politie, dan is het onontbeerlijk dat deze beschikt over een wapening die steeds en ogenblikkelijk kan worden aangepast aan het voorkomend conflict en waarbij, zonder nodeloos mensenlevens in gevaar te brengen, met aangepaste hulpmiddelen agressie kan worden gestopt²⁵.

Volgens artikel 22, derde lid, van de wet van 3 januari 1933 op de vervaardiging van, de handel in en het dragen van wapens en op de handel in munitie, zijn de verbodsartikelen, die vermeld staan in de artikelen 4, 8 en 11 van deze wet, niet toepasselijk op de ambtenaren van het openbaar gezag of van de openbare macht die een wapen dat tot de voorgeschreven uitrusting behoort, in dienst bij zich hebben of voor de dienst voorhanden hebben.

Tot 1975 was het de burgemeester die vrij bepaalde met welke wapens de politie van zijn gemeente zou worden uitgerust. Deze keuze was niet altijd ingegeven door de noodwendigheden van de dienst of de taken waarvoor het gebruik van het wapen bestemd was.

Ingevolge de wet van 29 juni 1976, die onder meer wijzigingen aanbracht in de Gemeentewet, bepaalt artikel 129ter van de Gemeentewet: «De Koning regelt de uniform en de kentekens, alsmede de uitrusting- en bewapeningsnormen van de gemeentepolitie en de veldpolitie.»

Het was dringend noodzakelijk geworden, vooral wat de bewapening van de manschappen betrof, dat er enerzijds gestreefd werd naar een gelijkvormigheid in de bewapening en dat anderzijds de politie uitgerust zou worden met vuurwapens die volledig beantwoorden aan de behoeften van de dienst.

De meeste korpsen waren tot dan toe uitgerust met wapens van het kaliber 7.65 en 9 mm kort. Ook de rijkswachter is uitgerust met het kaliber 7.65. Een van de eisen van het Nationaal Syndicaat van het Rijkswachtpersoneel is onder meer dat men de manschappen opnieuw zou bewapenen met het kaliber C.P. 9 mm. De praktijk heeft immers geleerd dat de genoemde kalibers niet meer beantwoorden aan de tegenwoordige noodwendigheden en het niet mogelijk maken met één treffer de aanvaller «te stoppen». Integendeel was de munitie van deze kalibers gevaarlijk omdat men, om een agressie te stoppen, meerdere schoten moest afvuren. Dit bracht natuurlijk meer gevaar op voor derden en bovendien was de kans om de aanvaller dodelijk te treffen ook veel groter.

De laatste jaren zijn de misdadigers zich met veel zwaardere kalibers gaan bewapenen, zodat het voor de politie een ongelijke strijd werd. Men heeft tot het koninklijk besluit van 30 juli 1981²⁶ moeten wachten om de bewapeningsnormen van de politie te zien vastleggen. Voor de bewapening voor de dagelijkse takenuitvoering wordt aan de overheid de keuze gelaten tussen het automatisch pistool 9 x 19 mm en de revolver kaliber 38²⁷. Voor beide wapens wordt de open holster voorgeschreven, met als enkele sluiting een riempje dat met een drukknop wordt vastgehouden. Het

automatisch pistool kaliber 9 x 19 mm bestaat in diverse merken van een zeer hoge kwaliteit, rekening houdend met de ballistische kwaliteiten, de accuraatheid, de manipuleerbaarheid en de betrouwbaarheid. Voor dit soort wapen met een hoge vuurkadans bestaan er twee soorten munitie, namelijk de «9 mm parabellum», die gebruikt wordt voor de instructie en die hoge eisen stelt bij de training wegens de sterke lading van de patronen. Het betreft een Nato-munitie, waardoor de kostprijs gunstig beïnvloed wordt. Als dienstmunitie wordt een projectiel met zachte kogelkop aanbevolen. Deze munitie heeft zulk een energieafgifte dat de indringingskracht ernstig verminderd wordt. Hierdoor wordt de kans dat omstaanders getroffen worden praktisch uitgesloten.

De revolver kaliber .38 is een wapen dat zich vooral laat kenmerken door zijn zeer hoge precisie en dat bovendien met één hand kan worden bediend. Het is een wapen dat bijzonder gemakkelijk te onderhouden is. Ongevallend bij het poetsen van het wapen komen zeer zelden voor, daar dit enkel met opengeklapte trommel kan geschieden. Het is bijzonder geschikt om er veelvuldig schietoefeningen mee te houden. Daarom heeft de revolver .38 in het kader van «Leren schieten om niet te moeten schieten», ontegensprekelijk alle wind in de zeilen²⁸.

Voor dit wapen bestaat een gamma van munitie die wij onderscheiden in: dienstmunitie — met zachte kogelkop — waarover reeds is gesproken; munitie voor oefeningen op de schietstand die bijzonder goedkoop uitvalt door een mogelijke herlading van de gebruikte hulzen; munitie voor kamerschieten. Deze laatste munitie is bijzonder interessant te noemen omdat ze voor de eerste maal de mogelijkheid biedt schietoefeningen te houden in kamerlokalen en er dus geen eigenlijke schietstand meer nodig is. Dit geeft de politiebeambten de kans met het eigen dienstwapen veelvuldig te trainen zonder dat er een verplaatsing bij te pas komt en er bovendien slechts een eenvoudige infrastructuur voor nodig is. De kostprijs van de munitie is werkelijk te verwaarlozen. Het is een plasticpatroon waarvan de drijfkraft die voor het projectiel gebruikt wordt, beperkt blijft tot de kracht van het slaghoedje. Hierdoor heeft deze kogel bijna geen doorslagkracht, geeft geen detonatielawaai of rookontwikkeling. Wat deze oefenmunitie vooral zo aantrekkelijk maakt is dat zowel de kogels als de hulzen herbruikt kunnen worden. De schietoefeningen met dit wapen en met deze oefenmunitie maken het mogelijk zich zowel in de manipulatie van het wapen en de snelle uitvoering van de verschillende vuurposities als in het precisieschieten te oefenen. Deze mogelijkheid om schietoefeningen, op weinig kostbare wijze, regelmatig in de lokalen van het politiebureau zelf te laten plaatsvinden, is ongetwijfeld een enorm pluspunt voor de korpsen die niet of moeilijk over een schietstand kunnen beschikken, of die met financiële problemen te kampen hebben²⁹. Het spreekt vanzelf dat deze «kamerschietoefeningen» op de eigenlijke schietstand verder moeten worden vervolmaakt.

De politiecommissaris A. Craen te Genk besluit een artikel over de bewapening en het schietonderricht bij de gemeentelijke politie — verschenen in *De Politieofficier*, nr. 5, van 1982²⁹ als volgt:

²⁵ A. CRAEN, «Wapens en wapengebruik bij de politie», *De Politieofficier*, 1-1981.

²⁶ B.S., 28 augustus 1981.

²⁷ A. CRAEN, «De bewapening en de schietinstructie bij de gemeentepolitie», *De Politieofficier*, 5-1982.

²⁸ A. CRAEN, *art. cit.*

²⁹ A. CRAEN, *art. cit.*

«Een van de grote verdiensten van het koninklijk besluit van 30 juli 1981 ligt in de keuzevrijheid van het persoonlijk vuurwapen en de mogelijkheid tot het gepaste gebruik van de juiste munitie tegen een bepaalde agressie, alsook de keuze van het gepaste wapen voor de bijzondere opdrachten.

Het ontbreken van het vastleggen van een bepaald merk voor de wapens komt volledig tegemoet aan de vrije concurrentie, de gemeentelijke autonomie en de diversiteit in de politietaken.

Het monopoliseren van een merk zou tot gevolg kunnen hebben dat de gemeentepolitie in de evolutievluicht van de moderne technologie dra achteraan zou hinken.

Diegenen die verwacht hadden dat het koninklijk besluit ook zou bepalen in welke omstandigheden en met welke wapens mag opgetreden worden en aan welke frequentie de schietoefeningen dienen gehouden te worden komen bedrogen uit en hebben irreële illusies gekoesterd; zoals het irreëel is voor de verschillende politieopdrachten één en het zelfde wapen op te leggen voor alle ordemachten.

Het koninklijk besluit over de bewapeningsnormen laat de inbreng en de verantwoordelijkheid van de bestuurlijke overheid en de creativiteit van de korpsleiding gelukkig gaaf en eist van de plaatselijke verantwoordelijken noodzakelijkerwijze de volledige aandacht op voor deze problematiek.

Een studie over de vergelijkbare situatie bij onze Nederlandse collega's met hun gerenomeerde zin voor perfectionisme, toont genoegzaam aan dat niet alle normen kunnen vastgelegd worden inzake de keuze van het politiewapen en het vastleggen van de gewelddinstructie om het wapengebruik tot in alle details te regelen. Er dient een bepaalde vrijheid gelaten om in te spelen op de onverwachte en niet te voorziene omstandigheden.

Het koninklijk besluit laat bovendien voldoende ruimte om op een eenvoudige, goedkope en efficiënte wijze een doorgedreven schietonderricht te geven aan het personeel.»

Tot daar het citaat waar ik mij volledig bij kan aansluiten.

De vraag kan gesteld worden of een gewapend treffen met de politiediensten veelvuldig voorkomt en hoe groot het aantal slachtoffers van zul'k een optreden is.

Ik acht het gelukkig dat het aantal politiebeamten die in bevolen dienst gedood of ernstig gewond werden, vrij gering is. Een ieder zal zich wel de namen herinneren van de agenten De Leener, Van Helmont en anderen die de dood vonden bij het treffen met genadeloze gangsters, hoewel moet worden opgemerkt dat de meesten van hen dodelijk getroffen werden, omdat volledig onverwacht en helemaal niet te voorzien, van op korte afstand, op hen gevuurd werd en de slachtoffers volledig verrast werden.

In de periode 1973-1983 betreunde de Rijkswacht twee van haar personeelsleden die de dood vonden, als slachtoffer van vuurwapengeweld, tijdens de uitvoering van hun gerechtelijke dienst. In dezelfde periode van tien jaar werden zestien rijkswachters zwaar gewond.

Voor de slachtoffers van het gebruik van vuurwapens door de politionele diensten kan gelukkig het aantal eveneens niet overdreven genoemd worden. Toch is aan beide zijden ieder slachtoffer beslist er één te veel.

Volgens de cijfers van de Rijkswacht vielen er in het rechtsgebied Antwerpen-Limburg, voor de periode 1971 tot

en met 1982, twee dodelijke slachtoffers alsmede dertien gewonden te betreuren.

In al deze gevallen werden door de procureurs des Konings de nodige grondige informaties naar de verantwoordelijkheid ingesteld. Geen enkel van de onderzochte feiten gaf aanleiding tot vervolging van de betrokken rijkswachters.

Voor dezelfde periode, zijnde dus elf jaar, bedroegen de cijfers, door de Rijkswacht voor het gehele land meege-deeld, 11 doden en 42 gewonden.

De Europese Conventie voor de Rechten van de Mens waarborgt in zijn eerste artikel het recht op leven voor iedere mens. In hetzelfde artikel voert deze conventie uitzonderingen hierop in door een onderscheid te maken naar de gevallen van wettige verdediging, het gebruik van geweld om een aanhouding te verrichten of een ontvluchting te verhinderen en naar het onderdrukken van een opstand. De Belgische reglementering zou hierdoor uiteindelijk eensluitend kunnen worden gemaakt met de voorschriften van artikel 2 van de conventie.

In tegenstelling met de buitenlandse wetgevingen en de aldaar van kracht zijnde onderrichtingen, zou ik willen pleiten, wat het gebruik van vuurwapens tegen personen betreft, voor het behoud van de huidige toestand. Bovendien lijkt een volledige gelijkschakeling in de wetgeving wat de verschillende korpsen betreft, meer dan wenselijk, waardoor het principe van de wettige verdediging als enige richtlijn in de toekomst zou mogen gelden.

Het onderdrukken van een opstand of oproer door de Rijkswacht moet hierop als een uitzondering behouden blijven.

Buiten de gevallen van wettige verdediging een vuurwapen gebruiken om een persoon aan te houden of om te voorkomen dat een ernstig misdrijf wordt gepleegd, is geenszins te verantwoorden, evenmin als het vuren op een persoon die tracht te ontvluchten. Ontvluchten, zonder enige vorm van geweldpleging, is in onze wetgeving geen misdrijf.

Onder deze zelfde optiek lijkt het mij dan ook noodzakelijk dat de wetgeving ter zake aangepast wordt en dat zo onder meer aan het personeel van de Douane en Accijnzen het recht ontzegd wordt van op een vluchtende wagen te vuren. Zijn fiscale misdrijven en smokkel mensenlevens waard³⁰?

Men moet nu eenmaal aannemen dat het vuren met een wapen in principe steeds een dodelijk gericht schot is. Schieten enkel om te verwonden of om iemand uit te schakelen mag niet als een bewust en met zekerheid te realiseren einddoel aanvaard worden. Enkel het slachtoffer verwonden — de blijvende ernstige gevolgen nog ter zijde gelaten — moet eerder als een toevallig, gelukkig afgelopen schot beschouwd worden.

In deze uiteenzetting werd opzettelijk niet gehandeld over het optreden van de politionele diensten in groepsverband, dat meestal wordt toevertrouwd aan de speciaal daarvoor opgeleide eenheden van Rijkswacht en politie.

³⁰ Art. 34, tweede lid, wet 10 april 1933, Douane en Accijnzen.

De bewapening die hiervoor gebruikt wordt is trouwens volledig verschillend van het individueel, persoonlijk dienstwapen van de politieman. Zij bestaat voornamelijk uit zwaardere en speciaal aangepaste bewapening, zoals daar zijn de mitrailleurpistolen, karabijnen, geweren, traangasgranaten, kogelvrij materiaal en geperfectioneerde bewapening voor scherpschutters.

Wanneer in die omstandigheden in groep opgetreden wordt, gebeurt dit steeds onder bevel en leiding van oversten die, als men eenmaal de situatie ter plaatse beheerst, meestal ruim de tijd krijgen om overleg te plegen met politionele en gerechtelijke overheden, en op die wijze, geleidelijk, stap voor stap, de te volgen strategie en operationele tussenkomsten bepalen, aanpassen en uitvoeren.

Mijn bedoeling was echter aan te tonen hoeveel moeilijker en deliquer de taak is van de gewone, eenvoudige politiebeambte, die zich plots en meestal dan nog onverwacht in een noodsituatie geplaatst ziet, waarin van hem verwacht wordt dat hij van zijn dienstwapen gebruik maakt om het leven van een medemens of zijn eigen leven, ten overstaan van niets ontziende criminelen, te redden.

Als die politiebeambte in zulke ogenblikken eerst moet nagaan of de situatie waarin hij zich bevindt, wel beantwoordt aan een van de vele gevallen die opgenomen zijn in omstandig uiteengezette onderrichtingen en voorschriften en daarbij nog of die omstandigheden wel beantwoorden aan de voorwaarden binnen welke hij zijn wapen tegen een persoon mag gebruiken, dan vrees ik dat het voor hem beslist de laatste maal geweest zal zijn dat hij die onderrichtingen in zijn geest vluchtig heeft kunnen doornemen. Handelt hij integendeel te snel en ondoordacht, dan brengt hij nutteloos het leven van anderen in gevaar en zal hij er de volledige verantwoordelijkheid voor moeten dragen.

Laten wij toch niet vergeten hoeveel eenvoudiger het is voor diegenen die achteraf, in de rust en de stilte van hun kantoor, aan de hand van de gegevens van een dossier, moeten nagaan of de politieman wel de juiste beslissing nam en dan oordelen of zijn gewapend optreden wel te rechtvaardigen was. Deze beslissing is voorwaar veel minder gevaarlijk dan die welke de agent moest nemen. Daarom schrijft J. Van der Meulen³¹ in zijn beschouwingen over het wapengebruik van de politie in Nederland dat de rechter en het openbaar ministerie begrip dienen op te brengen voor de moeilijke positie van de politieman.

Volledigheidshalve moet opgemerkt worden dat de agent van de ordediensten niet dient aan te tonen dat hij zich in een toestand van wettige verdediging bevond. Het bewijs van het strafbaar feit moet door het openbaar ministerie geleverd worden, zowel wat het materieel als wat het moreel bestanddeel van het misdrijf betreft. Daar het moreel bestanddeel de afwezigheid omvat van een verschonings-

grond, zal het openbaar ministerie behoren het bewijs te brengen dat er geen staat van wettige verdediging was³².

Zoals hiervoor is uiteengezet, zijn de omstandigheden waarin de politie geweld mag gebruiken, daarin begrepen het gebruik van vuurwapens, in al onze buurlanden veel ruimer en uitgebreider voorzien en worden de gevallen meestal zoveel mogelijk ook nader omschreven.

In België blijven de gevallen strikt beperkt tot de wettige verdediging — de noodtoestand — de gevallen door de wet toegelaten, zoals daar zijn art. 19 van de wet van 2 december 1957 op de Rijkswacht, artikel 34, derde lid, van de wet van 10 april 1933 op de Douane en Accijnzen — en ten slotte de gevallen met een wettelijk motief zoals bepaald door artikel 257 van het Strafwetboek.

In het rapport van de Commissie tot hervorming van het strafrecht onderlijnt men dat het algemeen en abstract karakter van de gronden van rechtvaardiging de overheidsagenten in een situatie van «juridische onzekerheid» plaatst.

Deze «juridische onzekerheid», waar men terecht naar verwijst, moet in deze materie zo klein mogelijk gehouden worden. De gevallen waarin het gebruik van een vuurwapen gerechtvaardigd is, moeten strikt beperkt en de omschrijving ervan zo eenvoudig mogelijk gehouden worden, wil men de manschappen niet in dwaling of in twijfel brengen, wat soms catastrofale gevolgen zou kunnen hebben.

Hieraan voldoet volkomen het principe van wettige verdediging en er dient naar mijn gevoel dan ook niet in een verdere verruiming of uitbreiding wettelijk voorzien te worden. Zo zal ieder agent van de openbare macht weten, zonder dat hij enig gevoel van «juridische onzekerheid» zal hebben, dat hij zijn wapen mag en moet gebruiken als zijn leven of dat van een andere persoon ernstig in gevaar komt en er op dat ogenblik, volgens hem, geen andere wisseloplossing meer mogelijk is.

Dat is het criterium dat vrij gemakkelijk door een ieder te beoordelen is. Elke verdere uitbreiding van de gevallen zal er slechts toe bijdragen dat juist die «juridische onzekerheid» opnieuw ontstaat en wellicht nog groter wordt. Als wij daarbij nog zouden kunnen rekenen op wapenkennis, bekwaamheid en bedrevenheid in het gebruik van het dienstwapen door elke politiebeambte, die zich juist daardoor de nodige zelfbeheersing, kalmte en koelbloedigheid zou hebben eigen gemaakt, dan denk ik dat voor iedereen, zowel voor de politieman als voor de burger die op zijn bescherming rekent, het maximum aan veiligheid bereikt is. «Leren schieten om niet te moeten schieten» en daarenboven nog op ondubbelzinnige wijze weten wanneer er mag worden geschoten, dan staat dit borg voor de veiligheid van ons allen.

³¹ J. VAN DER MEULEN, *Beschouwingen over het wapengebruik van de politie in Nederland*, Samsom N.V., Alphen-aan-de-Rijn, 1966.

³² J. VELU en P. GODDING, «L'utilisation des armes à feu», *Revue de la Gendarmerie*, nr. 32, 1968.

DE RECHTSBEDELING IN HET RECHTSGEBIED

door procureur-generaal R. VERHEYDEN

Na de lezing van de openingsrede door mijn advocaat-generaal de heer R. Six, voldoe ik traditioneel aan de plichten opgelegd door artikel 351 van het Gerechtelijk Wetboek over de rechtsbedeling in ons rechtsgebied.

Uit de parlementaire bescheiden, in het bijzonder betreffende de discussies over de begroting van het Ministerie van Justitie, leert men dat de achterstand in rechtszaken de grote bezorgdheid vormt van onze politici. Vele colloquia hadden insgelijks reeds deze materie als onderwerp. Allerhande suggesties en ideeën worden naar voren gebracht. De hakbijl voor de uitwerking is nog niet gevallen.

Maar vele rechtzoekenden voelen zich gedupeerd en wachten nog steeds op een normale behandeling van hun zaak. Wij, magistraten, met een gevoel van machteloosheid, moeten vaststellen dat de kabinetten van de magistraten en de lokalen van de griffies zich gestadig volproppen met dossiers waarvan de behandeling nog niet in het verschieft ligt. Dat volproppen leest men uit de hiernavolgende balans van de activiteiten van hoven en rechtbanken.

Deze balans is steeds teleurstellend omdat ze een passie vertoont en wij aldus steeds diep in de schuld staan tegenover de rechtzoekenden. Het is geen eenjarig geval maar sinds de oprichting van het Hof gaan de statistieken steeds in stijgende lijn en groeit de achterstand.

Mag ik hier, zoals verleden jaar herhalen dat de achterstand zich acuut stelt en de niet-aanpassing van de formaties van magistraten en personeel, naar mijn mening, hier het belangrijkste is en het enige afdoend middel.

Voor Uw hof werden, in 1982, 3.592 burgerlijke zaken ingeleid (algemene rol, kort geding en eenzijdige verzoekschriften), 339 méér dan in 1981. Het aantal arresten bedroeg 2.589 tegenover 2.257 in 1981. Bij de nog te beslechten zaken dienen dus 1.003 dossiers te worden gevoegd tegen de achterstand in burgerlijke zaken op 11.118 brengt.

Voor de fiscale zaken vindt men een verhoging van de inleidingen van 200 tot 216 met een verhoging van het aantal arresten van 106 tot 126.

Uw correctionele kamers spraken 1.493 arresten uit, waaronder 110 in sociaal recht tegenover 1.555 waaronder 94 in sociaal recht in 1981.

Op 1 juli 1983 zijn er nog 1620 dossiers in correctionele zaken die wachten op een vaststelling, dus een werkvolume op basis van de gevelde arresten in 1982, van *meer* dan een jaar. De kamer van inbeschuldigingstelling velde 1.224 arresten betreffende de voorlopige hechtenis tegenover 1.112 in 1981 en 601 arresten inzake herstel in eer en rechten tegenover 558 in 1981. De vermindering van de correctionele arresten vindt zijn oorsprong in het tijdelijk afschaffen van de 5e bis kamer en 9e kamer, dit bij gebrek aan magistraten: twee magistraten werden sedert maanden getroffen door ziekte en de inrurstgestellten worden pas na ettelijke maanden vervangen.

Voor de rechtscolleges in ons ressort kan de toestand als volgt geschetst worden:

I. Arrondissement Antwerpen

1. Activiteiten van het Parket:

1. *Binnengekomen zaken:*

in 1981: 97.036

in 1982: 101.651 (stijging van $\pm 4\%$)

Binnengekomen zaken afdeling politieparket:

in 1981: 303.475

in 1982: 283.142 (een daling van $6,5\%$)

2. *Correctionele diensten:*

Het aantal dagvaardingen door het parket verzonden:

1981: verdachten 9.315

getuigen 19.594

1982: verdachten 12.608

getuigen 15.599

3. In 1981 werden bij de onderzoeksrechters 4005 onderzoeken gevorderd, in 1982 3.592. In 1982 werden 1008 dossiers in staat van hoger beroep tegen beschikkingen van de raadkamer overgezonden.

4. *Te behandelen zaken door de correctionele zittingen*

Eind 1981 waren er nog 2.954 dossiers aan de rechtbank onderworpen om gevonnist te worden. Eind 1982 waren er 3.965 dossiers die nog op uitspraak wachtten (stijging 25%).

5. Bij de zittingsmagistraten van de correctionele kamers waren er per 31 december 1981, 1167 dossiers in voorraad en per 31 december 1982 1661. Hier ook doet zich een stijging voor van $\pm 50\%$.

6. *Minnelijke schikkingen*

In 1982 werden 753 minnelijke schikkingen voorgesteld en afgehandeld. In 1981 bedroeg dit cijfer 499, zijnde dus een stijging van ongeveer 50% .

II. Activiteiten van de rechtbank

A. *Burgerlijke rechtbank*

<i>Nieuwe zaken</i>	1981	1982
Op de alg. rol	7.616 (+ 14,20 %)	8.280 (+ 8,71 %)
Op de rol der verzoekschriften	6.101 (- 0,03 %)	6.135 (+ 0,55 %)
Op de rol der kort ged.	2.267 (+ 3,46 %)	2.047 (- 9,70 %)
Op de rol van de arrondissementsrechtb.	78 (- 43,06 %)	87 ($\times 11,53\%$)

Daaruit blijkt dat er nog immer een gestadige aangroei is van nieuwe burgerlijke zaken die ingeleid worden bij dagvaarding of op vrijwillige verschijning, terwijl de verzoekschriften praktisch op hetzelfde peil gehandhaafd blijven.

De zaken van de algemene rol en van de rol der verzoekschriften worden verdeeld over 9 kamers die in totaal 27 keer per week zitting houden. Er worden 5 inleidingszittingen gehouden.

Vaststelling voor pleitdatum wordt thans gegeven van 7 tot 10 maanden.

Op 31 december 1982 waren er 22.730 zaken hangende voor de burgerlijke kamers van deze rechtbank, tegenover 19.033 in 1980 en 20.378 in 1981. Dit is een aangroei van 11,99 % in 1981 tegenover 10,30 % in 1982 tegenover 1981.

1) Vonnissen	1981	1982
Op dagvaarding en vrijw. verschijning	6.226 (× 3,49 %)	8.223 (+ 32,23 %)
(eindvonn. en tussenvonn.)	4.347	3.247
op verzoekschriften	(+ 5,92 %)	(- 25,30 %)

De gevoelige vermindering van het aantal vonnissen op verzoekschrift in 1982 is ongetwijfeld voor een groot deel te wijten aan de afschaffing op 30 juni 1982 van de *1ebis* K. die de verzoekschriften behandelde tot wijziging van het huwelijksvermogensstelsel. Deze afschaffing was noodgedwongen ten gevolge van de vacatures van plaatsen van rechters. Die kamer behandelde wekelijks 20 zaken tot wijziging van het huwelijksvermogensstelsel terwijl de 1e kamer ook nog 5 zaken van dezelfde materie op haar rol plaatste. Sinds de afschaffing van de *1ebis* kamer is de 1e kamer voortgegaan met wekelijks hetzelfde aantal zaken (5) op haar rol te blijven plaatsen. De zaken welke voorheen door de *1ebis* kamer nog dienden behandeld te worden bij de afschaffing van deze kamer, worden verder behandeld door de 1e burgerlijke kamer.

Hoewel het aantal ingediende verzoekschriften tot wijziging van het huwelijksvermogensstelsel (50 verzoekschriften in januari '83) wel iets verminderd is tegenover vroeger, gezien de wijziging van het erfrecht van de langstlevende echtgenoot, laat het zich voorzien dat er bij de behandeling van die zaken toch een achterstand zal ontstaan.

Het aantal vonnissen op dagvaarding en vrijwillige verschijning (8.233) verdeeld over de 19 rechters die zitting nemen in burgerlijke zaken geeft een resultaat van 433 vonnissen en tussenvonnissen per rechter in het jaar 1982.

Beschikkingen	1981	1982
Kort geding	2.267 (+ 6,43 %)	2.404 (+ 6,04 %)
Beslagrechter	2.147 (+ 21,16 %)	2.920 (+ 36,00 %)

Het aantal beschikkingen in kort geding groeit regelmatig aan. De beschikkingen van de beslagrechter vertonen echter een opmerkelijke stijging.

Mogelijk is de oorzaak daarvan te zoeken in de moeilijke economische toestand.

2) Correctionele vonnissen

1981 : 5.843

1982 : 6.499 (stijging + 9 %)

3) Vonnissen op hoger beroep tegen politievonnissen

1981 : 774

1982 : 923 (stijging 20 %)

Beschikkingen raadkamer

1981 : 3.216 (+ 5,27 %)

1982 : 3.299 (+ 2,58 %)

Ook hier is een lichte stijging merkbaar.

Jeugdrechtbank

Nieuwe zaken	1981	1982
Alg. rol burgerl. kamer	29 (+ 16 %)	19 (- 34,48 %)
register verzoekschriften	932 (+ 60,96 %)	1057 (+ 13,41 %)
register strafzaken	616 (- 8,05 %)	637 (+ 3,40 %)

Bij de verzoekschriften is de tendens tot stijging duidelijk. Dat verschijnsel geldt voor alle soorten verzoekschriften.

Vonnissen	1981	1982
In burgerlijke zaken	454 (- 8,65 %)	414 (- 6,60 %)
in strafzaken	796 (- 4,32 %)	670 (- 15,82 %)

In strafzaken heeft zich een gevoelige vermindering voorgedaan van het aantal vonnissen in 1982. De oorzaak kan wellicht gezocht worden in de nieuwe aanpak van meer preventief op te treden. Samenspraak, begeleiding en direct contact met minderjarigen en ouders voorkomen dikwijls de noodzaak in te grijpen door een vonnis.

Beschikkingen	1981	1982
In burgerlijke zaken	863 (+ 11,06 %)	774 (- 10,31 %)
In strafzaken	1.871 (+ 7,77 %)	1.887 (+ 0,85 %)

Geplaatste minderjarigen	1981	1982
In staatsgestichten	179 (- 22,51 %)	230 (+ 28,49 %)
In private gestichten	784 (- 27,02 %)	661 (- 13,48 %)
Bij private personen	227 (- 13,35 %)	220 (- 3,08 %)

Er is duidelijk een tendens om minder minderjarigen te plaatsen. Dit is mogelijk door het kanaliseren van nogal

wat minderjarigen naar alternatieve organisaties zoals J.A.C. (Jongeren Advies-centrum) C.I.C. (Crisis Interventiecentrum), A.M.O.K. (Aktie-centrum voor maatschappijonderzoek en kritiek).

Er wordt momenteel meer dan vroeger gewerkt aan opvoedingsbijstand voor de ouders.

Dat er echter minder minderjarigen geplaatst worden is ook te wijten aan de grotere vrijheid van de jeugd waardoor 18-19-jarigen praktisch niet meer geplaatst worden.

III. Rechtbank van koophandel

1) Aantal ingeleide zaken	1981	1982
Algemene rol	14.995	18.329
Rol verzoekschriften	2.968	2.931
Rol kort geding	500	502

Hieruit blijkt dat, terwijl het aantal zaken ingeleid bij verzoekschrift of in kort geding *hetzelfde gebleven is in 1982 t.o.v. 1981*, het aantal inleidingen gestegen is en de algemene rol met niet minder dan 20 %.

2) Afgedane zaken	1981	1982
A) Algemene rol	14.586	14.340
B) Rol verzoekschriften	2.936	2.972
C) Kort geding	493	497

Het aantal afgedane zaken in de jaren 1981 en 1982 is hetzelfde gebleven. Door het groot aantal inleidingen is het aantal hangende zaken op 31 december 1982 gestegen tot 31.184. Hieronder bevinden zich een groot aantal betwistingen in faillissementen.

3) Vonnissen alvorens recht te doen

2.367 in 1982 tegenover 2.365 in 1981, zijnde een status quo.

4) Handelsregister	1982	1982
Inschrijvingen	4.420	4.844
Aantal wijzigingen en schrappingen	6.064	6.328

Vanaf 1970 tot 1980 lag het aantal inschrijvingen in het handelsregister steeds rond de 4.000 per jaar. De laatste 2 jaren worden steeds meer inschrijvingen in het handelsregister genomen. Hoe eigenaardig dit ook mag klinken in deze periode.

5) Akte van vennootschappen	1981	1982
Akten in extenso, bij uittreksel of bij vermelding in de bijlagen van het B.S. gepubliceerd	22.133	24.168

Het laatste jaar is er een *merkelijke stijging* waar te nemen van vennootschappen die opgericht worden.

6) Neergelegde boeken voor visa	1981	1982
A) Logboeken	975	993
B) Boeken i.v.m. boekhouding van ondernemingen	8.134	9.530

7) Faillissementen	1981	1982
Aantal nieuwe faill.	495	481
Aantal sluitingen faill.	333	377

Op 31 december 1982 waren er nog 1.600 faillissementen *hangende*.

De stijging van het aantal inleidingen gedurende de laatste jaren (18.329 in 1982 t.o.v. 14.995 in 1981) heeft tot gevolg dat er op 31 december 1982 nog 31.184 hangende zaken waren. Daaruit blijkt dat er een enorme toename is van de vragen tot vaststelling van een rechtsdag. Terwijl in 1981 nog een rechtsdag kon verkregen worden op ± 7 maanden, verlopen er thans gemiddeld 12 maanden tussen de vraag tot vaststelling en de behandeling van een zaak. Het aantal uitgesproken vonnissen blijft de laatste jaren status quo. Zij worden steeds uitgesproken binnen een maand. Meestal zelfs binnen veertien dagen.

IV. Politierechtbank

	1981	1982	%
Ingeleide zaken	16.733	21.237	+ 27 %
Vonnissen	16.624	22.128	+ 33 %
Gedagvaarde personen	23.054	29.830	+ 29 %
Burgerlijke partijen	3.876	4.950	+ 28 %
Landloperszaken	338	258	- 24 %
Voorzieningen in hoger beroep	1.841	2.561	+ 39 %
Vervallenverklaringen van het recht tot studeren	1.997	2.590	+ 30 %

Er werden in het jaar 1982 meer beklagden gedagvaard en daaruit vloeit voort de stijging van het aantal vonnissen. Voor het overige meen ik te mogen stellen dat er op de politierechtbank geen achterstand is en dat alle zaken een normaal verloop krijgen.

V. Vrederechten

Wat de vrederechten betreft wil ik mij beperken tot een globaal overzicht van hun activiteiten. Hier zij opgemerkt dat de personeelsformatie niet meer aan de taken is aange-

past en er dringend een herziening van deze formaties zou moeten gebeuren.

Sommige hoofdgriffiers wijzen erop dat, wat betreft het aantal hangende zaken, de cijfers opmerkelijk lager zouden kunnen liggen indien de partijen of hun raadslieden met bekwame spoed de afhandeling wilden helpen bewerkstelligen.

Zo bv. wordt door een bepaald kanton meegedeeld dat praktisch in iedere terechtzitting de helft van de vastgestelde zaken moet worden verdaagd als gevolg van een vraag van de advocaten ofwel bij gebrek aan enige verschijning van de raadslieden. Op dit vredegerecht zijn er 1.084 hangende zaken. De oudste werd ingeleid op 8 november 1960. De procedure tot doorhaling wordt dan ook uitgelokt. Deze procedure zou moeten kunnen worden versoepeld.

Tijdens de vakantie werden ook meerdere zaken vastgesteld (61) waarvan slechts 35 in beraad konden worden genomen. De andere moesten verdaagd worden en waren vergezeld van verontwaardigde brieven van advocaten over het feit dat hun zaak tijdens de vakantie was vastgesteld.

In een ander kanton wordt nogmaals de afwezigheid onderlijnd van sommige advocaten die er een gewoonte van maken op de buitenkantons niet te verschijnen.

Ik meen mij te mogen aansluiten bij de kritiek van de hoofdgriffiers op de activiteiten van de leden van de balie op kantonnaal niveau.

Het is bedroevend te moeten vaststellen dat de normale werking van het gerecht in burgerlijke aangelegenheden uitsluitend afgestemd is op de «goodwill» van de partijen en de raadslieden.

Een dringende wetgevende wijziging op dit terrein is noodzakelijk.

VI. Arrondissement Mechelen

1. In correctionele zaken (eerste aanleg) werd een inspanning geleverd door meer zaken per zitting te laten behandelen, dit om te vermijden dat er dossiers niet tijdig zouden kunnen worden vastgesteld (in 1982: 2.434 vonnissen — zonder de vonnissen in hoger beroep — tegenover 1.804 in 1981). De rechtbank is niet meer zo grif in het toestaan van gevraagde uitstellen, zodat de zittingen een meer normaal verloop hebben.

2. In burgerlijke zaken (eerste aanleg) werd ook meer gevonnist, hoewel het verschil miniem is (1981: 2.962 — in 1982: 3.022).

3. In de rechtbank van koophandel is er ook een vermeerdering van vonnissen in de gewone zaken. In 1981: 1.635; in 1982: 1.925 (daarin begrepen in 1981 en 1982 een 150-tal zeer oude zaken welke geschrapt werden).

Wat betreft de faillissementen. Eens te meer dien ik te wijzen op het feit dat oude dossiers niet worden gesloten.

<i>Jaartal van in faillietverklaring</i>	<i>Nog niet afgesloten</i>
1935	1
1953	1
1954	1
1955	1
1957	1
1958	4

1959	2
1962	7
1963	2
1964	4
1965	7
1966	1
1968	4
1969	1
1970	8
1971	8
1972	7
1973	11
1974	31
1975	17
1976	27
1977	27
1978	38

Men kan zich de vraag stellen welk belang deze zaken nog kunnen opbrengen in het jaar 1983 of nog later.

4. De werking van de vredege rechten verloopt degelijk, met uitzondering voor het kanton Mechelen dat overbelast is. In het jaar 1982 was het vereiste griffiepersoneel niet aanwezig door verplaatsing van personeelsleden. Toch werden er bv. nog meer eindvonnissen uitgesproken (in 1981: 1.721; in 1982: 1.835). Zulks is slechts kunnen gebeuren door andere ambtsplichten niet ten volle uit te voeren. Het is toch opmerkelijk dat, hoewel de 4 vredege rechtskantons in het arrondissement alle tot de 1e categorie behoren (méér dan 50.000 inwoners) het werkvolume van eindvonnissen bv. zo verschillend is.

1982: vredege recht

Heist o/d Berg	688
Lier	960
Mechelen	1835
Willebroek	584

Het criterium «aantal inwoners per kanton», maar vooral «het werkvolume» zou moeten tellen voor de vaststelling van de personeelsformatie.

5. Ook in de politierechtbanken is een vermeerdering van het aantal vonnissen vast te stellen

In 1982: politierechtbank Lier: 1.371 (1981: 1.213)
politierechtbank Mechelen: 2.707 (1981: 2.098)

6. In het politieparket stelt men een daling vast in 1982 van het aantal ingekomen processen-verbaal met overtredingen (in 1981: 49.393; in 1982: 38.406).

Het aantal voorgestelde minnelijke schikkingen bleef nagenoeg hetzelfde (in 1981: 27.700; 1982: 27.600).

Een minder aantal processen-verbaal is ingekomen wat betreft de overdreven snelheid. Is dit te wijten aan besparing van manschappen en benzine bij Rijkswacht en politie?

III. Arrondissement Turnhout

In de loop van het jaar 1982 is de bevolking van het arrondissement Turnhout gestegen van 359.240 naar 361.402, dit is met 0,6 %.

Tijdens dezelfde periode steeg ook het aantal zaken, bij het parket aangebracht, van 33.048 tot 35.120, dit is met 6,26 %. Hoewel deze stijging minder uitgesproken is dan in 1981, toen een stijging van 19 % werd vastgesteld, blijkt zodoende de tendens voort te duren.

In 1982 werden 24.418 zaken geseponeerd, tegenover 24.975 in 1981, dit is een daling met 2,23 %. Er werden 136 zaken gecontraventionaliseerd, tegenover 144, of 5,55 % minder. Het aantal verwijzingen naar de correctionele rechtbank bedroeg 337 t.o.v. 294 in 1981, een stijging van 14,62 %. Er waren 1.779 rechtstreekse dagvaardingen naar de correctionele rechtbank. Vergeleken met de 1.616 rechtstreekse dagvaardingen betekent dit een stijging met 10,08 %.

Het aantal politieberoepen is nogmaals gedaald; teruggekomen van 278 naar 234, dit is met 15,82 %, ligt het aantal nu 147 eenheden lager dan in 1980, dit is 38,58 % minder.

Er waren in 1982 slechts 6 minnelijke schikkingen t.o.v. 101 in 1981 (min 94 %). Deze spectaculaire daling is het rechtstreeks gevolg van de lankmoedigheid die de rechtbank aan de dag legt: de kans op lage en dan vaak nog voorwaardelijke geldstraffen is zo groot dat de voorgestelde minnelijke schikkingen doorgaans geweigerd worden.

In 1982 werden 372 zaken toegewezen aan de jeugdrechtbank. Dit is een forse stijging t.o.v. de 233 toewijzingen in 1981 (+ 59 %).

Er is aldus in globo gezien geen groot verschil met het jaar 1981. Toch dient te worden opgemerkt dat de criminaliteit klaarblijkelijk sneller stijgt dan het bevolkingscijfer.

Voor de rechtbank van eerste aanleg werden in 1982 5.080 nieuwe zaken ingeleid; tegenover 4.435 in 1981, dit is een stijging met 14,54 %. Daarentegen daalde het aantal vonnissen van 3083 in 1981 naar 3.023, dit is met 1,95 %.

Het aantal beschikkingen steeg van 2.321 naar 2.872 (+ 23,73 %); het aantal processen-verbaal steeg van 189 tot 244 (+ 29 %); het aantal getuigenverhoren van 234 naar 253 (+ 8,11 %).

De werkzaamheden van de griffie kenden, globaal gezien, een merkelijke stijging. Er werden 22.123 uitgaven of afschriften afgeleverd tegenover 18.901 in 1981, en 9.848 gerechtsbrieven verstuurd tegenover 7.547. Dit is een stijging met 17 en 30 %.

Men stelt dus vast dat het werkvolume is gestegen. Of de daling van het aantal vonnissen met 1,95 % onrustwekkend moet worden genoemd, zal de toekomst uitwijzen.

IV. Arrondissement Hasselt

Het bevolkingscijfer van het arrondissement Hasselt bedroeg op 1 januari 1982 in totaal 382.625 inwoners.

Parket — rechtbank van eerste aanleg:

- aantal notitiezaken: 1981 : 31.818
1982 : 32.330.

Dit maakt een stijging uit met 512 eenheden.

- verwijzing naar de correctionele rechtbank :
1981 : 549
1982 : 416

In de loop van 1981 werden 62 verwijzingen uitgesproken in één enkele zaak (Turkse vervalste rijbewijzen).

- verwijzing naar de politierechtbank :
1981 : 945
1982 : 834

- rechtstreekse dagvaarding voor de correctionele rechtbank :

1981 : 2.513
1982 : 2.474

Parket — Politiezaken

- ingeleide zaken: 1981 : 56.708
1982 : 52.882
- gedagvaard: 1981 : 5.987
1982 : 5.321
- minnelijke schikkingen: 1981 : 20.356
1982 : 18.659

Politierechtbank

- ingeleide zaken: 1981 : 5.987
1982 : 5.321
- vonnissen: 1981 : 6.259
1982 : 5.662

Rechtbank van koophandel

- ingeleide zaken: 1981 : 3.709
1982 : 3.724
- vonnissen: 1981 : 2.120 (niet inbegrepen faillissementen en gerechtelijke akkoorden)
1982 : 2.544
- tussenvonnissen: 1981 : 773
1982 : 2.163
- faillissementen: 1981 : 138
1982 : 138 + 2 gerechtelijke akkoorden

Zowel inzake eindvonnissen als tussenvonnissen dient een belangrijke toename vastgesteld te worden.

Rechtbank van eerste aanleg

- Burgerlijke zaken:

nieuwe zaken: 1981 : 4.493
1982 : 4.606
vonnissen: 1981 : 3.532
1982 : 3.706

Er is geen achterstand ter rolle.

- Correctionele zaken

Nieuwe zaken: 1981 : 3.062
1982 : 3.244

Vonnissen (ten gronde):

1981 : 3.321
1982 : 3.658

- Jeugdrechtbank

Nieuwe zaken: 1981 : 541
1982 : 579
Vonnissen: 1981 : 292
1982 : 425

- Vrederechten

Ingeschreven zaken
(alg. rol + verzoekschriften):
1981 : 6.886
1982 : 7.777

P.V. Minnelijke schikkingen:

1981 : 1.678
1982 : 2.398

Eindvonnissen: 1981 : 5.939
1982 : 6.413

Tussenvonnissen e.d.: 1981 : 647
1982 : 752

Beschikkingen: 1981 : 1.583
1982 : 1.256

Familiezaken : 1981 : 562

1982 : 567

Met dagvaarding gelijkgestelde handelingen :

1981 : 2.001

1982 : 1.967

De meeste dezer cijfers wijzen op een gestadige toename van het aantal af te handelen zaken.

Niettemin is er geen achterstand voor de vredegerichten bij de afhandeling der zaken.

Hetzelfde geldt voor de rechtbank van koophandel, waar de in april ingeleide zaken gesteld worden ter zitting van begin december 1983. Ter correctionele rechtbank en politierechtbank bestaat er geen achterstand bij het stellen der zaken en worden deze afgehandeld binnen $\pm$ 2 maanden na eindbeslissing vanwege het parket.

Arrondissement Tongeren

Rechtbank van eerste aanleg

<i>Burgerlijke zaken</i>	1981	1982
- nieuwe zaken (alg. rol, rol der verzoekschr., KGD., en van de arrondissementsrb.)	3.247	3.440
- vonnissen (ten gronde + tussenvonn.)	2.551	2.577
<i>Correctionele zaken</i>		
- nieuwe zaken	1.619	1.140
- vonnissen (ten gronde)	1.676	2.180
- vonnissen (vonnis in hoger beroep c/ politievonnissen)	529	597
<i>Jeugdrechtbank</i>		
- nieuwe zaken	419	556
- vonnissen	410	378

In vergelijking met het jaar 1981 werden er 207 burgerlijke zaken meer ingeleid en werden er ongeveer evenveel burgerlijke vonnissen uitgesproken.

In correctionele zaken werden er 1140 zaken ingeleid, hetzij een vermindering van 479.

Deze vermindering van ingeleide correctionele zaken is het gevolg van een merkelijke vermindering van ernstige verkeersongevallen enerzijds, en anderzijds door een zo rationeel mogelijk sepot inzake gemeenrechtelijke misdrijven.

Daarentegen werden er in vergelijking met het vorige jaar 504 correctionele vonnissen meer uitgesproken, waarbij de achterstand in correctionele zaken aanzienlijk werd weggewerkt.

De correctionele rechtbank, zetelend in graad van beroep sprak eveneens 68 vonnissen meer uit in vergelijking met het jaar 1981. Bij de jeugdrechtbank werden er opmerkelijk meer zaken aanhangig gemaakt. Van de 556 zaken konden er helaas einde 1982 nog 220 dossiers niet behandeld worden wegens de preciaire toestand van het personeelskader der vaste afgevaardigden bij de jeugdrechtbank.

Parket bij de rechtbank van eerste aanleg

	1981	1982
- aantal notitiezaken	27.013	29.451
- verwijzing naar de corr. rb.	390	217
- rechtstreekse dagvaarding voor		
- de corr. rb.	1.229	933
- verwijzing naar de politierechtb.	812	788
- beëindiging door minnelijke schikking	472	460
- geseponeerde zaken	17.266	20.227

Er is een aanmerkelijke vermeerdering van 2.430 notitiezaken in vergelijking met het voorgaande jaar.

Zoals reeds vermeld is de vermindering van de ingeleide correctionele zaken het gevolg van een merkelijke vermindering van de ernstige verkeersongevallen en ook door een zo rationeel mogelijk sepotbeleid inzake gemeenrechtelijke misdrijven.

Parket (afdeling bevoegd voor politiezaken)

	1981	1982
- ingeleide zaken	49.612	41.663
- zaken gedagvaard voor P.R.	7.729	6.140
- beëindiging door minnelijke schikking	14.846	13.583

Politierechtbank (afdelingen Tongeren — Gent — Maaseik)

	1981	1982
- ingeleide zaken	7.777	6.203
- vonnissen	7.775	6.191

Het valt op dat er in vergelijking met het voorgaande jaar, 7.949 notitiezaken minder zijn, hetgeen natuurlijk ook zijn weerslag vindt in een opmerkelijke vermindering van het aantal dagvaardde en gevonniste zaken (- 1.580).

De opmerkelijke vermindering van het aantal zaken is te wijten aan een opvallende vermindering van het aantal P.V.'s overtredingen opgesteld door de Rijkswacht. De Rijkswacht heeft 6.000 P.V.'s minder opgesteld voor het arrondissement Tongeren, wat te wijten is aan verminderde vaststellingen van de Bijzondere Wegenpolitie.

Rechtbank van koophandel

- ingeleide zaken (op dagvaarding, vrijwill. versch., verzet, betwiste schuldvordering, failliss.)	4.811	4.848
- vonnissen (niet inbegrepen de failliss. en de gerechtelijke akkoorden)	3.514	4.647
- tussenvonnissen	493	476
- faillissementen	182	177
- aanvragen gerechtelijk akkoord	4	2

Het aantal ingeleide zaken is praktisch gelijk aan het aantal van het jaar 1981.

De rechtbank van koophandel heeft echter een opmerkelijke inspanning gedaan om achterstallige zaken in te halen. In vergelijking met het jaar 1981, werden er 1.133 vonnissen meer uitgesproken. Het aantal falingen blijft hoog, doch is praktisch status quo met 1981.

Vredegerichten

	1981	1982
- zaken ingeschreven (op de alg. rol en op de rol der verzoekschriften)	5.842	4.922
- processen-verbaal van minnelijke schikking of niet-totstandkoming daarvan (art. 733 G.W.)		

- eindvonnissen	2.580	2.785
- vonnissen op incident, tussen-vonn. en voorbereidende vonnissen (niet medegerekend onder 3)	4.720	4.952
- beschikkingen	645	738
- familieraden (aantal vergaderingen)	1.473	1.497
- met dagvaarding gelijkgestelde handelingen (221 en 223 B.W., onderhoudsuitkeringen, wet op de kleine nalatenschappen, ont-eigeningen)	507	498
	1.435	1.237

In vergelijking met 1981 werden er minder zaken ingeschreven (- 920) doch meer eindvonnissen uitgesproken (+ 232).

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 25 OKTOBER 1982

Voorzitter-rapporteur: de h. Meeùs

Advocaat-generaal: de h. Lenaerts

Advocaat: mr. Houtekier

Werkloosheid — Recht op uitkeringen — Ontslag om medische redenen — Geen ontslag om billijke redenen.

Een werknemster die om medische redenen door de werkgever wordt ontslagen, nl. omdat hij haar het werk niet kan verschaffen dat de arbeidsgeneesheer geschikt oordeelt, wordt niet om billijke redenen wegens haar houding ontslagen.

Van G. t/ R.V.A.

Gelet op het bestreden arrest, op 7 december 1981 door het Arbeidshof te Antwerpen gewezen;

(...)

Wat het eerste onderdeel betreft:

Overwegende dat het arrest de administratieve beslissing bevestigt waarbij eiseres met toepassing van de artikelen 134, tweede lid, 2°, en 135 van het koninklijk besluit van 20 december 1963 gedurende acht weken van het recht op werkloosheidsuitkering werd uitgesloten omdat zij op 6 april 1979 om billijke redenen ten gevolge van haar houding door haar werkgever werd ontslagen; dat het arrest vaststelt dat eiseres werd ontslagen, met vermelding op het werkloosheidsformulier «medische redenen — geen geschikt werk»; dat de arbeidsgeneesheer op 6 april 1979 aan eiseres een kaart had overhandigd, waaruit blijkt dat hij het aangewezen oordeelde dat eiseres afwisselend zittend en

staand werk zou verrichten; dat eiseres blijkbaar op zicht van dit document op 6 april 1979 om medische redenen werd ontslagen;

Overwegende dat een werknemster die om medische redenen door de werkgever wordt ontslagen, omdat deze haar het werk niet kan verschaffen dat de arbeidsgeneesheer geschikt oordeelt, niet ontslagen wordt om billijke redenen wegens haar houding, in de zin van artikel 134, tweede lid, 2°, van het koninklijk besluit van 20 december 1963;

Dat het onderdeel gegrond is;
(...)

HOF VAN CASSATIE

3e KAMER — 14 FEBRUARI 1983

Voorzitter: de h. Closon

Raadsheer-rapporteur: de h. Kreit

Eerste advocaat-generaal: de h. Duchatelet

Advocaten: mrs. Bützler en De Bruyn

Paritair comité — Ressort — Criterium.

Het criterium om uit te maken of een onderneming onder een bepaald paritair comité ressorteert, is de werkzaamheid die normaal door de onderneming zelf wordt verricht.

P.V.B.A. R. t/ R.M.Z.

Gelet op het bestreden arrest, op 4 januari 1982 door het Arbeidshof te Luik, afdeling Namen, gewezen;

Over het middel, afgeleid uit de schending van de artike-

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

3e KAMER — 15 JUNI 1983

Voorzitter : mevr. de Man

Raadsheren : de hh. Van Nuffel en Van Coppenolle

Advocaat-generaal : de h. Rigaux

Advocaten : mrs. Bollen en Vanstaen

Echtscheiding — Op grond van bepaalde feiten — Gronden — Grove belediging — Toekenning «de plano» — Bewijs — Confidentiële brieven.

Echtscheiding kan de plano toegestaan worden indien grove beledigingen bewezen worden door het voorleggen van privé-documenten zoals brieven geschreven door een gehuwde.

Confidentiële brieven kunnen in een echtscheidingsgeding als bewijs aangewend worden, op voorwaarde dat degene die de brieven overlegt ze op rechtmatige wijze heeft verkregen.

Het bezorgen van een brief aan de echtgenoot van de afzender door de vriendin of echtgenote van de geadresseerde, is als een rechtmatige inbezitstelling te beschouwen.

De R. t/ O.

Overwegende dat appellante hoger beroep instelt tegen het vonnis, in zover het, recht doende op de tegeneis in echtscheiding, deze toestaat ten haren laste op grond van een door haar op 31 augustus 1981 aan zekere Y. geschreven brief ;

Overwegende dat geïntimeerde de bevestiging vraagt van het vonnis en subsidiair vraagt toegelaten te worden tot het bewijs van de door hem reeds in eerste aanleg, en thans in hoger beroep herhaalde, gequoteerde feiten ;

Overwegende dat appellante principieel de wering uit de debatten van de door haar geschreven brief vordert, op grond van het briefgeheim, als deelaspect van het recht op privacy ; dat zij hierbij verwijst naar artikel 22 van de Grondwet en artikel 8, lid 1, van het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens ;

Overwegende dat er ter zake van dient uitgegaan dat zowel de huwelijksbeleving als de inbreuken op de huwelijksmoraal behoren tot de privacy ; dat de wetgever het overspel en de andere inbreuken op de huwelijksmoraal die grove beledigingen uitmaken als gronden tot echtscheiding aanvaardt ; dat dientengevolge de schending van de privacy niet principieel kan worden opgeworpen door de ene echtgenoot tegen de andere waar het gaat om een brief, geschreven door de ene echtgenoot en voorgebracht door de andere in een procedure tot echtscheiding ;

Overwegende dat de rechtspraak derhalve de bewijsvoering door middel van brief aanvaardt op voorwaarde dat degene die er gebruik van maakt, hem op rechtmatige wijze heeft verkregen ;

Overwegende dat buiten betwisting is dat het schrijven in kwestie aan geïntimeerde werd bezorgd door zekere Jeanine, vriendin en latere echtgenote van Y. L. ; dat uit niets blijkt dat geïntimeerde zelf enig initiatief genomen zou hebben om in het bezit van de brief te komen ; dat, gezien de verhouding tussen Y. L. en genoemde J., hij zelfs niet

len 35 van de wet van 5 december 1968 betreffende de collectieve arbeidsovereenkomsten en de paritaire comités en 1 van het koninklijk besluit van 18 mei 1973 tot oprichting en tot vaststelling van de benaming en van de bevoegdheid van het paritair comité voor de stoffering en de houtbewerking,

doordat het arrest beslist dat eiseres onder de bevoegdheid van het paritair comité voor de stoffering ressorteert op grond dat «de P.V.B.A. R. gelet op haar maatschappelijk doel onder het nieuw paritair comité ressorteert aangezien zij voor eigen rekening of voor rekening van derden alle verrichtingen uitvoert die rechtstreeks of onrechtstreeks betrekking hebben op de handel in stoffering in het algemeen, op houtbewerking, inrichting en meubelwerk ; dat de P.V.B.A. R. wegens de omvang zelf van haar doel, waarbij alle rechtstreekse of onrechtstreekse verrichtingen worden beoogd die betrekking hebben op de handel, de houtbewerking, het meubelwerk en de inrichting, een vennootschap is die meubelen verkoopt, maar voor haar klanten ook zorgt voor het plaatsen, onderhoud of herstellen van de verkochte meubelen wanneer en telkens als haar klanten dat vragen, wat niet wordt betwist ; dat het weinig belang heeft of de P.V.B.A. R. zelf of via derden zorgt voor het plaatsen, onderhoud of herstellen omdat die vennootschap, door de rekeningen van die derden te betalen, uiteindelijk die verrichtingen bekostigt, waardoor zij ten aanzien van haar eigen klanten zorgt voor het plaatsen, onderhoud of herstellen van de meubelen (zie de talrijke rekeningen in het dossier van de vennootschap)»,

terwijl het feit of een onderneming onder een paritair comité ressorteert niet wordt bepaald door haar maatschappelijk doel zoals dat uit de statuten van de vennootschap blijkt, maar door de werkelijke activiteit van de onderneming ; de werkelijke activiteit van de onderneming de werkzaamheid is die door haar personeel wordt verricht, en niet die van derden zelfs niet op de kosten van de onderneming ; het arrest derhalve niet heeft kunnen beslissen dat eiseres ressorteert onder het paritair comité voor de stoffering wegens de omvang van haar maatschappelijk doel en niettegenstaande het plaatsen, onderhoud of herstellen door derden wordt gedaan, zonder de in het middel aangevoerde wettelijke bepalingen te schenden :

Overwegende dat in artikel 1 van het koninklijk besluit van 18 mei 1973 een paritair comité voor de stoffering en de houtbewerking wordt opgericht dat bevoegd is voor de werknemers die hoofdzakelijk handarbeid verrichten, onder meer voor de sector handel in en plaatsen, onderhoud of herstelling van niet-metalen meubelen ;

Overwegende dat het criterium om uit te maken of de onderneming onder het genoemde paritair comité ressorteert, de werkzaamheid is die normaal door de onderneming zelf wordt verricht ;

Overwegende dat het arrest vaststelt dat eiseres, die weliswaar niet-metalen meubelen verkoopt, op verzoek van klanten zorgt voor het plaatsen, onderhoud of herstellen, maar door tussenkomst van derden die zij daarvoor betaalt ;

Overwegende dat het arrest uit die vaststellingen niet wettig kan afleiden dat eiseres onder het paritair comité voor de stoffering en de houtbewerking ressorteert ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

moest veronderstellen dat deze laatste op onrechtmatige wijze in het bezit van de brief kwam; dat dient aanvaard dat de brief aan geïntimeerde vrijelijk werd bezorgd om bepaaldelijk te dienen in de huidige procedure;

Overwegende dat appellante thans een schrijven voorbrengt van Y. L., gericht aan haar raadsman en geschreven op 17 augustus 1982, dat wil zeggen enkele weken nadat de echtscheiding ten laste van appellante werd toegestaan op grond van de aan hem gerichte brief;

Overwegende dat in dit schrijven Y.L. meedeelt dat de brief tijdens zijn reis naar Texas uit zijn wagen ontvreemd werd, hij het gebruik ervan als een schending van het briefgeheim beschouwt en ontvreemding en gebruik als een inbreuk op zijn privacy;

Overwegende dat datum en inhoud van dit schrijven erop wijzen hoe zeer de termen ervan gesolliciteerd zijn; de «ontvreemding» door een niet nader bepaald persoon gedurende zijn afwezigheid komt als een mystificatie over waar het gaat om zijn verloofde en latere echtgenote van wie dient aangenomen dat zij het voertuig ter beschikking had en inzage kon nemen van de voorhanden zijnde documenten; de kwestie van eigendom van de brief doet zich ter zake niet voor: men mag zijn recht bewijzen aan de hand van documenten waarvan men geen eigenaar is; de brief had trouwens evengoed in fotokopie voorgebracht kunnen worden;

Overwegende dat de verdere mededelingen in de brief van Y.L. zozeer zijn betrekkingen tot appellante banaliseren (geen enkele gevoelsrelatie) dat in dit licht het schrijven van appellante door hemzelf en zijn toekomstige vrouw slechts gezien kon worden als een ongepast en hinderlijk achternalopen waartegen zij zich solidair verweerden;

Overwegende dat het schrijven van Y.L. niets afdoet aan het feit dat geïntimeerde niet op onrechtmatige wijze de brief van zijn echtgenote verkreeg en in het echtscheidingsgeding gebruikte;

Feitelijke context van de brief van appellante

Overwegende dat de grieven van appellante tegen geïntimeerde ter zake zonder belang zijn; dat haar niet kan worden verweten zakelijke relaties met Y.L. te hebben aangeknoopt; dat het feit dat hieruit een vriendschappelijke maar onschuldige relatie op basis van gemeenschappelijke belangstelling voor de oosterse denkwereid zou zijn ontstaan volgens appellante niet begrepen werd door de vriendin van Y.L., die hierop ziekelijk jaloers zou hebben gereageerd; dat in die voorstelling van zaken er geen enkele reden was voor appellante om bij het afbreken door Y.L. zo emotioneel te reageren en in bewoordingen die de jaloeziesheid wel ten top moesten drijven;

Filologische context

Overwegende dat appellante terecht betoogt dat een tekst niet mag worden beoordeeld naar het gebruik van enkele woorden geïsoleerd van hun context; dat alle moeizame pogingen van appellante niet wegnemen dat bij nadere ontleding de brief de ondubbelzinnige en normale reactie blijkt van een vrouw die, na een dweperige verhouding, zich door de man plots «aan de kant gezet» ziet en dit als «zeer vernederend» ervaart; het is niet ongewoon dat hierbij een woordgebruik wordt gehanteerd dat buitenstaanders overtrokken zal voorkomen, doch dat in wezen pathetisch is,

zoals de in haar liefde gekwetste vrouw dit alsdan ook aanvoelt; de verbroken relatie is «zo mooi en subliem» dat het plotseling beëindigen ervaren wordt als een «op het hart trappen», «een pijnlijk spel, laf, met giftige pijlen»; zij voelt zich ontredder: «wat was er dan waar van al je droombeelden, onze liefde»; zij blijft nog hopen alles te redden door een «zeer lang ernstig gesprek», als «fair, eerlijk man (eens zo verliefd)», kan hij dat niet weigeren, «zo niet kom ik met jou en J. alles uitpraten te W. een van de volgende avonden» welk vooruitzicht Y.L., gezien zijn verhouding met J., zeker moet aansporen het particulier gesprek toe te staan; hij moet haar «nog een laatste dag gunnen» en dan wil ze «uit je leven verdwijnen, als je dat wenst»; hij mag die aandrang niet kwalijk nemen «want ook ik wil vechten voor mijn eer, mijn liefde»;

Overwegende dat, wat ook de relatie tussen appellante en Y.L. geweest zij, vaststaat dat appellante geen enkele reserve in acht nam tegenover een man die, volgens haar op haar verliefd was en haar aan de kant zette; zij liet er geen twijfel over dat de aan de geadresseerde toegeschreven gevoelens door haar volkomen werden beantwoord;

Overwegende dat de uiting van die gesteldheid zwaar beledigend is voor geïntimeerde en het toelaten van de echtscheiding ten laste van appellante bevestigd dient te worden;

(...)

HOF VAN BEROEP TE GENT

10e KAMER — 30 JUNI 1983

Voorzitter-rapporteur: de h. Maes

Raadsheren: de hh. Denys en Casier

Advocaat-generaal: de h. Colpaert

Strafvordering — Verstek — Verdere behandeling in afwezigheid van verdachte.

Wanneer een beklaagde, die regelmatig gedagvaard is, niet ter terechtzitting verschijnt, kan zijn zaak niet zonder nieuwe dagvaarding van de beklaagde rechtsgeldig behandeld worden op een latere zitting waarnaar de zaak verdaagd is.

C. en W.

Hoewel regelmatig gedagvaard verschijnt de tweede beklaagde niet en laat verstek gaan.

1. Beide beklaagden werden gedagvaard voor de terechtzitting van de Correctionele Rechtbank te Dendermonde van 28 december 1981. Op deze terechtzitting verscheen alleen de eerste beklaagde. De zaak werd uitgesteld voor behandeling naar de terechtzitting van 26 april 1982, niet contradictoir derhalve voor de tweede beklaagde. Ze werd nog eens, buiten zijn aanwezigheid, uitgesteld naar de terechtzitting van 1 september 1982 waarop ze behandeld werd, zonder dat hij ooit opnieuw gedagvaard werd, en zonder dat hij aldus in staat geweest is zich te verdedigen.

Het vonnis, ten onrechte door de eerste rechter geacht bij verstek verleend te zijn ten aanzien van tweede beklaagde,

schendt het algemeen beginsel inzake de eerbiediging van het recht van verdediging en dient vernietigd te worden waar het over hem beslist.

Met toepassing van artikel 215 van het Wetboek van Strafvordering dient het hof, wat tweede beklagde betreft, over de zaak zelf te beslissen.

2. Het misdrijf zoals omschreven in de dagvaarding is ten laste van de eerste beklagde bewezen gebleven en het is door de eerste rechter op een rechtmatige wijze gestraft. Er is echter geen grond om uitstel van tenuitvoerlegging te verlenen voor het geheel van de straf maar slechts voor de hoofdgevangenisstraf.

Het is eveneens bewezen ten laste van de tweede beklagde en dient te worden gestraft zoals verder bepaald zal worden.

(...)

NOOT—Betreffende het verstek in strafzaken

1. Luidens de artt. 149 en 186 Sv. wordt de beklagde die niet verschijnt, bij verstek gevonnist. Het lijdt bijgevolg geen twijfel dat de strafrechter op de vastgestelde dag de zaak bij verstek mag afhandelen en in beraad nemen en zelfs op een latere datum vonnis mag vellen zonder de beklagde opnieuw te laten dagvaarden. Immers, wanneer een zaak wordt uitgesteld op een latere datum voor uitspraak, dan mogen op die dag de debatten niet heropend worden zonder nieuwe dagvaarding of zonder vrijwillige verschijning van de partijen.

2. Laat nu de beklagde verstek gaan en kan de zaak niet op één dag afgehandeld worden of moet ze wegens overbelasting van de rol of wegens andere redenen uitgesteld worden, moet de verstekdoende partij dan opnieuw gedagvaard worden om de procedure regelmatig te maken?

Heel wat strafrechters nemen aan dat de procedure bij verstek wordt voortgezet wanneer de beklagde op de dag en het uur in de dagvaarding bepaald niet verschenen is of niet vertegenwoordigd is. Als het verstek eenmaal is vastgesteld, blijft het verstek, tenzij de beklagde alsnog zou opduiken.

3. Er kan worden aangevoerd dat de beklagde wist dat de zaak op de in de dagvaarding vermelde dag zou dienen en dat hij bijgevolg moest verwachten dat de zaak bij verstek zou worden behandeld. De omstandigheid dat de zaak meerdere zittingen in beslag neemt, dat er op de banken vonnis wordt geveld, dat er pas op latere datum uitspraak wordt gedaan, dat de behandeling wordt uitgesteld of onderbroken, kan de beklagde die verkozen heeft verstek te laten gaan niet aanbelangen: ze brengt geen wijziging in zijn rechtstoestand en ze kan uiteraard zijn recht van verdediging niet schaden.

4. Men zou zelfs mogen beweren dat de verplichting de verstekdoende beklagde telkens opnieuw te dagvaarden, wanneer de zaak voor verdere behandeling wordt uitgesteld, de strafprocedure volledig kan verlammen.

Inderdaad, in een belangrijke strafzaak waarin talrijke beklagden betrokken zijn, onder wie verscheidenen in het buitenland wonen of verblijven, en die uiteraard méér dan een zitting in beslag zal nemen, kunnen de beklagden om beurten verstek laten gaan. Na elke zitting zal de verdere behandeling steeds uitgesteld moeten worden tot deze beklagden opnieuw gedagvaard zijn en zelfs indien het open-

baar ministerie handig gebruik weet te maken van de cedel — hetgeen overigens bij verzet niet geoorloofd is — kan de behandeling op de lange baan worden geschoven en lijkt de verjaring van de straffordering gegarandeerd.

5. Toch bestaan er redenen om het onderhavige arrest te onderschrijven, en de verstekdoende beklagde alsnog een kans te gunnen om voor de strafrechter te verschijnen en zijn verdediging waar te nemen.

De beklagde heeft het recht verstek te laten gaan en aan de uitoefening van dit recht mogen uiteraard geen nadelen worden verbonden. Door weg te blijven van de terechtzitting heeft hij niet impliciet afstand gedaan van een gedeelte van zijn recht van verdediging of heeft hij het recht op tegenspraak niet verbeurd. Het is dan ook normaal dat hij opnieuw wordt uitgenodigd om het wederwoord te komen voeren.

Ik ben mij er volkomen van bewust dat deze argumentatie niet iedereen zal kunnen overtuigen ... mais on ne peut espérer d'être approuvé que par les gens qui sont à moitié de notre avis...

CORRECTIONELE RECHTBANK TE TURNHOUT

5e KAMER — 24 MEI 1983

Voorzitter: de h. Vanermen

Rechters: de h. Biesmans en Emsens

Openbaar ministerie: de h. Vanden Eede

Advocaten: mrs. Van der Velpen, Van Damme en Heerman

Persoonlijkheidsrechten — Telefoon — Aftappen en af luistering van gesprek door beambte — Misdrijf — Inbreuk op privacy — Onrechtmatige daad.

De beambte van de R.T.T., die een telefoongesprek aftapt door het op band op te nemen en dit beluistert, is niet alleen strafbaar (art. 17 W. 13 oktober 1930), maar pleegt door het schenden van de privacy van zijn slachtoffers een onrechtmatige daad die aanleiding geeft tot schadevergoeding.

Van D. e.a. t/ De S.

Telastlegging: te G., tussen 1 oktober 1980 en 19 oktober 1982 meermaals, de feiten de uiting zijnde van een zelfde opzet, met overtreding van artikel 17 van de wet van 13 oktober 1930 op de telegrafie en telefonie, een middel te hebben aangewend om de over een openbare telegraaf- of telefoonlijn verzonden telegram of gevoerd gesprek te onderscheppen.

Overwegende dat beklagde vrijwillig verschijnt wat betreft de bijkomende telastlegging — art. 18 wet 13 oktober 1930 «als beambte van de regie van telegrafien en telefonen...»;

Overwegende dat beklagde tijdens het gerechtelijk onderzoek heeft toegegeven en bekend, en ter zitting heeft herhaald dat hij de telefoonlijn van J.V. heeft afgetapt; dat het misdrijf derhalve bewezen is;

Overwegende dat beklaagde steeds heeft ontkend dat hij op enig ogenblik de telefoonlijn van de heer Van D. zou hebben afgeluisterd of dat hij bandopnamen van diens gesprekken zou hebben gemaakt;

Overwegende dat Van D. destijds de feitelijkheden heeft uiteengezet als volgt: dat hij op 10 juni 1982 telefoneerde naar een adres aangegeven in het reclameblad Het Zoeklicht, dit betreffende de huur van een aangeboden appartement gelegen te G.;

Overwegende dat hij toen aansluiting kreeg en nadere informatie vroeg over het appartement;

Overwegende dat de opgebeldde persoon evenwel antwoordde dat hij zich van nummer had vergist;

Overwegende dat Van D. vervolgens zijn telefoontoestel terug inhaakte en onmiddellijk daarop de hoorn weer opnam om het juiste telefoonnummer te draaien;

Overwegende dat hij toen, en dit nog vóór het signaal, de integrale tekst hoorde van het gesprek dat hij even tevoren had gevoerd;

Overwegende dat dientengevolge Van D. het vermoeden had dat zijn gesprekken werden afgeluisterd, minstens werden opgenomen op band;

Overwegende dat uit het deskundig onderzoek en de vaststellingen gedaan door de onderzoeksrechter naar voren is gekomen en ten genoegen van recht is bewezen, dat het af luisteren en opnemen van gesprekken geschiedde vanuit de centrale te G.;

Overwegende dat beklaagde trouwens toegaf dat hij daartoe zelf de nodige apparatuur in mekaar had geknutseld;

Overwegende dat uit het onderzoek van de deskundige en het onderzoek ter zitting is gebleken dat de gebruikte cassette-recorder van die aard is, dat hij normaal is uitgerust voor een werking met voeding op het stroomnet van 220V;

Overwegende dat is gebleken dat de elektrische schakeling een spanningsdeler, een impedantieaanpassing en een relais bevat;

Overwegende dat de cassette-recorder derhalve bruikbaar werd gemaakt via transformatie om te werken op 48 V, de spanning die aanwezig is op de verdeelborden der centrale van de R.T.T.;

Overwegende dat in die omstandigheden de opname-recorder onmiddellijk kon worden aangesloten op de centrale van de R.T.T.;

Overwegende dat dientengevolge voldoende bewezen is dat Van D., toen hij op zeker ogenblik zijn eigen telefoongesprek opnieuw heeft gehoord, wel degelijk werd afgeluisterd, en zijn gesprek werd opgenomen, en dat slechts door manuele bediening de mogelijkheid bestond dat het gesprek terug werd gehoord;

Overwegende dat beklaagde bijgevolg tevergeefs staande houdt dat hij nooit Van D. heeft afgeluisterd;

Overwegende dat de deskundige formeel is in zijn verklaringen waar hij stelt dat de paren, respectievelijk van de heer V. en van Van D., zich op een grote afstand van elkaar bevinden op het schakelbord van de R.T.T.;

Overwegende dat paren in kwestie op het schakelbord meer dan een meter uit elkaar liggen, derwijze dat een vergissing van paar onwaarschijnlijk is;

Overwegende dat hieruit voldoende blijkt dat ook de heer Van D. door beklaagde werd afgeluisterd en diens gesprekken werden opgenomen;

Overwegende dat diensvolgens de overtreding zowel van art. 17 als van art. 18 van de wet van 13 oktober 1930 bewezen is;

Op burgerlijk gebied

Overwegende dat de burgerlijke partij Van D. bij conclusie vraagt dat de rechtbank een bijkomend onderzoek zou gelasten, derwijze dat de R.T.T. zou worden bevolen alle telefoonrekeningen en telefoonnummers van G. over te leggen ten einde te achterhalen aan wie eventuele bandopnames werden doorgezonden via doorverbinding via de telefooncentrale zelf, op het nummer van een eventuele derde abonnee;

Overwegende dat op dit verzoek niet dient te worden ingegaan, daar op heden voldoende elementen voorhanden zijn dat de feiten bewezen zijn;

Overwegende dat de heer Van D. zich heeft burgerlijke partij gesteld voor een frank morele schade; dat deze eis gegrond voorkomt;

Overwegende dat V. en R. zich samen gesteld hebben als burgerlijke partij tegen beklaagde en dit voor een bedrag van 75.000 frank morele schade;

Overwegende dat de rechtbank van oordeel is dat de burgerlijke partijen inderdaad schade hebben geleden;

Overwegende dat immers elk abonnee zich geschaad voelt wanneer hij verneemt dat zijn telefoongesprekken worden afgeluisterd, en dat dit des te meer het geval is als zij op band worden opgenomen, en mogelijkerwijze aan derden kenbaar worden gemaakt;

Overwegende dat een dergelijk misdrijf een ernstige inbreuk betekent op het recht van privacy en een ergerlijke vorm van machtsmisbruik uitmaakt vanwege een R.T.T.-beambte;

Overwegende dat de schade van de burgerlijke partijen in billijkheid dient begroot te worden op het bedrag van 30.000 frank, met afwijzing van het meergevorderde;

(...)

NOOT—Schending van de privacy door af luistering

1. Uitspraken in de zin van bovenstaand vonnis worden zeer zelden teruggevonden in de juridische tijdschriften (vgl. Cass., 24 mei 1983, niet gepubliceerd). De gepubliceerde rechtspraak betreft overwegend de bewijswaarde van de opname van afgeluisterde gesprekken, terwijl het in casu ging om de vraag naar de geoorloofdheid van de af luistering zelf (voor een overzicht: Badinter, R., «La protection de la vie privée contre l'écoute clandestine», S.J., 1971, I, 2435, nr. 5; De Nauw, A., «Het af luisteren van telefoongesprekken op bevel van de onderzoeksrechter», R.W., 1982-83, 2369, nr. 1).

Het nagenoeg volledig gebrek aan soortgelijke rechtspraak is niet te wijten aan de relatieve onbestaantheid van af luisterpraktijken. Integendeel moet gevreesd worden dat het slechts de top van de spreekwoordelijke ijsberg weergeeft. Af luistering wordt inderdaad vermoed geregeld plaats te vinden, maar vele gevallen blijven onbekend. Toch haalt dit soort aangelegenheden, hoe weinig ze ook in rechte hun beslag krijgen, zonder moeite de media.

2. In de zaak behandeld door de Turnhoutse rechtbank onderschepte een R.T.T.-beambte met zelfvervaardigde luisterapparatuur de telefoongesprekken van een buur en

een vakbondsmilitant. Deze laatsten stelden zich burgerlijke partij in het door het openbaar ministerie aangespannen strafgeding. De rechtbank achtte zowel de af luistering zelf als de registratie van de afgeluisterde gesprekken bewezen en veroordeelde de beklaagde tot een maand gevangenisstraf met uitstel en tot 15.000 frank boete. Zij weigerde, wat de burgerlijke vordering betrof, gevolg te geven aan het verzoek van een der burgerlijke partijen om de bestemming van de bandopnamen na te gaan. In haar conclusie had deze partij — gezien haar politieke en vakbondsbetrokkenheid misschien niet ten onrechte — het vermoeden geopperd dat de onrechtmatig verkregen inlichtingen wel eens aan derden konden zijn doorgegeven.

Er werd daarbij vooral aan politie en rijkswacht gedacht. Om dit bewijs te leveren vroeg de burgerlijke partij de overlegging van alle rekeningen van telefoonabonnees te Geel uit de periode van het misdrijf. De rechtbank wees dit onderdeel van de vordering af met de overweging dat de feiten reeds voldoende bewezen waren. Hoewel de rechtbank zulks niet expliciet vermeldde, is het een feit dat, terwijl de af luistering zelf illegaal was, de overlegging der rekeningen evenmin kon geschieden zonder een zekere inbreuk op de persoonlijke levenssfeer van alle niet bij het misdrijf betrokken abonnees. De rechtbank kende deze burgerlijke partij de gevraagde symbolische frank voor morele schade toe en begrootte jegens de andere burgerlijke partij de morele schadevergoeding op 30.000 fr.

3. In de litigieuze zaak deed de af luistering zich voor in de vorm van het aftappen van telefoongesprekken, d.w.z. de clandestiene inmenging in het telefooncircuit om de inhoud van een conversatie op te vangen. Sinds de telefoon in het einde van de vorige eeuw door Bell werd uitgevonden, is hij niet meer weg te denken uit het dagelijks leven (over zijn ontdekking en betekenis: *The social impact of the telephone*, Cambridge, ed. Ithiel de Sola Pool, The M.I.T. Press, 1978).

Naast de vele positieve aspecten, heeft de democratisering van het telefoonverkeer met zich meegebracht dat de telefoon een rol is gaan spelen in de criminaliteit (Conseil de l'Europe, dossier législatif n° 2, *La surveillance des communications téléphoniques et l'enregistrement des télécommunications dans certains Etats membres du Conseil de l'Europe*, Straatsburg, 1982, 5). De telefoon kan immers een hulpmiddel zijn bij het plegen van een strafdelict bv. voor het eisen van losgeld bij ontvoering of gijzeling, voor het uiten van bedreigingen enz.

Ook ter gelegenheid van het beramen van een misdrijf kan de telefoon een gemakkelijk contactmiddel zijn tussen bendeleden. Steeds vaker doet zich een bijzondere vorm van huisvredebreuk voor, het zgn. telefoonterrorisme of «telephonitis», dat tot nu toe geen specifieke incriminatie in de strafwet kreeg. Slachtoffers zijn doorgaans bekende personen als politici, showbusinessvedetten..., die onophoudelijk telefonische oproepen ontvangen zonder wezenlijke inhoud en met het louter doel een zenuwspanning te veroorzaken. Ten slotte kan de telefoon zelf worden afgetapt of kan een telefoontoestel tot luistervink worden omgevormd, zodat het alle gesprekken, die in zijn buurt gevoerd worden, registreert en doorzendt. De telefoon is een door vrijwel iedereen gemakkelijk hanteerbaar instrument en zulks heeft ongetwijfeld bijgedragen tot het criminogeen gebruik ervan.

4. In tegenstelling tot andere Europese Staten (Conseil de l'Europe, dossier législatif, n° 2, *op. cit.*, 8) is het telefoongeheim in België niet in de Grondwet opgenomen.

Artikel 22 Grondwet beschermt wel het briefgeheim in de relatie individu/overheid, maar dit artikel werd sedert 1830 nooit uitgebreid tot nieuw ontdekte communicatievormen zoals de telefoonverbinding, al is zulks ter gelegenheid van de grondwetsherziening wel voorgesteld (de Stexhe, P., *La revision de la Constitution*, Brussel, Bruylant, 1972, nrs. 407 e.v.; Wigny, P., *La troisième revision de la Constitution*, Brussel, Bruylant, 1972, 374).

Het telefoongeheim wordt beschermd door de wet van 13 oktober 1930 betreffende het telefoon- en telegraafverkeer. Artikel 17 van deze wet voert het absoluut verbod in gesprekken op een openbare telefoonlijn te onderscheppen. De bij artikel 17 bepaalde straf in geval van overtreding van het verbod wordt in artikel 18 verzwaaard, indien de feiten begaan worden door een openbaar ambtenaar of — zoals in bovenstaand vonnis — door een R.T.T.-beambte.

Artikel 19 bestraft degene die het bestaan of de inhoud van een telefonische mededeling openbaart. Het telefoongeheim wordt daarenboven bekrachtigd door artikel 12 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en door artikel 8 van het Europees Verdrag ter bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, in zoverre beide het privé-leven en de correspondentie beschermen tegen inmenging (Meers, H., Roosen, S., «Privacy en rijkswacht», *T.B.P.*, 1979, 26; Velu, J., «Preadvies privacy en rechten van de mens», 3e intern. colloq. over het E.V.R.M., Acco Leuven, 1974, H./ Coll (70) 1, nr. 88; zaak G. Klass, *infra*, *Annuaire de la Convention européenne des droits de l'homme*, 1978, 623; Cass. Lux., 2 april 1980, *J.T.*, 1980, 489). Art. 8, § 2, E.V.R.M. maakt op het beginsel van onschendbaarheid slechts uitzondering ten voordele van het openbaar gezag, indien de inmenging door een nationale wet toegestaan wordt en indien zij in een democratische samenleving nodig is in het belang van 's lands veiligheid, de openbare veiligheid of het economisch welzijn van het land, de bescherming van de openbare orde en het voorkomen van strafbare feiten, de bescherming van de gezondheid of de goede zeden, of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen. Een wet die moet toestaan deze uitzonderingsregeling toe te passen, bestaat voorlopig niet in België. Het verbod van art. 17 van de wet van 13 oktober 1930 geldt immers zowel t.a.v. particulieren als t.a.v. de overheid en is absoluut, zonder uitzonderingen.

Tot nog toe werden in het kader van het E.V.R.M. drie gevallen van schending van het telefoongeheim aanhangig gemaakt bij de Europese Commissie voor de Rechten van de Mens. In de zaak G. Klass tegen de Duitse Bondsrepubliek werd in 1978 een arrest gewezen door het Europees Hof (Albers, H., «Het wankel evenwicht tussen algemeen en privé-belang: de zaak Klass», *R.W.*, 1978-79, 1073; De Nauw, A., *op. cit.*, 2372). Het verzoekschrift van A., B., C. en D. tegen de Duitse Bondsrepubliek werd door de Commissie onontvankelijk verklaard. De zaak J. Malone tegen het Verenigd Koninkrijk is nog aanhangig bij het Hof.

5. Hoewel het onderscheppen van telefoongesprekken voor de meest verspreide wijze van af luistering doorgaat, kan af luistering andere vormen aannemen. Het oor te luis-

teren leggen tegen de deur waarachter een gesprek gevoerd wordt of geluiden te horen zijn, is evenzeer af luisteren. Deze manier van af luisteren is door de beperktheid van het menselijk gehoor soms weinig doeltreffend en is door het gebrek aan concrete materiële hulpmiddelen moeilijker te sanctioneren.

Maar de natuurlijke perceptiegrenzen van de mens zijn verlegd door de sensationele toepassingen van recente wetenschappelijke ontdekkingen en technische uitvindingen. Er bestaat nu zodanig geperfectioneerde luisterapparatuur, dat zelfs het zachtste geritsel of het verste gesprek kan worden opgevangen, doorgezonden en geregistreerd. Deze spionageapparatuur — want hoe moet ze anders betiteld worden? — bestaat niet alleen op akoestisch gebied, maar voor alle domeinen van de zintuiglijke waarneming (Jones, R., «Preadvies privacy en rechten van de mens», 3e intern. colloq. over het E.V.R.M., Acco, Leuven, 1974, H./Coll. (70) 2/2, 147 e.v.; Marcus-Helmons, M., «Les droits de l'homme et les contraintes de la technologie», *Ann. Dr.*, 1973, 51; Messadié, G., *La fin de la vie privée*, Parijs, Calmann-Lévy, 1974, 127 e.v.; Vangeenberghe, F., «Le droit au respect de la vie privée est-il menacé par les réalisations scientifiques et technologiques modernes?», *Rev. Dr. l'homme*, 1970, 7 e.v.; Velu, J., *Le droit au respect de la vie privée*, Namen, P.U.N., 1974, nrs. 5 e.v.). Het bezit noch het gebruik van soortgelijk instrumentarium wordt in België wettelijk beteugeld, behoudens, post factum, langs de omweg van art. 8 E.V.R.M. bij schending van de privacy. De wet van 13 oktober 1930 geldt immers specifiek voor het af luisteren van telefoongesprekken. De macht die deze instrumenten vertegenwoordigen, en tegelijk het grote gevaar dat zij inhouden, schuilt in de mogelijkheid van miniaturisatie. Vandaar de benaming «microspionnen». Het is een koud kunstje een minuscule draadloze micro te verbergen in een vulpen, een dasspeld, een wanddecoratie, enz. om aldus ongemerkt gesprekken op te vangen. Het is zelfs niet eens vereist dat de micro opgesteld staat in de kamer van waaruit moet worden afgeluisterd. Ook wat het aftappen van telefoons betreft, bestaat een heel arsenaal hulpmiddelen. Een van de opmerkelijkste uitvindingen is de «harmonica bug», die moet aangebracht worden in het telefoontoestel van de persoon die men wil af luisteren. De af luisteraar kan, ook al bevindt hij zich kilometers ver weg, zo in het geheim de gesprekken beluisteren, die in de buurt van de telefoon van zijn slachtoffer worden gevoerd, zonder dat de hoorn van de haak moet en zonder dat de bel begint te rinkelen.

6. Er bestaat een duidelijke trend naar commercialisatie van detectiespionnen. Zij behoren niet meer uitsluitend tot het gespecialiseerd instrumentarium van politieke, militaire, industriële e.a. beroepsspionnen en zijn, misschien ietwat minder ingenieus uitgewerkt maar voldoende efficiënt, ook voor de man in de straat niet al te moeilijk verkrijgbaar tegen relatief lage prijzen. Op deze wijze wordt de zgn. sentimentele spionage, gefundeerd op ongezonde nieuwsgierigheid, in de hand gewerkt: de buurman die zijn naaste buur bespiedt, de echtgenoot die zijn wispelturige echtgenote controleert, de vader die zijn losbandige dochter in de gaten houdt... Dat hiervoor geen gesofisticeerde middelen nodig zijn, bewijst het feit dat de gesprekken in de huiskamer van een Nederlands gezin een jaar lang door de burens afgeluisterd konden worden met behulp van een ge-

wone babyfoon (*Gazet van Antwerpen*, 15 februari 1981). Het toenemend gebruik door leken, alsook het risico van verzameling van informatie verkregen door gecombineerd gebruik van verscheidene soorten detectiespionnen en de aanhoudende perfectionering en vernieuwing van bestaande spionnen houden, bij gebrek aan enige wettelijke reglementering, onbetwistbaar gevaren in.

7. In België heeft vooral mr. C. Aronstein niet afgelaten hiervoor te waarschuwen in vaak pathetische betogen, waarin hij de afbraak van de beschaving voorspelde, indien de wetgever niet snel en accuraat optrad (Aronstein, C., «Essai pour contribuer à la survie de notre civilisation», *J.T.*, 1971, 453; vgl. Messadié, G., *op. cit.*, 33).

De wet van 30 juli 1979 betreffende de radioverbindingen was slechts een kleine stap in de richting van de bescherming van het privé-leven tegen captatie van radioverbindingen (vooral art. 4c). Immers, zoals door de rechtbank in bovenstaand vonnis terecht wordt vastgesteld, betekent af luisteren een ongeoorloofde intrusie in de private levenssfeer, (vgl. art. 368 C. pén. fr.; art. 139 d — 139 c Ned. Sw.; Badinter, R., *op. cit.*, 2435; Congrès de juristes des pays nordiques, «Le droit au respect de la vie privée», *J.T.*, 1967, 580; Conseil de l'Europe, dossier législatif, n° 2, *op. cit.*, 5; Tornaritis, C., «The inviolability of correspondance and communication», *Rev. Dr. l'homme*, 1970, 83).

Privacy is een begrip dat, hoewel in rechtspraak en rechtsleer talloze definiëringspogingen ondernomen zijn, vaag en rekbaar blijft (voor een overzicht, Velu, J., *Preadvies*, *op. cit.*, nrs. 21 e.v.).

Aangezien in België, met uitzondering van art. 8 E.V.R.M., geen wettelijke bescherming voor het privé-leven voorhanden is, verschaft ook geen enkele wettekst aanwijzing over de precieze inhoud van het begrip.

De privacygevoeligheid is een uiterst individueel gegeven waarvan de inhoud bovendien wisselt naar tijd en ruimte. Soms heerst dan ook onenigheid over het privé-karakter van bepaalde persoonlijkheidsuitingen. Af luistering, daarentegen, wordt algemeen zeer sterk als een intrusie in de persoonlijke levenssfeer aangevoeld. Bewijs daarvan is dat de pers met nauw verholten sensatiezucht gretig ruchtbaarheid geeft aan iedere zaak van af luistering die aan het licht komt.

8. De lectuur van dag- en weekbladen toont aan dat ieder land zijn af luisterschandalen heeft, die nu eens als anecdotisch afgedaan worden, dan weer heel wat politiek stof doen opwaaien. Het af luisterschandaal met de zwaarste consequenties was ongetwijfeld de Watergate-affaire, waar door zgn. loodgieters apparatuur geplaatst werd met het doel besprekingen binnen de leiding van de Amerikaanse democratische partij af te luisteren.

Deze zaak leidde tot de impeachment-procedure van president Nixon en zijn aftreden. Berucht werden ook de zaak Guillaume, die W. Brandt het kanselierschap kostte, de zaak de Broglie, waar de politie vermoed werd door telefoonafluistering op de hoogte te zijn geweest van het toekomstig misdrijf en de ontdekking van micro's in de nieuwe kantoren van het Franse blad *Le canard enchaîné*. Talrijke bijdragen wijdden de Engelse kranten aan de publicatie van afgeluisterde telefoongesprekken tussen prins Charles en zijn verloofde Lady Diana Spencer (o.a. *Daily Telegraph*, 5, 7, 8 en 11 mei 1981). Iets minder ophefmakend waren de af luistering door de burgemeester van het

Duitse Lauterbach (*Frankfurter Rundschau*, 14 maart 1981) en die waarvan de Engelse cricketspeler Ian Botham het slachtoffer werd (*Evening Express Aberdeen*, 27 februari 1981). In België was het, naast enkele kleinere zaken, vooral de ontdekking van micro's in de lokalen van het A.B.V.V. te Luik, die recent de belangstelling van de pers haalde (*Le Peuple*, 20 en 26 maart 1982). Deze enkele gevallen, die achterhaald werden, doen het bestaan vermoeden van meerdere onontdekte af luisterpraktijken.

9. Af luistering is niet alleen denkbaar tussen particulieren onderling, zij kan ook uitgaan van de overheid. Het moet trouwens gezegd worden dat de belangstelling van de publieke opinie in het bijzonder deze af luistering met repressieve bedoeling door politie en rijkswacht betreft.

De vrijwaring van de openbare orde vergt een degelijk informatiesysteem. Artikel 36 van de wet van 2 december 1957 op de rijkswacht bv. legt deze de verplichting op, ter gelegenheid van de uitoefening van haar gewone ambtsverrichtingen inlichtingen in te winnen over de misdaden en wanbedrijven, die gepleegd zouden zijn, over de feiten, die de openbare rust verstoren en over de schuilplaats van aangegeven of door het openbaar gerecht gevolgde personen.

Af luistering in het algemeen en telefoonaf tapping in het bijzonder kan een waardevol hulpmiddel zijn bij de opsporing van delinquenten. De arrestatie van Klaus Croissant zou o.a. mogelijk gemaakt zijn door af luistering van de telefoongesprekken van een tiental linkse advocaten. Toch bindt het verbod van de wet van 13 oktober 1930 ook de overheid (Denys, M., «Memorandum over de bescherming van het telefoongeheim naar Belgisch recht», *R.W.*, 1966-67, 1787). Herhaaldelijk is haar de vraag gesteld of zij vanuit preventief of repressief oogpunt gesprekken af luistert. Haar antwoord is steeds negatief geweest (*J.T.*, 1964, 235; 1965, 15; *Parl. Vr. en Antw., Senaat*, 1980-81, 262; *Parl. Vr. en Antw., Senaat*, 1982-83, 1420; *Parl. Vr. en Antw., Senaat*, 1982-83, 2970).

10. Informatiegaring door de rijkswacht was één van de aspecten van de problematiek die onderzocht werd door de op 19 juli 1980 geïnstalleerde parlementaire onderzoekscommissie, beter bekend als de commissie Wyninckx. Ook voor de commissie bleef de minister van Justitie het bestaan van af luisterpraktijken loochenen. Hij verwees naar de ministeriële omzendbrief van 17 augustus 1923 aan de parketten, die de onderzoeksrechter slechts toestaat bij de R.T.T. het abonneenummer van de oproeper en de opgeroepene, alsook de duur en frequentie van de telefoongesprekken op te vragen. De inhoud van de gesprekken mag niet beluisterd worden. De minister hield staande dat de gerechtelijke diensten zich steeds aan deze beperking gehouden hebben (verslag Commissie Wyninckx, *Parl. St., Senaat*, 1979-80, nr. 295/6, 24 juni 1981, 90 en 194). Enkel werd het gebruik door de rijkswacht toegegeven van apparatuur bestemd voor de opsporing van clandestiene micro's (verslag Commissie Wyninckx, *op. cit.*, 149).

Te denken gaf evenwel dat de minister de opmerking meende te moeten maken dat het gebruik van detectie-spionnen in de huidige stand van de wetgeving niet verboden is, behoudens aanwending binnen de toepassingsfeer van de wet van 13 oktober 1930. Als geen verbod bestaat voor de gewone burger, bestaat het immers evenmin voor de overheid (verslag Commissie Wyninckx, *op. cit.*, 91). Het parlementair onderzoek bracht dus niet de gewenste

opheldering. Bovendien werden de werkzaamheden van de commissie ernstig belemmerd door tegenwerking vanwege bepaalde personen en diensten die ze wenste te horen, en door de traditionele beslotenheid van de politiediensten. Daarom onderwierp het Studiecentrum Emile Vandervelde (S.E.V.I.) het verslag van de Commissie Wyninckx aan een diepgaand kritisch onderzoek. Gebaseerd op eigen vaststellingen verzorgde het een aanvullende en verduidelijkende commentaar (*Het labyrint*, S.E.V.I.-publicatie 1982/1, Brussel, 1982). Op grond van een rapport vóór zijn vervolging opgesteld door commandant François van het Nationaal Drugbureau bij de rijkswachtstaf, waarin het bestaan van af luisterpraktijken uitdrukkelijk bevestigd wordt, besloot het S.E.V.I. dat, minstens op gebied van drugbestrijding, de rijkswacht op illegale wijze af luistert. (*Het labyrint*, *op. cit.*, 178). Tot gelijke bevindingen kwamen de samenstellers van het B.R.T. 1 radioprogramma «Het Kraai-est» (21 mei 1982), die meenden te kunnen aantonen dat gesprekken afgeluisterd werden ter gelegenheid van de Antwerpse ontvoeringszaak Apers (februari 1978).

11. Anderzijds schijnt de rijkswacht niet alleen af te luisteren, maar wordt zij zelf ook het slachtoffer van af luistering door derden. In 1981 kwam op de begroting van de rijkswacht nl. een post van 47 mln. voor de aankoop van 40 «digitale cijfertoestellen van de spraak», die telefoonaf tapping moesten tegengaan. Deze zaak lokte interpellaties uit in het parlement (*De Morgen*, 3 februari, 7 maart, en 4 juni 1981).

12. De beteugeling van af luisterpraktijken is dikwijls een van de onderwerpen geweest van recente wetsvoorstellen en ontwerpen ter bescherming van het privé-leven. Het voorstel van 7 oktober 1969 van F. Baert, W. Jorissen, E. Bouwens en M. Vanhaegendoren beoogde de invoering van een hoofdstuk IVbis in boek II, titel VIII van het Strafwetboek, waarbij o.a. een artikel 442bis af luistering tot een strafrechtelijk misdrijf maakte (*Parl. St., Senaat*, 1968-69, nr. 562). De tekst van dit voorstel werd in 1972 overgenomen door G. Van In, W. Jorissen, E. Bouwens en M. Vanhaegendoren (*Parl. St., Senaat*, 1971-72, nr. 72, 4 januari 1972) en andermaal in 1974 door G. Van In, W. Jorissen, M. Coppieters en M. Vanhagendoren (*Parl. St., Senaat*, 1974, nr. 338, 10 juli 1974).

Een af luisterverbod werd ook ingesteld in art. 3 van het voorstel van C. De Baeck, P. Herbiet en A. Pierson. Art. 4 liet echter een achterpoortje open ten voordele van de procureur des Konings en de onderzoeksrechter (*Parl. St., Senaat*, 1970-71, nr. 706, 19 juli 1971). Dit voorstel werd overgenomen in 1972 door A. Pierson, J. Hambye en H. Vanderpoorten (*Parl. St., Senaat*, 1971-72, nr. 142, 26 januari 1972). De tekst van voornoemde artikelen 3 en 4 wordt eveneens teruggevonden in het voorstel van A. Pierson van 18 augustus 1977 (*Parl. St., Senaat*, 1977, nr. 136). In 1980 diende L. Tobback een wetsvoorstel in tot opheffing van het bestuur van de criminele informatie (*Parl. St., Kamer*, 1979-80, nr. 492, 28 februari 1980).

13. Ook in het wetsontwerp van minister H. Vanderpoorten werden op het principieel verbod van af luistering uitzonderingen toegestaan, hetzij voor technische controle van de kwaliteit van de telefoonverbinding (art. 5), hetzij in geval van onmiddellijke dreiging waaruit geweld tegen personen of goederen kan ontstaan of van dringende noodzaak inzake contraspionage. Art. 7 behelsde de invoering

van een art. 88bis in het Wetboek van Strafvordering, dat volgens bepaalde modaliteiten af luistering door de onderzoeksrechter toestond en van een soortelijk art. 44bis in het Wetboek van Militaire Strafrechtspleging (*Parl. St., Senaat*, 1975-76, nr. 846, 8 april 1976). Het later ontwerp van minister P. Moureaux (lente 1981) maakte eveneens een uitzondering op het af luisterverbod ten voordele van bepaalde ambtenaren in geval van dringende noodzaak inzake contraspionage (art. 4) en nam in zijn art. 5 de tekst over van art. 7 van het ontwerp H. Vanderpoorten (vgl. *Libre Belgique*, 11 maart 1981; *Drapeau rouge*, 13 maart 1981).

14. De huidige minister van Justitie J. Gol heeft meermaals te verstaan gegeven dat ook hij voorstander is van toegelaten, maar gecontroleerd gebruik van af luisterapparatuur met het oog op een doeltreffende bestrijding van zware criminaliteit of in het belang van de openbare veiligheid (*De Morgen*, 7 april 1982; *Parl. Vr. en Antw., Senaat*, 1982-83, 1420). De minister heeft deze visie uitgewerkt in zijn ontwerp tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer, dat op 8 juli 1983 door de kabinetsraad werd goedgekeurd (*De Standaard*, 9 en 10 juli 1983).

Op deze wijze wordt het huidige absoluut verbod van af luistering van telefoongesprekken gerelativeerd in overeenstemming met de situatie in andere Europese landen (voor een rechtsvergelijkend overzicht: Conseil de l'Europe, dossier législatif, n° 2, *op. cit.*; Velu, J., «Preadvies», *op. cit.*, nr. 112; De Nauw, A., *op. cit.*, specifiek i.v.m. de bevoegdheid van de onderzoeksrechter in binnen- en buitenlandse recht). De zienswijze van minister Gol en van de vorige ministers van Justitie stuitte vroeger reeds op kritiek o.a. bij het Belgisch Comité voor het behoud van de privacy (*De Standaard*, 29 maart 1981) en bij kamerlid Luc Van den Bossche, (*De Morgen*, 19 april 1982), die meenden dat een — zelfs uitzonderlijke — toelating tot af luistering snel oorzaak van oncontroleerbare misbruiken wordt. Ook de Liga voor de Rechten van de Mens betreurde dat tal van voorwendsels gezocht worden om te ontsnappen aan het af luisterverbod (*De Morgen*, 23 juni 1983).

15. Zolang ter zake geen aangepaste wetgeving tot stand komt, blijft af luistering een «probleem» en een gevaar voor de burger, niet alleen door de sfeer van geheimzinnigheid waarin zij gehuld is, maar vooral doordat velen zich niet eens bewust zijn van het risico dat hun privacy dagelijks loopt.

Erna Guldix
V.U.B.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE BRUGGE

1e KAMER — 10 JANUARI 1983

Voorzitter: de h. Wauters

Rechters: de hh. Claesen en Van Damme

Advocaten: mts. Gits en Lust

Burgerlijke rechtspleging — Materiële bevoegdheid — Vrederechter — Handelshuurgeschil — Beding ten gunste van derden.

De vrederechter is bevoegd om uitspraak te doen over de geldigheid van een beding in een handelshuurovereenkomst

waarbij een recht van voorkeur bij verkoop van het pand aan derden wordt toegekend, wanneer het beding een bijkomende bescherming uitmaakt van de huurder en zijn handelshuur.

De V. e.a. t/ P.V.B.A. J.

De vordering van eisers strekt ertoe een beding, dat vervat is in de tussen eisers en eerste verweerster bestaande handelshuurovereenkomst van 28 oktober 1976 (geregistreerd te Tielt, 1e kantoor, boek 62, blad 11, vak 115), met betrekking tot een handelshuis, gelegen te Tielt, nietig te doen verklaren. Dit beding luidt als volgt: «Bij verkoop van het huis geeft de verhuurder de eerste keur aan de huurder aan de prijs die een aangestelde schatter zal aanduiden. Dit recht van voorkeur geldt eveneens voor de heer en mevrouw De Grote».

Verweerders beroepen zich op de onbevoegdheid van de rechtbank.

Overeenkomstig artikel 29 van de wet van 30 april 1951 op de handelshuur, en artikel 591, 1°, van het Gerechtelijk Wetboek, behoren de betwistingen omtrent de handelshuurovereenkomsten over onroerende goederen tot de bevoegdheid van de vrederechter.

Wanneer een betwisting wordt gevoerd omtrent een beding dat deel uitmaakt van een handelshuurovereenkomst, en dat — hoewel het van wezenlijk belang is voor de economie van het contract — niettemin juridische kenmerken heeft die volledig verschillen van die van een huurovereenkomst, dan blijft de vrederechter bevoegd om over dit beding van de handelshuurovereenkomst te oordelen (Ch. Van Reepinghen, *Verslag over de gerechtelijke hervorming*, Belgisch Staatsblad 1964, 244; P. Rouard, *Traité élémentaire de droit judiciaire privé*, uitg. Bruylant, 1979, tome préliminaire, vol. II, nr. 1012, 698; vgl. Brussel, 5 oktober 1962, *J.T.*, 1962, 570 en 571).

Voor de beoordeling van de bevoegdheid van de vrederechter om kennis te nemen van een geschil omtrent een beding dat is vervat in de huurovereenkomst, is het van belang dat niet alleen de verhuurder en de huurder in de zaak betrokken zijn, maar ook derden, eventueel zoals ter zake, begunstigden van het beding ten behoeve van een derde (*Les Nouvelles, Procédure civile*, I, v°, Compétence, nr. 426, alinea 5).

Ter zake is voormeld beding van voorkeur, dat een bijkomende bescherming uitmaakt van de huurster en de door haar aangegane handelshuur, mede gelet op de inrichtingswerken in het goed, van wezenlijk belang voor de economie van het contract.

Om die redenen,

Verklaart zich onbevoegd om van de vordering van eisers kennis te nemen en verwijst de zaak voor verdere behandeling naar de Vrederechter van het kanton Tielt.

VREDEGERECHT TE KONTICH

12 JULI 1983

Rechter: de h. Jacobs

Advocaten: mrs. Marinus en De Boel

Echtscheiding — Door onderlinge toestemming — Overeenkomst — Interpretatie — Beëindiging bij nieuw huwelijk — Ongehuwd samenwonen niet gelijk te stellen met huwelijk — Ongeoorloofde oorzaak — Aanzetting tot blijvend ongehuwd samenleven.

Een overeenkomst met het oog op echtscheiding door onderlinge toestemming, waarin een van de partijen een uitkering krijgt tot zij opnieuw in het huwelijk treedt, kan niet zo uitgelegd worden dat de uitkering ophoudt verschuldigd te zijn wanneer genoemde partij duurzaam samenleeft zonder met haar partner gehuwd te zijn. Het ongehuwd samenwonen kan hier immers niet gelijkgesteld worden met het huwelijk, aangezien bij gebruik van duidelijke bewoordingen geen uitbreidende uitlegging van de tekst van de overeenkomst toegelaten is.

Een overeenkomst met het oog op echtscheiding door onderlinge toestemming, welke de ex-echtgenote een ruime uitkering na echtscheiding toekent tot ze opnieuw in het huwelijk treedt, heeft geen ongeoorloofde oorzaak, ook al zet ze de begunstigde in concreto aan om ongehuwd samen te leven.

A. t/L.

Overwegende dat de aanlegger voor recht wenst gezegd te zien, dat de uitkering na echtscheiding, die te zijnen laste bedongen staat in de op 30 december 1974 door notaris J. verleden akte, met ingang van 1 januari 1983 ophoudt verschuldigd te zijn en dat allereerst tot meerdere begripelijkheid van de «sub iudice» aangebrachte vordering behoort bevonden te worden:

dat de aanlegger (1941) en de verweerster (1942) in 1963 in het huwelijk traden en dat uit die echt een vijftal kinderen gesproten zijn (1964, 1965, 1967, 1969 en 1971) en dat die partijen in 1976 door onderlinge toestemming uit de echt gescheiden zijn en dat de al vermelde notariële akte van 1974 o.m. bedingt, dat de aanlegger een in enigerlei mate geïndexeerde uitkering na echtscheiding van fr. 5.000 per maand zal opleveren «totdat mevrouw L. hertrouwt» en dat de eiser aanvoert, dat de verweerster met de kinderen sedert 1976 in weliswaar onwettelijke, maar kennelijk duurzame voorwaarden samenwoont met de hr. C. en dat de verweerster dat gecirconstancierd en bijaldien gedocumenteerd (cf. de attestatie van 19 juli 1982) betoog niet gevoeglijk vermag te bestrijden;

dat de aanlegger aanvoert, dat het de bedoeling van de procederende, op 30 december 1974 gewis is geweest de onwettelijke, maar duurzame samenwoning van de verweerster met een andere man gelijk te stellen met de hertrouw van de verweerster en dat in die voorwaarden de aanlegger zijn vordering ter berechting heeft aangebracht en dat nu het onderzoek van de op de tafel gebrachte bescheiden en de bepeinzing der verstrekte ophelderingen niet tot de toewijsbaarheid van aanlegger's vordering overtuigd hebben en dat tot verantwoording van het aldus in het vooruitzicht gekomen dictum van dit vonnis in feite vastgesteld en in rechte in aanmerking is genomen geworden:

dat de als wet geldende overeenkomst (art. 1288, 4°, Ger. W. en art. 1134 B.W.) van de gedingvoerende partijen in onbemandelde bewoordingen bedingt, dat de uitkering na echtscheiding zal dienen betaald te worden tot op de stond,

dat de verweerster hertrouwd is en dat die voorwaarde «hic et nunc» zeer kennelijk niet vervuld is en dat de uitkering na echtscheiding derhalve vooralsnog verschuldigd blijft, zodat de vordering van de aanlegger ongegrond behoort verklaard te worden;

dat de eiser weliswaar stelt, dat de echtelieden in 1974 beziel waren met de gemeenschappelijke bedoeling om de assimilatie of gelijkstelling te accepteren tussen de hertrouw van de verweerster en dezer onwettelijke, maar duurzame samenwoning met een andere man, doch dat er geen aanleiding mag bestaan om die beweerdte gemeenschappelijke bedoeling van de partijen te aanvaarden, vermits «Interpretatio numquam admittitur in claris» en «Interpretatio cessat in claris»;

dat ten overvloede nog herinnerd wordt aan de adagiumleer: «Cum in verbis nulla ambiguitas est, non est movenda voluntatis quaestio» (vgl. Cass., 28 januari 1977, *Pas.*, 1977, 1, 584) en dat de aanlegger ten onrechte het cassatie-arrest van 1 februari 1980 (*Pas.*, 1980, 1, 645) beroept, omdat in dit rechtsgeding een brief van de gemeenschappelijke advocaat der ex-echtelingen bevestigde, «que les termes de l'acte authentique ne correspondent pas entièrement à la véritable intention commune des parties»;

dat overigens ook in 1974 elk en een ieder al fris wist, dat dapper menigvuldige paren er de voorkeur aan geven te gaan samenwonen en dus niet in het huwelijk te treden om in de ruimste mate te kunnen genieten van de lekker gulle fiscale en sociale voordelen, waarmede dusdanige toestanden in ons rechtsbestel worden bedacht en dat niets de procederende en hun juridische adviseurs heeft verhinderd om ook te dien opzichte een ondubbelzinnige schikking te bedingen;

dat misschien ten overvloede nog te benadrukken staat:

dat de eiser in 1974 had moeten weten en er door zijn adviseurs gewis over ingelicht is tot welke consequenties de indexclausule in een inflatoire bestel zou kunnen leiden en dat het aan de orde stellen der in ons rechtsbestel overigens nooit erg succes gekend hebbende imprevisieel dan ook onrecht geschiedt;

dat de aanlegger wel (maar fout) aanvoert, dat zijn in 1974 gecontracteerde verbintenis zou behept zijn met een ongeoorloofde oorzaak, nu ze alleen maar de concretisering is van de in art. 1288, 4°, Ger. W. gestelde verbintenis en omdat de verweerster toch niet verplicht kan worden haar aanpapperij te beëindigen en in het huwelijk te treden;

dat de aanlegger beweert, dat zijn loon haast volledig opgaat in de honorering der in 1974 gecontracteerde verbintenissen en dat daarom het O.C.M.W. hem, natuurlijk met gemeenschapsgelden, maandelijks uitkeringen doet; dat hij moet onderzoeken of die vastigheid misschien toch een herzieningseis kan rechtvaardigen;

Om die redenen,

Na tegenspraak vonnissende, na alle strijdige middelen als ongegrond of ondoeltreffend van de hand te hebben gewezen;

Verklaren aanleggers vordering ongegrond: wijzen de eiser er dienvolgens van af en laten de gerechtskosten ten laste van wie er het voorschot van deed, gelastte of eisbaar stelde.

RECHTSPRAAK IN KORT BESTEK

Hof van Cassatie (1e Kamer), 8 september 1983

Gemeentebelasting — Bezwaar bij bestendige deputatie — Inzage van door de gemeente meegedeelde stukken — Recht van verdediging.

Eiser betwistte voor de bestendige deputatie dat de litigieuze belastingverordeningen door de Koning waren goedgekeurd en waren bekend gemaakt in het Bestuursmemoriaal. De bestreden beslissing (Bestendige Deputatie van de Provincieraad van Brabant, 7 oktober 1982), die dat verweer verwierpt op grond van een brief van de minister en drie certificaten, wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat eiser in zijn reclamaties onder meer de regelmatigheid betwistte van de verordeningen waarop de litigieuze aanslagen gegrond waren; dat de bestendige deputatie derhalve diende na te gaan of de verordeningen die ze moest toepassen met de wetten overeenstemden; dat ze een eigenlijke rechtspraak uitoefende en als zodanig het recht van verdediging van eiser in acht moest nemen;

«Overwegende dat de bestendige deputatie, door haar beslissing te doen steunen op stukken die tijdens de behandeling van de zaak aan verweerster zijn gevraagd 'om bepaalde middelen van (eiser) en van het gemeentebestuur van Elsene toe te lichten', eiser in staat had moeten stellen om daarvan inzage te nemen, vooral daar eiser uitdrukkelijk had gevraagd zulks te mogen doen;

«Overwegende dat de bestendige deputatie, door eiser niet in staat te stellen om van die stukken inzage te nemen in dier voege dat hij eventueel zijn opmerkingen kon doen gelden, het recht van verdediging heeft geschonden.»

(Voorzitter: de h. Châtel — Raadsheer-rapporteur: de h. Poupart — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. Kirkpatrick — In de zaak: G. t/ Gemeente Elsene)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 13 september 1983

Onrechtmatige daad — Schade en schadeloosstelling — Toekomstige schade — Gissing.

Het bestreden arrest (Hof Brussel, 9 februari 1983) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het arrest, na te hebben vastgesteld dat eiseres voor de periode, gaande van 30 mei 1979, datum van het ongeval, tot 14 september 1984, datum waarop het slachtoffer de pensioengerechtigde leeftijd zou hebben bereikt, geen inkomstenverlies ondergaat, releveert dat, wat de periode na de oppensioenstelling betreft, 'eerst dient te worden nagegaan wat het eventueel inkomstenverlies van eiseres zou zijn indien het schadeverwekkend feit zich niet zou hebben voorgedaan, om vervolgens de toe te kennen schadevergoeding te begroten op de dag waarop de rechter uitspraak doet'; dat het arrest, na bij wijze van indicatie het jaarlijks inkomstenverlies van eiseres voor die periode op grond van de indexstand per 1 april 1981 en de op die

datum van toepassing zijnde wetgeving te hebben berekend op 67.777 frank, een kapitalisatieberekening op dit bedrag verwierpt op grond 'dat in de huidige economische toestand zich talrijke wijzigingen voordoen en nog te verwachten zijn in de sociale wetgeving; dat het hof, meer bepaald, de invloed niet mag negeren van het nieuwe koninklijk besluit van 13 januari 1983, verschenen in het Staatsblad van 20 januari 1983; dat dit op 1 januari 1983 in werking getreden besluit op het slachtoffer van toepassing zou zijn; dat, ingevolge artikel 2 van dit besluit, de jaarlijkse vergoedingen toegekend door de wetten betreffende de schadeloosstelling voor beroepsziekten slechts in beperkte mate mogen worden gecumuleerd met rust- en overlevingspensioenen, namelijk tot beloop van de bedragen vastgesteld overeenkomstig artikel 1 van het koninklijk besluit van 17 juli 1974; dat, waar in deze sector nog andere besparingsmaatregelen kunnen voorkomen, de huidige stand van de wetgeving een te onzekere basis uitmaakt om er berekeningen op te doen steunen van vergoedingen en pensioenen die slechts na september 1984 zouden worden genoten indien het ongeval zich niet had voorgedaan; dat daarom geen steun kan gemaakt worden op de berekeningen die de partijen in hun conclusies maken; dat, nu geen voldoende zekere basis bestaat om de schade op rigoureuze mathematische wijze te berekenen, een ex aequo et bono begroting zich opdringt';

«Overwegende dat de appelrechters met de considerans 'dat in deze sector nog andere besparingsmaatregelen kunnen voorkomen' niet te kennen geven dat die maatregelen zeker of naar redelijke verwachting zullen worden genomen;

«Overwegende dat bij het bepalen van de schade die aan een benadeelde verschuldigd is, geen rekening mag worden gehouden met een loutere gissing, zoals de mogelijkheid van de wijziging van de wetgeving;

«Overwegende dat het arrest mitsdien zijn beslissing niet naar recht verantwoordt.»

(Voorzitter: de h. Boon — Raadsheer-rapporteur: de h. Matthijs — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaten: mrs. Bützler en De Gryse — In de zaak: D. t/ H.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 15 september 1983

Onrechtmatige daad — Aansprakelijkheid — Zaken — Verscheidene bewaarders — Ieder gehouden tot algehele vergoeding — Toepassing als de benadeelde medebewaarder is.

Het bestreden vonnis (Rb. Brussel, 25 maart 1981) wordt om de volgende redenen vernietigd:

«Overwegende dat het bestreden vonnis vaststelt dat de vordering ertoe strekt de verweerders, die samen met eiser medeëigenaars zijn van de gemeenschappelijke delen van het flatgebouw R., te doen veroordelen tot betaling van het hoofdbedrag van 111.003 frank, dat overeenkomt met de kosten voor de vervanging van de vensterramen van het door eiser in dat gebouw gekochte appartement;

«Dat het vonnis bovendien erop wijst, enerzijds, dat niet wordt betwist dat de aangetaste ramen behoren tot het pri-

vatief gedeelte van het gebouw en, anderzijds, dat eiser, nu hij die schade toeschrijft ofwel aan nalatigheid die de instorting van het gebouw heeft veroorzaakt, ofwel aan gebrekkig onderhoud van de gemeenschappelijke delen, zijn vordering in hoofdorde grondt op artikel 1386 van het Burgerlijk Wetboek en, subsidiair, op artikel 1384, eerste lid, van dat wetboek;

«Overwegende dat het vonnis artikel 1386 van het Burgerlijk Wetboek buiten toepassing laat, waarna het impliciet en op grond van het deskundigenonderzoek beslist dat de door eiser geleden schade is veroorzaakt door een gebrek in de gemeenschappelijke delen van het gebouw; dat het evenwel de toepassing van artikel 1384, eerste lid, van genoemd wetboek uitsluit op de in het middel weergegeven gronden, met name dat eiser medebewaarder was van de gemeenschappelijke zaak en derhalve mede instond voor het onderhoud ervan en dat ten deze geen enkele nalatigheid kan worden verweten aan de gezamenlijke medeëigenaars die zich volledig, zonder tekortkoming of verzuim hebben gekweten van al hun verplichtingen tot behoud en onderhoud van de gemeenschappelijke zaak;

«Overwegende dat de bewaarder van een zaak aansprakelijk is voor de schade die door het gebrek van de zaak wordt veroorzaakt, behalve in het geval van een vreemde oorzaak;

«Dat, zo verschillende personen de zaak onder hun bewaring hebben, ieder van hen jegens het slachtoffer gehouden is tot algehele vergoeding van de schade behoudens onderlinge verdeling naar verhouding van ieders aandeel;

«Dat het door artikel 1384, eerste lid, van het Burgerlijk Wetboek ingestelde vermoeden van aansprakelijkheid kan worden aangevoerd door allen die schade hebben geleden door zaken die onder bewaring staan;

«Dat van de in die wetsbepaling neergelegde regel niet wordt afgeweken wanneer het slachtoffer tevens medebewaarder is van de door een gebrek aangetaste zaak, onder voorbehoud evenwel van de bijdrage die het slachtoffer als medebewaarder eventueel zal moeten betalen.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: mevr. Liekendael — Advocaten: mrs. Kirkpatrick en Simont — In de zaak: R. t/ P.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 26 september 1983

Faillissement — Ophouden te betalen — Aan het wankelen gebrachte krediet.

Eisers voorziening, die aan het bestreden arrest (Hof Gent, 20 juni 1982) schending van art. 437, eerste lid, Faillissementswet en van art. 97 Grondwet verwijt, wordt om de volgende redenen verworpen:

«Overwegende dat het geschokt zijn van het krediet van de koopman nauw verbonden is met het ophouden te betalen;

«Overwegende dat het arrest, na te hebben vastgesteld dat eiser op het ogenblik van de faillietverklaring een zware schuldenlast had en opgehouden had te betalen, onderzoekt over welke mogelijkheden hij beschikte om zijn vervallen schulden te voldoen; dat het constateert dat eiser over geen

liquide of andere onmiddellijk beschikbare middelen beschikte, dat het door de Generale Bankmaatschappij verleende kaskrediet uitgeput en overschreden was, dat de naamloze vennootschap Ippa geen kaskrediet verstrekke en dat de Generale Bankmaatschappij slechts bereid was het kaskrediet te behouden voor zover hij zijn schulden bij de bank vereffende en hem een akkoord na faillissement werd toegestaan; dat het daaruit afleidt dat eiser niet over een genoegzaam krediet beschikte om zijn vervallen schulden te voldoen;

«Overwegende dat het arrest aldus het geschokt zijn van eisers krediet onderzoekt met betrekking tot het ophouden van zijn betalingen; dat het, zonder artikel 437 van het Wetboek van Koophandel te schenden, op grond van het geheel van de gegevens die het vermeldt, heeft kunnen oordelen dat, hoewel de gewone leveranciers waren blijven leveren en D. zeer welwillend ten opzichte van eiser was gebleven, zulks er niet aan afdeed dat hij niet over het nodige krediet kon beschikken om zijn vervallen schulden te voldoen en dat zijn krediet bijgevolg geschokt was; dat zodanige beslissing geen tegenstrijdigheid in de motivering inhoudt;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Châtel — Raadsheer-rapporteur: de h. Caenepeel — Advocaat-generaal: de h. Lenaerts — Advocaten: mrs. Houtekier en De Gryse — In de zaak: V. t/ mr. Van Ryckeghem q.q.)

NOOT—Zie Cass., 8 november 1974, *Arr. Cass.*, 1975, 320.

Hof van Cassatie (2e Kamer), 27 september 1983

Strafvordering — Cassatieberoep — Tegen arrest van het Hof van Cassatie — Verzet — Ontvankelijkheid — Voorwaarde.

Eiser heeft zich in cassatie voorzien tegen twee arresten die op 26 april 1983 door het Hof van Cassatie op zijn voorziening zijn gewezen.

«Overwegende dat de door het Hof van Cassatie uitgesproken arresten geacht worden op tegenspraak te zijn gewezen en derhalve in principe niet voor verzet vatbaar zijn; dat eiser in cassatie slechts tot dit rechtsmiddel zou kunnen worden toegelaten zo de in artikel 420ter van het Wetboek van Strafvordering bepaalde rechtsvormen en termijnen niet in acht waren genomen, wat ten deze niet het geval is; «Dat de voorzieningen mitsdien niet ontvankelijk zijn.»

(Voorzitter: de h. Boon — Raadsheer-rapporteur: de h. D'Haenens — Procureur-generaal de h. Krings — In de zaak: E.)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 3 oktober 1983

Burgerlijke rechtspleging — Rechtsmiddelen — Hoger beroep — Devolutie en evocatie — Onderzoeksmaatregel — Heropening van het debat.

«Overwegende dat de beslissing, waarbij de rechter, na uitspraak te hebben gedaan over de ontvankelijkheid van de vorderingen en bepaalde betwistingen in verband met die vorderingen te hebben beslecht, de zaak uitstelt opdat de partijen over de zaak nader zouden concluderen, al betrof het een beslissing tot heropening van de debatten, geen onderzoeksmaatregel is in de zin van artikel 1068 van het Gerechtelijk Wetboek;

«Overwegende dat hieruit volgt dat de rechtbank, bij wie door het hoger beroep van eiser tegen de door de eerste rechter getroffen beslissingen, de zaak zelf — in zoverre zij eiser aanbelangt — aanhangig was gemaakt, door na te laten over de door de eerste rechter aangehouden punten in diezelfde mate zelf uitspraak te doen, genoemde wetsbepaling schendt.»

(Voorzitter-rapporteur: de h. Janssens — Procureur-generaal: de h. Krings — Advocaten: mrs. De Gryse en Bayart — In de zaak: B. t/ S.)

NOOT—Zie ook Cass., 24 december 1982, *R.W.*, 1983-84, 1024.

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 oktober 1983

Inkomstenbelastingen — Art. 289 W.I.B. — Kennisgeving per aangetekende brief — Begrip.

De grond van niet-ontvankelijkheid, die verweerder hieruit afleidt dat de voorziening te laat is ingesteld, wordt als volgt verworpen:

«Overwegende dat de bij artikel 289 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen voorgeschreven kennisgeving van het arrest geschiedt door de aanbieding van de aangetekende brief op de woonplaats van de partij aan wie de kennisgeving moet worden gedaan;

«Overwegende dat ten deze een dergelijke aanbieding niet heeft kunnen plaatshebben vóór maandag 21 juni 1982, daar de aangetekende brief is gepost op vrijdag 18 juni 1982;

«Dat daaruit volgt dat de voorziening in cassatie die op 20 september 1982 is ingesteld door afgifte ter griffie van het hof van beroep van de bij voormeld artikel 289 voorgeschreven stukken, binnen de bij datzelfde artikel voorgeschreven termijn heeft plaatsgehad.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Mahillon — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaat: mr. De Bruyn — In de zaak: G. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 oktober 1983

Inkomstenbelastingen — Art. 277, § 1, W.I.B. — Verzuim in aangifte melding te maken van voorafneming op belaste reserve — Geen schrijf- of rekenfout.

Eiseres voert tegen het bestreden arrest (Hof Brussel, 11 januari 1983) schending aan van art. 277, § 1, W.I.B.:

«Overwegende dat eiseres beweert dat zij bij het opmaken van haar aangifte van het belastingjaar 1974 uit het oog had verloren een voorafneming van 100.000 frank die zij had gedaan op een provisie die begrepen en belast was in de belastbare winst van het belastingjaar 1973, en aldus de in 1974 aangegeven winst ten onrechte met hetzelfde bedrag had vermeerderd;

«Overwegende dat het arrest, zonder daaromtrent te worden bekritiseerd, beslist dat de reclamatie die eiseres op 12 mei 1976 bij de gewestelijke directeur der directe belastingen indiende, tardief is en derhalve vervallen is in de zin van artikel 272 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen;

«Overwegende dat het arrest bovendien op het verweer van eiseres dat zij, door te verzuimen in haar aangifte melding te maken van die voorafneming van 100.000 frank op de belaste reserves, de in artikel 277 van dat wetboek bedoelde materiële vergissing had begaan en recht had op de ontlasting van ambtswege van de overbelasting, antwoordt dat 'een dergelijk verzuim, ook al is het te wijten aan een vergetelheid, geen schrijf- of rekenfout is';

«Overwegende dat het verzuim, ook al is het te wijten aan een vergetelheid, om in haar verklaring rekening te houden met een voorafneming op een provisie die in een vorig belastingjaar is belast, niet kan worden gelijkgesteld met een rekenfout en niet een materiële vergissing is in de zin van artikel 277 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen;

«Dat het hof van beroep derhalve niet diende na te gaan of het verzuim van eiseres onopzettelijk was en niet afhing van een juridisch oordeel van de belastingplichtige;

«Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Kreit — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaten: mrs. Baltus, Eloy en De Bruyn)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 6 oktober 1983

Inkomstenbelastingen — Art. 247 W.I.B. — Teken en indiciën — Bezit van frauduleus uitgevoerd goud.

Toen eiser op 7 februari 1976 in Engeland kwam, werd hij in het bezit bevonden van een hoeveelheid goud. Voor het hof van beroep heeft hij aangevoerd dat hij slechts houder was van het goud en dat het eigendom was van een derde. Het bestreden arrest (Hof Brussel, 9 november 1982) beslist dat krachtens art. 247 W.I.B. wettig is vermoed dat de waarde van het goud voortkwam uit belastbare inkomsten. Eiser werpt op dat, nu hij had betoogd dat hij slechts houder was, de administratie diende te bewijzen dat hij eigenaar was, en het arrest hem onwettig verplicht te bewijzen dat hij alleen maar houder was. Hij voert nog aan dat het arrest niet vaststelt dat de feitenrechter zekerheid heeft gekregen omtrent het feit dat ten grondslag lag aan het wettelijk vermoeden, nl. dat hij eigenaar was van het goud, doch als besluit van zijn gedachtengang toegeeft dat er dienaangaande slechts een vermoeden bestaat.

«Overwegende dat geldsommen of waarden die in het bezit worden gevonden van een belastingplichtige die ze

frauduleus naar een vreemd land vervoert, kunnen worden beschouwd als tekenen en indicieën die de administratie kan aanvoeren om de graad van gegoedheid van die belastingplichtige vast te stellen en waarvan het hof van beroep op onaantastbare wijze de bewijswaarde beoordeelt;

«Overwegende dat artikel 247 van het Wetboek van de Inkomstenbelastingen een vermoeden juris tantum schept omtrent de herkomst van die geldsommen, die geacht worden voort te komen uit belastbare inkomsten, dat wil zeggen uit inkomsten die gedurende de belastbare periode zijn verkregen;

«Dat derhalve, wanneer de administratie, na te hebben geoordeeld dat het cijfer van de aangegeven inkomsten niet juist is, de belastbare grondslag heeft geraamd volgens zodanige tekenen en indicieën waaruit een hogere graad van gegoedheid blijkt dan uit de aangegeven inkomsten, het tegenbewijs rust op de belastingplichtige, die aan de hand van positieve en controleerbare gegevens moet aantonen dat die graad van gegoedheid voortkomt uit andere inkomsten dan die welke in de inkomstenbelastingen kunnen worden aangeslagen of uit inkomsten die tijdens een vroegere periode dan de belastbare periode zijn verkregen;

«Overwegende dat het arrest, na erop gewezen te hebben dat ten deze eiser twee verklaringen heeft gegeven voor het feit dat hij met zijn wagen goud heeft binnengesmokkeld in het Verenigd Koninkrijk dat hij in het begin heeft beweerd dat het ging om een privé-belegging en vervolgens dat hij handelde als 'passeur', dat hij de gegevens van het tegen hem in het Verenigd Koninkrijk ingesteld strafonderzoek heeft verstrekt en daaruit blijkt dat hij dingen heeft gezegd die niet met elkaar te verenigen zijn, dat de materiële juistheid van de verweten feiten en van de inhoud van zijn verklaringen niet wordt betwist, beslist dat, bij gebrek aan nadere bijzonderheden, en onder meer de naam van degene voor wiens rekening hij zou hebben gehandeld, moet worden aangenomen dat eiser het goud voor eigen rekening vervoerde, dat het eiser vrijstond positieve en controleerbare gegevens betreffende de herkomst van zijn inkomsten en van het vervoerde kapitaal aan te voeren en dat de administratie bij gebrek aan dergelijke gegevens terecht als vermoeden heeft aangenomen dat het goud zijn persoonlijk bezit was;

«Dat het hof van beroep op grond van een feitelijke beoordeling beslist dat noch de gegevens die eiser uit zijn bescheiden levenswijze afleidt, noch de verklaringen inzake zijn hoedanigheid van 'passeur' kunnen gelden als het bewijs dat het vervoerde kapitaal van een derde kwam, zoals eiser zulks zonder verantwoording beweerde; dat het arrest aldus een juiste toepassing maakt van bovenvermelde beginselen en zijn beslissing naar recht verantwoordt;

Dat het middel niet kan worden aangenomen.»

(Voorzitter: de h. Janssens — Raadsheer-rapporteur: de h. Stranard — Advocaat-generaal: de h. Janssens de Bisthoven — Advocaten: mrs. Wilmart, Baltus en De Bruyn - F. t/ Belgische Staat)

Hof van Cassatie (1e Kamer), 7 oktober 1983

Stedebouw — Bij ministerieel besluit goedgekeurd en bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad bekendge-

maakt ontwerp van gewestplan — Verbindend door de neerlegging van het gewestplan in het gemeentehuis van elke gemeente waarop het plan betrekking heeft.

In verband met een vordering tot vernietiging van een verkoop wegens benadeling was in betwisting of het verkochte perceel grond op het ogenblik van de verkoop (6 mei 1975) in een landbouwzone dan wel in een bouwzone lag. Om aan te tonen dat het om een bouwzone ging, verwees eiser naar een bij ministerieel besluit van 24 december 1974 goedgekeurd en bij uittreksel in het Belgisch Staatsblad van 9 april 1975 bekendgemaakt ontwerp van gewestplan, waarbij het perceel in een bouwzone kwam te liggen. Het bestreden arrest (Hof Brussel, 15 februari 1982) oordeelt dat het ontwerp van gewestplan pas in werking is getreden op 1 juli 1975, toen het openbaar onderzoek door neerlegging van het plan in het gemeentehuis begon. Daartegen werpt eiser op: 1) dat het ministerieel besluit verbindend is geworden de tiende dag na de bekendmaking; 2) dat het ontwerp van gewestplan van kracht geworden is vijftien dagen na de bekendmaking, daar de neerlegging in het gemeentehuis en het begin van het openbaar onderzoek niet vereist zijn voor het van kracht worden van het besluit.

«Wat het eerste onderdeel betreft:

«Overwegende dat artikel 6, eerste lid, van de wet van 31 mei 1961 betreffende het gebruik der talen in wetgevingszaken, het opmaken, bekendmaken en inwerkingtreden van wetten en verordeningen bepaalt: 'Koninklijke en ministeriële besluiten zijn verbindend in het gehele Rijk, de tiende dag na die van hun bekendmaking, tenzij zij een andere termijn bepalen';

«Overwegende dat het tweede en het derde lid van artikel 9 van de wet van 29 maart 1962 houdende organisatie van de ruimtelijke ordening en van de stedebouw, toepasselijk op de ontwerp-gewestplannen ingevolge artikel 13 van dezelfde wet, bepalen: 'Het ontwerp wordt voorlopig vastgesteld door de Minister, die de Gouverneur van de provincie belast met de zorg van een openbaar onderzoek. Dit wordt aangekondigd door aanplakking in elke van de bij het streekplan betrokken gemeenten door een bericht dat driemaal in het Belgisch Staatsblad, in drie bladen van de hoofdstad en zo mogelijk, in drie bladen van de streek wordt geplaatst, alsmede door een bericht dat driemaal door het Nationaal Instituut voor Radio-Omroep wordt uitgezonden. Na de aankondiging wordt het ontwerp-streekplan gedurende negentig dagen ter inzage gelegd in het gemeentehuis van elk der bij het streekplan betrokken gemeenten. Het begin en het einde van deze termijn worden in de aankondiging aangegeven';

«Overwegende dat uit de aangehaalde wetsbepaling, uit een vergelijking van die bepaling met artikel 10 van dezelfde wet, betreffende de bekendmaking van het koninklijk besluit houdende goedkeuring van het gewestplan, uit een redelijke opvatting van het vermoeden van bekendheid verbonden aan de bekendmaking in de wettelijke vorm in het algemeen en ten slotte uit het geheel van de verklaringen van de minister tijdens de parlementaire voorbereiding van de genoemde wet — volgens welke verklaringen het invoeren van de verordenende kracht van onder meer het ontwerp-gewestplan verbonden wordt aan het invoeren van een reële mogelijkheid voor de belanghebbenden om van het ontwerp-plan kennis te nemen, wat betreft onder meer

het ontwerp-gewestplan — volgt dat het ontwerp-gewestplan niet verbindend wordt door de enkele bekendmaking, bij uittreksel, van het ministerieel besluit houdende goedkeuring van het ontwerp in het Belgisch Staatsblad, maar door de neerlegging van het ontwerp in het gemeentehuis van elke gemeente waarop het plan betrekking heeft, door welke neerlegging de belanghebbende burgers voor het eerst van het ontwerp kennis kunnen nemen;

«Dat het onderdeel faalt naar recht;

«Wat het tweede onderdeel betreft;

«Overwegende dat de termijn van vijftien dagen, gesteld in artikel 10 van de wet van 29 maart 1962 enkel betrekking heeft op de plannen en niet op de ontwerp-plannen;

«Dat het onderdeel faalt naar recht.»

(Voorzitter: de h. Janssen — Raadsheer-rapporteur: de h. Soetaert — Advocaten: mrs. Houtekier en Van Ryn — In de zaak: L. t/ S. en P.)

EUROPEES RECHT

Overzicht van rechtspraak van het Hof van Justitie van de Europese Gemeenschappen

Zaak 319/82 — Société de vente de Ciments et Bétons de l'Est S.A./Firma Kerpen & Kerpen GmbH & Co. KG (prejudicieel) — *Mededinging — Verenigbaarheid met artikel 85 EEG-Verdrag van een tussen twee ondernemingen gesloten overeenkomst* — 14 december 1983

In maart 1978 sloten partijen een overeenkomst voor de jaarlijkse levering van circa 40.000 ton cement gedurende een periode van vijf jaar. Verweerster in het hoofdgeding, die als alleenimporteur voor de Bondsrepubliek werd aangemerkt, verplichtte zich bij deze overeenkomst om

— het geleverde cement in hoofdzaak voor eigen gebruik aan te wenden;

— het van verzoekster gekochte cement niet in Saarland te verkopen, en

— bij leveringen in Karlsruhe en omgeving de belangen van het — gedeeltelijk aan verzoekster toebehorende — cementbedrijf te Wössingen (BRD) te ontzien.

In oktober 1978 zegde verzoekster in het hoofdgeding de overeenkomst op en vorderde betaling van een bedrag van DM 392.442 ter zake van een geleverde hoeveelheid cement. Verweerster beriep zich hiertegen onder meer op nietigheid van de overeenkomst wegens strijd met artikel 85 EEG-Verdrag.

De eerste vraag van het Oberlandesgericht Saarbrücken luidt als volgt:

«Moet artikel 85 EEG-Verdrag aldus worden uitgelegd, dat als nietig is te beschouwen een voor vijf jaar gesloten overeenkomst betreffende een jaarlijks te leveren hoeveelheid van circa 40.000 ton, waarbij een in de Bondsrepubliek Duitsland gevestigd bedrijf zich tegenover een in Frankrijk gevestigd cementverkoopbedrijf verplicht, het betrokken cement niet in Saarland te leveren, alsmede om bij leveran-

ties in Karlsruhe en omgeving terughoudendheid te betrachten met het oog op het — gedeeltelijk aan de Franse onderneming toebehorende — bedrijf te Wössingen (BRD) en daar telkens na ruggespraak met het Franse bedrijf afnemers te werven?»

Het Hof verklaarde voor recht:

«De bepalingen van een overeenkomst gesloten tussen een Franse exporteur en een in de Bondsrepubliek Duitsland gevestigde importeur, ingevolge welke de bij de overeenkomst als alleenimporteur aangewezen koper verplicht is de leveringen voor zijn eigen behoeften te gebruiken, de waar niet in een bepaald gebied van de Bondsrepubliek te verkopen en in een ander gebied van de Bondsrepubliek geen afnemers te werven dan na de verkoper daarvan in kennis te hebben gesteld, hebben tot doel de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt te verhinderen, te beperken of te vervalsen. Zij zijn derhalve in strijd met artikel 85, lid 1, van het Verdrag en nietig wanneer de overeenkomst de handel tussen Lid-Staten ongunstig kan beïnvloeden. Wanneer een dergelijke overeenkomst betrekking heeft op ongeveer 10 % van de uitvoer van de betrokken waar uit Frankrijk naar de Bondsrepubliek, kan zij de handel tussen Lid-Staten merkbaar ongunstig beïnvloeden.»

Met de tweede en derde vraag wenst het Oberlandesgericht in wezen te vernemen welke gevolgen de nietigheid van een overeenkomst krachtens artikel 85, lid 2, heeft voor met name de op grond van de raamovereenkomst geplaatste orders en verrichte leveringen.

Het Hof verklaarde voor recht:

«De in artikel 85, lid 2, van het Verdrag bedoelde nietigheid van rechtswege betreft slechts de bepalingen van de overeenkomst, die met artikel 85, lid 1, onverenigbaar zijn. De gevolgen van deze nietigheid voor alle andere onderdelen van de overeenkomst en voor de eventuele op basis van de overeenkomst geplaatste bestellingen en verrichte leveringen alsmede voor de daaruit voortvloeiende betalingsverplichtingen worden niet door het gemeenschapsrecht beheerst. Deze gevolgen dienen door de nationale rechter volgens zijn eigen recht te worden beoordeeld.»

Gev. zaken 31, 138 en 204/82 — Metallurgiki Halyps S.A./Commissie — *Productiequota voor walserijproducten* — 15 december 1983

Halyps heeft om nietigverklaring verzocht van beschikkingen van de Commissie waarbij verzoeksters referentieproductie, productiequota en het gedeelte van de quota dat op de gemeenschappelijke markt mag worden geleverd, wat betreft walserijproducten zijn vastgesteld voor het vierde kwartaal 1981 en het eerste en tweede kwartaal 1982.

Verzoekster heeft in hoofdzaak twee middelen aangevoerd.

Schending van artikel 58 en van de beginselen van het EGKS-Verdrag

Op de eerste plaats betoogt zij dat de uitbreiding van de algemene beschikkingen van de Commissie waarbij een quotastelsel werd ingevoerd, tot de Griekse staalondernemingen discriminerend is vanwege de verschillen in structuur, ontwikkelingsniveau en bezettingsgraad ten opzichte van ondernemingen uit de oorspronkelijke Gemeenschap.

Het Hof verwijst dienaangaande naar haar arresten van

9 december 1982 (Jurispr. 1982, blz. 4261) en van 16 februari 1982 (Jurispr. 1982, blz. 593) waarin het heeft geoordeeld dat de uitbreiding van de door de Commissie krachtens artikel 58 genomen maatregelen tot de Griekse ondernemingen gerechtvaardigd is.

Het Hof overweegt dat de strekking van de krachtens artikel 58 genomen maatregelen niet is om de problemen als gevolg van verschillen in structuur of ontwikkeling van de ondernemingen op te lossen, maar om de aan de crisisbestrijding in de staalsector verbonden offers rechtvaardig te verdelen, ongeacht de individuele situatie van de ondernemingen. In het feit dat de Commissie op verzoekster normen heeft toegepast die in het leven zijn geroepen om een probleem op te lossen dat de ondernemingen van alle Lid-Staten, ongeacht hun geografische ligging, evenzeer raakt, kan dan ook geen discriminatie schuilen.

Op de tweede plaats betoogt verzoekster dat de algemene beschikkingen van de Commissie te meer discriminerend voor haar zijn omdat haar productie is geconcentreerd op twee categorieën staalprodukten waarvoor de productiebeperkingen het meest vergaand zijn. Voor ondernemingen met een grotere produktiediversificatie is de gemiddelde productiebeperking minder groot, aangezien sommige produkten niet onder het quotastelsel vallen en voor andere minder vergaande beperkingen gelden.

Het Hof overweegt dat de differentiatie in de productiebeperkingen gerechtvaardigd wordt door het feit dat de verschillende soorten produkten niet in gelijke mate door de crisis worden getroffen.

Het feit dat verzoekster, vergeleken met andere ondernemingen, wordt geconfronteerd met relatief zwaardere beperkingen doordat zij zich op produkten heeft geconcentreerd die in het bijzonder door de crisis worden getroffen, kan niet worden beschouwd als een aan de Gemeenschap toe te rekenen discriminatie.

Schending van artikel 14bis van algemene beschikking nr. 1831/81

Verzoekster betoogt dat de Commissie aan dit artikel een grotere draagwijdte had moeten geven.

Het Hof overweegt dat artikel 58 noch de Toetredingsakte de Commissie verplichten een algemene maatregel ten behoeve van de Griekse ondernemingen te nemen in de door verzoekster voorgestane zin, dat de invoering en uitwerking van deze bijzondere billijkheidsclausule een kwestie van politiek beleid van de Commissie zijn, en dat verzoekster niet heeft aangetoond dat de Commissie haar bevoegdheid in deze onrechtmatig zou hebben gebruikt.

Het Hof heeft de beroepen mitsdien verworpen.

Gev. zaken 43 en 63/82 — 1. Vereniging ter Bevordering van het Vlaamsche Boekwezen (VBVB). 2. Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels (VBBB)/Commissie — 17 januari 1984.

De Vereniging ter Bevordering van het Vlaamsche Boekwezen (VBVB), te Antwerpen, en de Vereniging ter Bevordering van de Belangen des Boekhandels (VBBB), te Amsterdam, hebben beroep ingesteld tot nietigverklaring van beschikking nr. 82/123/EEG van de Commissie van 25 november 1981 inzake een procedure op grond van artikel 85 EEG-Verdrag.

De bestreden beschikking heeft betrekking op de overeenkomst van 21 januari 1949 tussen de beide verenigingen, die de grote meerderheid van Vlaamse, respectievelijk Nederlandse uitgevers en boekhandelaars vertegenwoordigen. De latere wijzigingen van de overeenkomst gingen vergezeld van een verzoek tot ontheffing krachtens artikel 85, lid 3, voor het geval dat de overeenkomst in strijd met lid 1 van dat artikel zou worden bevonden. Verzoeksters hebben tevens bij de Commissie de overeenkomsten en reglementen aangemeld die binnen elk der beide nationale verenigingen golden (de «nationale overeenkomsten»).

De door de Commissie op 7 december 1977 ingeleide procedure heeft geleid tot de litigieuze beschikking van 25 november 1981 waarin wordt geconstateerd dat de overeenkomst een inbreuk vormt op artikel 85, lid 1, en wordt geweigerd om op grond van artikel 85, lid 3, ontheffing te verlenen.

De overeenkomst wordt gekenmerkt door drie series bepalingen, die onderling nauw verbonden zijn:

a) de verplichting voor elke uitgever om voor elk van zijn uitgaven een detailhandelsprijs vast te stellen en de verplichting voor de andere leden van de twee nationale verenigingen, ervoor te zorgen dat deze prijzen worden geëerbiedigd («prijsbinding»);

b) een erkenningsstelsel voor uitgevers en boekhandelaars, waarbij het lidmaatschap van de nationale verenigingen onderling wordt erkend en de handel tussen de leden en de niet-erkende uitgevers en boekhandelaars is verboden («stelsel van exclusief verkeer»);

c) de instelling van een commissie die belast is met het toezicht op een nauwgezette naleving van de overeenkomst en sancties kan opleggen die zover kunnen gaan dat de betrokkene van het handelsverkeer wordt uitgesloten («sanctiestelsel»).

Volgens verzoeksters zou de Commissie ten onrechte hebben gemeend dat de overeenkomst een stelsel van exclusief verkeer bevatte.

Al kan niet worden ontkend dat hierover uitdrukkelijke bepalingen bestaan, deze zouden sinds lang niet meer worden toegepast en geen inbreuk meer vormen.

De Commissie merkt terecht op dat geen formele wijziging heeft plaatsgehad, en het Hof moet op zijn beurt de overeenkomst bezien in de vorm waarin zij in 1962 is aangemeld, met inbegrip van het stelsel van exclusief verkeer

De toepassing van artikel 85, lid 1

De Commissie stelt vast dat de overeenkomst onverenigbaar is met artikel 85, lid 1.

De bezwaren kunnen als volgt worden samengevat.

De litigieuze overeenkomst moet worden aangemerkt als een «overeenkomst tussen ondernemingen» in de zin van artikel 85. Zij bevat een beperking van de mededinging binnen de gemeenschappelijke markt, zowel wegens het collectief stelsel van exclusief verkeer als wegens de collectieve prijsbinding, die erin zijn vervat.

Het stelsel van exclusief verkeer bevat een verbod om boeken die in de andere staat bij een niet-erkende uitgever zijn verschenen te kopen, voorhanden te hebben of de verkoop ervan te bevorderen. Dit heeft tot gevolg dat het grootste gedeelte van het handelsverkeer in boeken tussen België en Nederland wordt beperkt tot erkende ondernemingen.

De *prijzbinding* bevat voor de uitgevers van de beide staten de verplichting, één detailhandelsprijs vast te stellen voor al hun uitgaven en, voor de verkopers, in de andere staat geen boeken tegen een andere prijs te verkopen dan die welke door de uitgever is vastgesteld.

Volgens de Commissie sluit dit systeem elke prijsconcurrentie voor een zelfde titel tussen boekhandelaars van beide staten uit.

Daar het merendeel van de in Vlaanderen en Nederland in de boekenbranche werkzame ondernemingen bij beide verenigingen zijn aangesloten of daardoor zijn erkend, levert de overeenkomst een merkbare beperking van de mededinging op doordat de uitgevers en handelaars in het ene land niet meer vrij zijn zelfstandig te besluiten over hun aankoop- en afzetkanalen in het andere land.

Derhalve is de overeenkomst volgens de Commissie in staat de vrije handel tussen de Lid-Staten te beïnvloeden.

Verzoeksters voeren enerzijds een aantal grieven van formele en procedurele aard aan, en anderzijds een aantal grieven betreffende de beoordeling door de Commissie van de inhoud van de overeenkomst.

Grieven van formele en procedurele aard

1) De VBVB beklaagt zich erover dat de ambtenaar die de mededeling van de punten (van bezwaar) heeft ondertekend, niet heeft aangetoond daartoe op regelmatige wijze van de Commissie opdracht te hebben gekregen.

Verzoekster miskent het feit dat delegatie van tekeningsbevoegdheid voor de Commissie een normaal middel vormt om haar bevoegdheid uit te oefenen.

Deze grief wordt verworpen.

2) De VBVB betoogt dat de hoorzitting van 18 oktober 1979 een onregelmatig verloop heeft gehad, daar niet alle door de Commissie met de zaak belaste ambtenaren aanwezig waren.

Er bestaat geen enkele verplichting tot gelijktijdige aanwezigheid op de hoorzittingen van alle aangewezen personen.

Deze grief wordt verworpen.

3) De VBVB verwijt de Commissie dat zij haar voorstel om tijdens de hoorzitting de heer F. van Vlieden, voorzitter van de Vereniging van Letterkundigen, in zijn hoedanigheid van auteur, te horen, niet heeft aanvaard.

De Commissie beschikt over een zekere beoordelingsvrijheid bij haar beslissing over het al dan niet horen van personen wier getuigenis van belang kan zijn voor de samenstelling van het dossier.

Deze grief wordt van de hand gewezen.

4) Verzoekster beklaagt zich over het onvolledig karakter van de mededeling van de punten van bezwaar, alsmede over het gebrekkig of onnauwkeurig karakter van sommige gemaakte bezwaren.

De partijen waren volledig op de hoogte van de draagwijdte van het tegen hen lopende onderzoek en konden zich verdedigen.

Deze grief wordt verworpen.

5) De VBVB stelt dat de litigieuze beschikking moet worden nietigverklaard wegens ontoereikende motivering. De Commissie zou geen enkel belang hebben gehecht aan de argumenten van culturele aard of aan de argumenten ontleend aan het Europees Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en aan het Unieverdrag van Parijs.

Erkend zij dat de Commissie in haar motivering genoeg-

zaam alle feitelijke en rechtsoverwegingen heeft weergegeven waarop zij heeft gesteund om tot het dispositief van haar beschikking te komen.

Deze grief moet derhalve worden verworpen.

6) De VBVB beklaagt zich over het feit dat de Commissie haar geen inzage heeft gegeven in het administratief dossier en dat zij daardoor geen kennis heeft kunnen nemen van bepaalde documenten of studies die met het oog op de beschikking zijn gehanteerd.

In casu is niet gebleken, dat de Commissie gebruik heeft gemaakt van enig document dat niet voor partijen toegankelijk was en waarover zij geen gelegenheid hebben gekregen zich uit te spreken.

Deze grief moet worden verworpen.

7) Beide verzoeksters beklagen zich over het feit dat de Commissie zich in verschillende verklaringen heeft verbonden, een onderzoek in te stellen naar de gehele boekenmarkt in de Gemeenschap alvorens een beschikking jegens hen vast te stellen.

De Commissie heeft zich nooit verbonden op een wijze als door verzoeksters is gesteld.

Deze grief wordt verworpen.

8) Verzoeksters beklagen zich over een inconsequentie in de houding van de Commissie en een inbreuk op de rechten van de verdediging doordat de Commissie, na gelijktijdig de aanmelding van de nationale overeenkomsten en de overeenkomst tussen de beide verenigingen te hebben ontvangen, en in een eerste fase te verstaan te hebben gegeven dat zij al deze overeenkomsten in haar onderzoek betrokken, de zogenaamde «transnationale» overeenkomst hiervan heeft losgemaakt en daarover een afzonderlijke beschikking heeft genomen.

De Commissie geeft toe dat de litigieuze overeenkomst niet los kan worden gezien van haar context en dat zij wel moest verwijzen naar de nationale overeenkomsten, voor zover de «transnationale» overeenkomst verwijzingen naar die overeenkomsten bevat.

De Commissie heeft de nationale overeenkomsten uitdrukkelijk uitgesloten van de werkingssfeer van haar beschikking. Uit de door de Commissie gekozen werkwijze vloeit voort dat het door het Hof te wijzen arrest niet aldus kan worden uitgelegd dat het vooruitloopt op vraagstukken die niet in geding zijn geweest. Nu dit zo is, kan niet worden gezegd dat inbreuk is gemaakt op de rechten van de verdediging.

Deze grief wordt verworpen.

De toepassing op artikel 85, lid 1

Grieven van materiële aard

Verzoeksters voeren vijf verschillen grieven aan.

1. Inbreuk op de vrijheid van meningsuiting

Verzoeksters betogen dat het systeem van prijsbinding, dank zij de optimale organisatie van het distributienet, een gunstig gevolg heeft voor de veelzijdigheid van het assortiment titels dat bij de uitgevers verschijnt, en aldus de uitgave van moeilijker verkoopbare boekwerken (wetenschappelijke werken en poëzie) waarborgt. De afschaffing van de prijsbinding zou tot gevolg hebben dat de vrijheid van meningsuiting wordt beperkt en het uitgeversbedrijf afhankelijk wordt van overheids subsidies.

Het Hof verstaat dat onderwerping van produktie van en handel in boeken aan regels die slechts ten doel hebben het vrije handelsverkeer tussen de Lid-Staten onder normale

concurrentievoorwaarden te waarborgen, niet een factor is die de publikatievrijheid kan beperken. Deze blijft zowel op het niveau van de uitgevers als op dat van de distributiebedrijven in stand.

2. *Inbreuk op artikel 10bis van het Unieverdrag van Parijs*

Verzoeksters zetten uiteen dat het systeem van prijsbinding een waarborg biedt tegen de zogenaamde «lokvogel-politiek», dat wil zeggen de verkoop tegen abnormaal lage prijzen van bepaalde boeken met als enig doel klanten aan te trekken.

Artikel 10bis van het Unieverdrag van Parijs bepaalt dat «de landen der Unie gehouden zijn aan hen, die tot de Unie behoren, een daadwerkelijke bescherming te verlenen tegen de oneerlijke mededinging.» Verzoeksters menen dat de «lokvogelpolitiek» een daad van oneerlijke mededinging is in de zin van genoemde bepaling.

Het feit dat een prijsbindingssysteem eventueel tot gevolg kan hebben dat een oneerlijke praktijk wordt verhinderd, is geen voldoende reden om een gehele marktsector, zoals de boekenmarkt, uit te sluiten van de toepassing van artikel 85, lid 1. Het bestaan van dergelijke misbruiken kan in geen geval een inbreuk op de mededingingsregels van de Gemeenschap rechtvaardigen.

Deze grief moet worden verworpen.

3. *Strijd tussen het optreden van de Gemeenschap en het door verschillende Lid-Staten op dit gebied gevolgde beleid*

Verzoeksters zetten uiteen dat prijsbinding voor boeken krachtens overeenstemmende wetgevingen en rechtspraak is toegelaten in alle Lid-Staten en in elk geval in de Bondsrepubliek Duitsland, Frankrijk en het Verenigd Koninkrijk. De Commissie zou deze overeenstemmende praktijk derhalve als bindende leidraad moeten aanvaarden voor haar eigen beleidslijn op dit gebied.

De Commissie zegt dat de situaties (op de drie genoemde markten) niet vergelijkbaar zijn en dat zij zich het recht voorbehoudt, de door verzoeksters vermelde praktijken te toetsen aan de vereisten van het Verdrag.

Opgemerkt zij dat nationale wetgevingen of rechtspraak niet de doorslag mogen geven bij de toepassing van de mededingingsregels van het Verdrag.

Deze grief moet dus worden verworpen.

4. *Miskenning door de Commissie van de bijzondere structuur van de boekenmarkt*

Verzoeksters zetten uiteen dat de door het Verdrag gewilde mededinging moet worden begrepen als een «werkzame mededinging», aangepast aan de bijzondere omstandigheden van de betrokken markt.

De fout van de Commissie bestaat erin dat zij geen rekening heeft gehouden met de specifieke aard van het boek als produkt en met de eigen aard en de structuur van de boekenmarkt, door de prijsconcurrentie als de wezenlijke concurrentiefactor te zien. Verzoeksters noemen (in dit verband): een gevarieerd aanbod; het bij de boekhandel voorradige assortiment; de snelheid waarmee bestellingen worden uitgevoerd.

Verzoeksters merken op dat de prijsbinding de mededingingsvrijheid intact laat, zowel op het niveau van de uitgevers — die vrij zijn de keuze van de door hen uit te geven titels te bepalen — als in de betrekkingen tussen de verschillende distributieniveaus, grossiers en detaillisten.

De Commissie beklemtoont dat de beschikking betrek-

king heeft op het beleid van verzoeksters inzake de winstmarges en op de structuur van de distributiekanaalen die daaruit voortvloeit. De Commissie is van mening dat de prijsbinding de prijsconcurrentie op het niveau van de detaillisten volledig uitschakelt en daarmee elke stimulans wegneemt om tot een rationalisatie van de distributie te komen onder zodanige voorwaarden dat het voordeel daarvan aan de consument toevalt.

Het Hof herinnert eraan dat het uitsluitend een oordeel heeft te vellen over de vraag of de «transnationale» overeenkomst verenigbaar is met artikel 85, lid 1, en dat dit oordeel derhalve slechts betrekking kan hebben op de beperkende werking van deze overeenkomst op het handelsverkeer tussen de markten van het Nederlandstalige boek in Nederland, respectievelijk België.

Ook als de specifieke aard van het boek als handelsobject bepaalde bijzondere voorwaarden met betrekking tot de distributie en de prijzen zou kunnen rechtvaardigen, toch moet worden geconcludeerd dat het feit dat uitgevers en boekhandelaren de strikt gecontroleerde regeling die binnen hun gelederen geldt, uitbreiden tot de intracommunautaire handel, in elk geval een voldoende gekwalificeerde beperking van de mededinging vormt om de beoordeling van de Commissie krachtens artikel 85, lid 1, te rechtvaardigen.

De grief moet derhalve worden verworpen.

5. *Geen ongunstige beïnvloeding van de handel tussen Lid-Staten*

Verzoeksters stellen dat, gelet op de taalgemeenschap die door Nederland en het Vlaamse gedeelte van België wordt gevormd, als geografische gebied niet het staatkundig grondgebied van de beide betrokken staten, maar het Nederlands taalgebied in zijn geheel in aanmerking moet worden genomen.

Dit betoog van verzoeksters miskent de bewoordingen van artikel 85, dat letterlijk het oog heeft op de «handel tussen Lid-Staten».

In casu beïnvloedt de overeenkomst stellig de handel tussen twee Lid-Staten, ook al bestaan er onderlinge banden wat de taal betreft.

Deze grief moet worden verworpen.

Toepasselijkheid van artikel 85, lid 3

De Commissie heeft het ontheffingsverzoek van verzoeksters afgewezen en uiteengezet waarom de overeenkomst voor een wezenlijk deel van de betrokken produkten de mededinging uitschakelt.

1. *Weigering van de Commissie om in te gaan op de alternatieve voorstellen van verzoeksters*

Verzoeksters hadden de Commissie bepaalde alternatieve voorstellen gedaan, waarvan in de motivering van de beschikking gewag wordt gemaakt.

Zij beklagen zich erover dat deze voorstellen, die het effect van de prijsbinding hadden kunnen verzachten, niet door de Commissie zijn aanvaard en dat de Commissie harerzijds geen concrete voorstellen heeft aangedragen die tot een ontheffing hadden kunnen leiden. Ingeval een ontheffing wordt verlangd, staat het in de eerste plaats aan de belanghebbende ondernemingen, de Commissie met bewijsmateriaal te overtuigen van de economische rechtvaardiging van een ontheffing en, ingeval de Commissie bezwaren inbrengt, haar alternatieven aan de hand te doen.

De Commissie is wettelijk niet verplicht de ondernemin-

gen alternatieve oplossingen aan de hand te doen, laat staan voorstellen die zij onverenigbaar acht met de voorwaarden van artikel 85, lid 3, te aanvaarden.

Deze grief moet worden verworpen.

2. Het vraagstuk van de verbetering van de produktie en de verdeling van boeken

Verzoeksters merken op dat de overeenkomst beoogt de produktie en de verdeling van boeken te verbeteren dank zij een «interne subsidiëring» die door de prijsbinding mogelijk wordt gemaakt. Het bestaan van een vaste prijs stelt de uitgever in staat om door de winst op bestsellers de lasten en risico's te dragen van het uitgeven van moeilijker verkoopbare en minder rendabele werken.

De Commissie betwist deze argumentatie van verzoeksters. Zij meent dat zij geen causaal verband hebben aangetoond tussen de afschaffing van de vaste prijs en de verschijnselen die zij hebben beschreven, zoals de vermindering van het aantal gepubliceerde titels en de verkleining van het aantal boekhandels, waarvoor het aanhouden van een voldoende gevarieerde voorraad kenmerkend is.

Volgens de Commissie is het zeer wel denkbaar dat een doeltreffend distributiesysteem wordt georganiseerd zonder dat daarbij het dwingende systeem van prijsbinding te baat wordt genomen.

Eens te meer moet eraan worden herinnerd, dat de beoordeling van het Hof slechts de «transnationale» overeenkomst kan betreffen. Niet is gebleken dat de Commissie de grenzen van haar beoordelingsbevoegdheid heeft overschreden toen zij, gezien de kenmerken van deze overeenkomst, weigerde te erkennen dat deze de produktie en de verdeling van boeken kan verbeteren in het kader van het handelsverkeer tussen de markten van Nederlandstalige boeken in Nederland en België.

Verzoeksters hebben niet kunnen aantonen dat handhaving van de «transnationale» overeenkomst een voorwaarde is voor de verbetering van de produktie en de verdeling van boeken.

Gezien het onderwerp van het geding moet derhalve de grief van verzoeksters tegen de weigering van de Commissie om te erkennen dat de litigieuze overeenkomst kan bijdragen tot de verbetering van de produktie of de verdeling van de produkten, worden verworpen.

Al het voorgaande leidt ertoe dat het beroep moet worden verworpen.

Het Hof, rechtdoende:

1. Verwerpt de beroepen.

2. Verwijst verzoeksters en de aan haar zijde optredende interveniënten in de kosten van de procedure in de hoofdzaak. Verzoeksters worden ook veroordeeld in de kosten gevallen op het verzoek in kort geding.

Zaak 327/82 — Ekro BV Vee- en Vleeshandel/Produktschap voor Vee en Vlees (prejudicieel) — 18 januari 1984

Het College van Beroep voor het Bedrijfsleven heeft twee prejudiciële vragen gesteld over de uitlegging van verordening nr. 2787/81 van de Commissie tot vaststelling van de uitvoerrestituties in de sector rundvlees.

Het geding tussen Ekro, een Nederlandse exporteur van rundvlees, en het Produktschap voor Vee en Vlees te Rijswijk heeft betrekking op de weigering van het Produktschap om Ekro krachtens voornoemde verordening restituties toe te kennen bij de uitvoer van rundvlees naar een derde land.

Ingevolge de als bijlage aan genoemde verordening gehechte lijst wordt de restitutie toegekend voor «vlees van runderen», met uitzondering van de vang en de schenkel, elk deelstuk individueel verpakt.

In oktober 1981 exporteerde Ekro twee partijen kalfsvlees naar Vaticaanstad en verzocht daarvoor om toekenning van uitvoerrestituties.

Deze partijen bevatten 1 156 kg borststukken waaraan in pistolavorm uitgesneden stukken vlees vastzaten die, volgens het Produktschap, als delen van de «vang» moesten worden aangemerkt.

Het totale gewicht van laatstbedoelde stukken bedroeg 201 kg. Het Produktschap weigerde Ekro de uitvoerrestituties voor de 1 156 kg borst toe te kennen.

Ekro betoogde dat de voornoemde aan de borstdelen vastzittende, in pistolavorm uitgesneden stukken vlees niet als deel van de vang waren aan te merken en dat de restituties in elk geval moesten worden berekend op basis van het totale gewicht van het uitgevoerde vlees verminderd met dat van de eraan vastzittende vang; ook de uitvoer van runderborstdelen waaraan stukken vang vastzitten, zou dus recht geven op een evenredige restitutie.

In dit geding heeft de nationale rechter de navolgende prejudiciële vragen gesteld:

«1. Wat moet bij een juiste uitleg van post 02.01.A.II.a.4. ex bb van het gemeenschappelijk douanetarief worden verstaan onder 'vang' en hoe kan 'vang', dat niet onder die tariefpost valt, worden onderscheiden van wel onder die tariefpost vallende delen zonder been?

2. Brengt een juiste uitleg van de verordening (EEG) nr. 2787/81 mee dat geen restitutie mag worden toegekend ter zake van uitvoer naar derde landen van een deel zonder been, indien daaraan een stuk 'vang' vastzit, of dient bij een juiste uitleg van die verordening de restitutie in dat geval te worden toegekend op basis van het totale gewicht aan uitgevoerd vlees, verminderd met het gewicht aan vangvlees?»

Het Hof heeft daarop voor recht verklaard:

«1. Het staat aan de nationale rechter vast te stellen, welke volgens de in de betrokken Lid-Staat of streek gebruikelijke methode voor het uitsnijden en uitbenen van runderkarkassen, de juiste anatomische begrenzing is van het deel van de buikwand, dat in postonderverdeling ex 02.01.A.II.a.4.bb van de bijlage bij verordening nr. 2787/81 van de Commissie van 25 september 1981 'vang' wordt genoemd.

2. Verordening nr. 2787/81 moet aldus worden uitgelegd, dat uitvoerrestituties verschuldigd zijn voor een stuk vlees waaraan een deel vang vastzit, mits dit deel, gelet op de consumptiegewoonten, de handelsgebruiken en de in de betrokken Lid-Staat of streek gebruikelijke uitsnij- en uitbeenmethodes voor rundvlees, niet bepalend is voor het wezenlijk karakter van het stuk.»

IN MEMORIAM

In memoriam prof. mr. Nico Gunzburg.

Bij de begrafenis van em. prof. mr. Nico Gunzburg te Antwerpen op 9 maart 1984 werd namens de rector van de Rijksuniversiteit Gent door prof. R. Senelle volgende rede uitgesproken:

Collega Nico Gunzburg, die door zijn bruisende levenskracht en zijn nooit aflatende intellectuele slagvaardigheid een symbool geworden was voor onze Alma Mater, is ons op 101-jarige leeftijd ontvallen.

Em. Prof. Dr. Nico Gunzburg werd geboren te Riga (Letland) op 2 september 1882.

Hij studeerde rechten aan de Vrije Universiteit te Brussel waar hij in 1906 tot doctor in de rechten promoveerde.

Na werkzaam te zijn geweest als advocaat, als leraar aan de Stedelijke Normalscholen te Antwerpen en als attaché bij het Belgisch gezantschap te Londen en te 's-Gravenhage, werd hij op 20 oktober 1923 benoemd tot docent aan de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid van de R.U.G. en er belast met de cursussen "Encyclopedie van het recht" en "Algemene grondbeginselen van het recht".

Bij koninklijk besluit van 27 december 1933 werd hij tot gewoon hoogleraar benoemd.

Tijdens de tweede wereldoorlog werd hij door de Belgische regering o.m. belast met de inrichting van een Belgische Universitair Centrum te Toulouse. Hij vervulde zendingen in Portugal en Brazilië, waar hij o.a. optrad als lesgiver aan de Rechtsfaculteit van de Universiteit van Rio de Janeiro. Hij verleende eveneens zijn medewerking aan een zending naar Washington, waar hij fellow werd aan de Research School en het Instituut Belgo-Français des Hautes-Etudes. Hij was eveneens verbonden als visiting professor aan de University of Syracuse te New York.

Na de oorlog keerde hij terug naar België waar hij opnieuw zijn functies opnam aan onze Alma Mater tot hij op 2 september 1952 tot het emeritaat werd toegelaten.

Em. Prof. Gunzburg was secretaris van de Faculteit van de Rechtsgeleerdheid in 1935-1936 en vervulde in 1937, 1938 en 1939 de functie van Decaan van dezelfde Faculteit. Op zijn initiatief werd in de school van deze Faculteit de School voor Criminologie opgericht (1938), waarvan hij in 1939 het voorzitterschap waarnam. Ondertussen had hij in 1932 ook nog het voorzitterschap waargenomen van het toenmalige Hoger Instituut voor Opvoedkunde. Tijdens het academiejaar 1951-1952 was Prof. Gunzburg eveneens secretaris van de Academieraad van onze Universiteit.

Na zijn emeritaat te Gent werd hij nog door de Indonesische regering uitgenodigd om aldaar colleges te geven aan de Hogeschool voor Politiewetenschappen te Djakarta en aan de Universiteiten van Djakarta en Jogjakarta.

Hij was lid van talrijke buiten- en binnenlandse geleerde genootschappen en van de Commissie belast met de voorbereiding van de Nederlandse tekst van de Grondwet, de Wetboeken en de voornaamste Wetten en Besluiten. Voorts was hij secretaris van de Bond der Vlaamse Rechtsgeleerden en redacteur van het Rechtskundig Tijdschrift voor Vlaams België, lid van de Tweede Hogeschoolcommissie en secretaris-generaal van de Derde Hogeschoolcommissie, die de talrijke metingen der zgn. "drie kraaiende henen" organiseerde.

Het mag tenslotte onderstreept worden dat Prof. Gunzburg een belangrijke rol speelde bij de ontwikkeling van de Vlaamse rechtswetenschap en in de strijd voor de vernederlandsing van de Gentse Rijksuniversiteit. Hiervoor ontving hij op 17 november 1980, dag van de plechtige herdenking van de 50e verjaardag van de vernederlandsing van de R.U.G., de Grote Medaille van onze Universiteit.

Em. Prof. Dr. Nico Gunzburg was houder van belangrijke eretekens.

Hij was auteur van talrijke boeken en van diverse bijdragen in nationale en internationale tijdschriften en verzamelwerken.

Met Prof. Nico Gunzburg verdwijnt een strijdvaardig humanist, een edel mens, een buitengewoon begaafd hoogleraar en een moedig strijder voor recht en vrijheid.

Aan Mevrouw Nico Gunzburg en aan de familie Gunzburg kan ik mededelen namens Rector Professor Cottenie dat de hele Rijksuniversiteit oprecht deelt in hun rouw.

BOEKEN

RAF RENARD, *Talen in bestuurszaken, in de bedrijven en in de sociale betrekkingen*, 1983, APR, 337 p.

Raf Renard, eerste en thans erevoorzitter van de Vaste Commissie voor Taaltoezicht (VCT) heeft een standaardwerk geschreven over het gebruik der talen in bestuurszaken, in de bedrijven en in de sociale betrekkingen.

In de inleidende titel omschrijft hij het onderwerp, de bronnen, de grondwettelijke basis en de algemene evolutie van de taalwetgeving in bestuurszaken van 1795 tot 1963.

Titel II handelt meer in het bijzonder over de taalregeling in bestuurszaken nl. in de overheidsdiensten van de staat, de provincies, agglomeraties, federaties en gemeenten.

Alvorens op de eigenlijke stof in te gaan beschrijft de auteur wat wij zouden kunnen noemen de nevenverschijnselen:

- de administratieve werkzaamheden, het administratief personeel en de organisatie van de diensten van de Raad van State en het Rekenhof;
- de administratieve handelingen van de rechterlijke macht en van haar medewerkers;
- de administratieve handelingen van schooloverheden;
- de verrichtingen bij de parlements-, provincieraads- en gemeenteverkiezingen;
- sommige handelingen en bescheiden uitgaande van de particuliere nijverheids-, handels- of financiebedrijven.

In hoofdstuk II komen wij tot de taalgebieden, de gemeenten met speciale regeling en de begrenzing van de taalgebieden in de Grondwet.

Het belangrijke hoofdstuk III bespreekt het taalgebruik in de plaatselijke diensten. De serene behandeling van het taalgebruik in de plaatselijke diensten van de randgemeenten zal zeker op dit ogenblik gewaardeerd worden. Wie weet bv. nog dat de regeling verschillend is voor de gemeenten Sint-Genesius-Rode en Wezembeek-Oppem en de vier andere randgemeenten?

Hoofdstuk IV behandelt de gewestelijke diensten, hoofdstuk V de centrale- en uitvoeringsdiensten. De sancties worden beschreven in hoofdstuk VII: de nietigheid van onwettige handelingen en de disciplinaire sancties, alsook de vervanging van nietige stukken van particuliere ondernemingen.

Tot slot van titel II bespreekt de auteur de V.C.T., waarvan hij gedurende zovele jaren de eminente voorzitter is geweest.

Titel III behandelt de taalregeling in de diensten en executieven van de gemeenschappen en gewesten, terwijl titel IV het Taaldecree van 19 juli 1973 bespreekt, waarbij o.m. de strijdigheid tussen decreetsbepalingen en wetsbepalingen aan de orde komt (Cass., 11 juni 1979, *R.W.*, 1979-80, 299; Prejudiciële beslissing van de Senaat, 1 april 1981, *R.W.*, 1981-82, 103; Cass., 30 maart 1981, *R.W.*, 1981-82, 104, *J.T.*, 1981, 411). Hierbij is het wachten op de eerste beslissing van het Arbitragehof.

De auteur bespreekt nog het decreet van 6 december 1982 (ondergeschikte besturen), 30 juni 1981 (taalgebruik van particulieren t.a.v. plaatselijke en gewestelijke diensten), 14 juni 1982 (taalgebruik stembureaus), 12 juli 1978 en 30 juni 1982 (Franse taaldecree-ten).

In de laatste titel worden de taalverplichtingen van de notaris behandeld.

Het is een feit dat dit algemene boek over het gebruik der talen in bestuurszaken een leemte kwam aanvullen en herhaaldelijk zal worden geraadpleegd.

I. De Weerd

Een droomwereld voor auto's, Jus nr. 6, Kluwer Rechtswetenschappen, Antwerpen 1983

Ius nr. 6 bestaat uit twee bijdragen, nl. «Parkingcontract» en «Wilsgebreken en verborgen gebreken in de verkoop van tweedehandswagens», van de hand van resp. M. Faure en K. Moens. Het nawoord bij het eerste onderwerp werd verzorgd door W. Van Cauwelaert en bij het tweede onderwerp door J. Dyck.

De eerste studie houdt een verkenning in naar de mogelijke kwalificaties van het parkeercontract om nadien de gevolgen van de toegekende contractsomschrijving te onderzoeken. Voor alle duidelijkheid dient te worden onderstreept dat de auteur het «parkingcontract» ruim opvat, waardoor een nauw verband ontstaat met het reeds langer bekende «garagecontract», zodat er z.i. niet langer een te verantwoorden onderscheid kan worden gemaakt tussen beide begrippen. In zijn nawoord betuigt W. Van Cauwelaert impliciet zijn akkoord met deze stelling, doch hij verwerpt niet helemaal het tot nu toe doorgaans doorgevoerde onderscheid, gelet op de verschillende intentie(s) van de gebruiker in beide gevallen. Hij vraagt zich wel af of de bestaande terminologie wel zou moeten worden behouden en of het niet beter zou zijn te gewagen van «parkinghuur» en «autobewaargeving».

De bijdrage van M. Faure onderscheidt zich voornamelijk door op analytische wijze de verschillende mogelijke juridische kwalificaties: huurovereenkomst, (on)bezoldigde bewaargeving of onbenoemde overeenkomst, op hun juridische bruikbaarheid te hebben onderzocht. Zijn voorkeur gaat uit naar de twee eerste overeenkomsten — ook wat de zg. parkeerabonnementen betreft. Dit toont eens te meer de flexibiliteit aan van de bepalingen van het Burgerlijk Wetboek. Hoewel de opstellers van het Burgerlijk Wetboek bij de redactie van de regels met betrekking tot de huur van goederen en de bewaargeving zowat tweehonderd jaar geleden onmogelijk de profetie konden doen van een steeds aanzwellend wagenpark met alle daaraan inherente (parkeer)problemen, blijken deze vandaag best toepasbaar op het parkeercontract. Om te weten of het gaat om een huur aan wel om een bewaargeving, zal de feitenrechter na het toetsen van de werkelijke wil van de partijen, een feitelijk omstandigheidsonderzoek moeten doen. De criteria die hiervoor in aanmerking worden genomen in de rechtspraak, worden op zeer systematische wijze uiteengezet door M. Faure.

M. Faure wijst er in het tweede deel van zijn studie nopens de gevolgen van de kwalificatie op dat de rechter telkens zou moeten overgaan tot een feitenappreciatie — ongeacht de benaming die de partijen hebben gegeven aan hun overeenkomst —, omdat naar gelang van het geval en de contractsomschrijving de aansprakelijkheidsregels voor de partijen grondig zullen verschillen.

De bijdrage van K. Moens vertoont een groot actueel belang, nu ten gevolge van de economische recessie en zijn sociale gevolgen, de vraag naar tweedehandswagens steeds toeneemt.

Uiteraard kan de informatie- en garantielijp van de professionele verkoper van tweedehandswagens niet gelijkgeschakeld worden met die van de beroepsverkoper van nieuwe wagens. De sociaal-economische achtergronden bij de tweedehandswagenverkoop nopen tot een verschillende benadering, zoals ook uit het nawoord van J. Dyck naar voren komt.

Het kan een verdienste van de auteur genoemd worden dat hij de bestaande praktijken en gangbare contractsbedingen in de sector van de verkoop van tweedehandswagens heeft onderzocht op hun juridische waarde en dat hij de exoneratieclausules ten voordele van de professionele verkoper ter discussie heeft gesteld.

Ten slotte dient te worden aangestipt dat de studies van beide auteurs tevens een goed overzicht bieden van de ter zake bestaande rechtspraak en rechtsliteratuur, wat hun wetenschappelijke waarde alleen maar ten goede komt.

*Nadine Spruyt
Assistente R.U.Gent*

TIJDSCHRIFTEN

Revue trimestrielle de droit européen, 1983

nr. 1, januari-maart

D. Muffet-Jeandet, Le contrôle de la Commission des Communautés européennes sur les aides individuelles accordées par les Etats-Unis; Chroniques; Documents; Bibliographie.

Tijdschrift voor aannemeningsrecht, 1983
nr. 2

M. Franssens, Kwaliteitszorg, prestatiebegrip en aansprakelijkheid; H. Motteu, Le guide des performances du bâtiment; Ph. Thiery, noot onder Hof Gent, 3 april 1980 (onderaanneming — verband met hoofdovereenkomst); K. Ver Berne, noot onder Raad van State, 28 december 1975 (overheidsopdrachten — verbeteringsbericht).

Tijdschrift van de vrederechters, 1983

nrs. 6-7, juni-juli

Rechtspraak.

Algemeen fiscaal tijdschrift, 1983

nr. 8-9, september

M. Olbrechts, De belastingheffing van vervangingsinkomsten na het koninklijk besluit nr. 29; R. Tournicourt, Bedenkingen omtrent de bewaarprocedure inzake Directe Belastingen.

Fiskofoon, 1983

nr. 39, juli

M. Dubois, De eerbiediging van juridische grondregels bij de fiscale rechtsbedeling; H. Vandenberghe, Overzicht van rechtspraak inkomstenbelastingen 1980-82;

nr. 40, augustus-september

J. Ph. Bonte, Vermogensherverdeling door middel van vermogensbelasting en successierechten

Naamloze Vennootschap, 1983

nr. 9, september

Th. P. Van Hoorn, Verantwoording door de Raad van Commissarissen van structuurvennootschappen; W.C.L. Van der Grinten, Philips als dwaallicht; L. Hoffman, De economische toestand in Nederland gedurende het eerste halfjaar 1983.

S.E.W., 1983

nr. 7, juli-augustus

R. Barents, Artikel 95 en de gemeenschappelijke markt; A.L.C. Simons, Artikel 95 en de belastingharmonisatie.

Tijdschrift voor privaatrecht, 1983

nr. 1-2

P. Van Avermaete, Het onroerend goed en zijn huidige problemen; M. Vileyn, Het appartementenrecht en de medeëigendom; H. Vandenberghe, Aktuelle problemen van het vruchtgebruik; J. Kokelenberg, De privaatrechtelijke erfdienstbaarheden; A. Heyvaert, Bezit geeft verscheidene titels; Y. Merchiers, Tegenstelbaarheid van huurcontracten bij eigendomsoverdracht; R. De Corte, Samenloop van preferente aanspraken; A. De Caluwé, Verkopen en betaald geraken; R. Derine, Hinder uit natuurschap en rechtsmisbruik; F. Werdefroy, Beschouwingen over de onroerende natrekking, het recht van erfpacht, het recht van opstal, en het verlot tot bouwen; R. De Corte, Informatie tot zekerheid; F. Top, Loonbeslag, loondelegatie en loonoverdacht: problemen bij de evenredige verdeling; C. Engels, De rangregeling na uitvoerend beslag en faillissement; L. De Keyser, Roerende leasing en eigendomsrevindicatie; A. Charlier, Onroerende leasing; F. Van Neste, Eigendom morgen; R. Kruithof, Overzicht van rechtspraak, verbintenissen.

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie, 1983

nr. 5664, 10 september

P.L. Dijk, Artikel 8 en de identiteit van een rechtspersoon; E.M.A. Van Thiel, «Agrarische waarde» niet altijd minimaal de waarde in verpachte staat; P. Vlas, Overzicht der Nederlandse rechtspraak, internationaal privaatrecht.

nr. 5665, 17 september

K.F.M. Berger, Onderhandse verkoop door hypotheekhouder; R. Andersen, Een parallel tussen H.R. 8 april 1983 en het hypotheekrecht; M.P. Bongard, Het OESO Successie-modelverdrag 1982.

nr. 5666, 24 september

J.H. Nieuwenhuis, De grenzen van de aansprakelijkheid voor gebrekkige zaken; A.L.G.A. Stille, De afdeling in het verenigingsrecht.